

**PRZEMOC
MOTYWOWANA
UPRZEDZENIAM
PRZESTĘPSTWA
Z NIENAWIŚCI**

**PRZEMOC
MOTYWOWANA
UPRZEDZENIAM
PRZESTĘPSTWA
Z NIENAWIŚCI**

pod redakcją
Anny Lipowskiej-Teutsch
i Ewy Ryłko

**Towarzystwo
Interwencji
Kryzysowej**

Kraków 2007

Książka została wydana w ramach projektu „W obliczu zbrodni z nienawiści”, realizowanym przy udziale środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, w ramach Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Copyright © Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, 2007
31-062 Kraków ul. Krakowska 19, tel. 12/ 431 15 59

Konsultacja naukowa:

Prof. Dorota Kubacka-Jasiecka

Projekt:

Kuba Sowiński

Druk i oprawa:

Drukarnia Skleniarz, Kraków

CZĘŚĆ I

PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE UPREDZENIAMI – ZNANE NIENAZWANE

Ewa Ryłko

Jak mówić o przestępstwach z nienawiści — 11

Anna Szul-Szywała

Przestępstwa z nienawiści w polskim prawie — 13

Anna Lipowska-Teutsch

Mowa nienawiści. Szerzenie nienawiści przez internet — 22

CZĘŚĆ II

POZNAJEMY PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI

Ewa Ryłko

Metodologia komunikowania się na temat przestępstw z nienawiści — 29

Agata Teutsch

Warsztat antydyskryminacyjny jako integralny element szkoleń na temat przestępstw z nienawiści — 48

Halina Grzymała-Moszczyńska, Joanna Grzymała-Moszczyńska

Zagadnienia kulturowe i społeczne strategie radzenia sobie z przestępstwami popełnianymi z nienawiści — 52

Agata Teutsch

Społeczno psychologiczne aspekty uprzedzeń — 73

Agata Teutsch

Budowanie wspólnoty i przeciwdziałanie nienawiści. Lekcje dla szkół średnich i gimnazjów — 82

Monika Serkowska, Anna Lipowska-Teutsch

Postępowanie policji wobec przestępstw z nienawiści — 102

Anna Lipowska-Teutsch

Sprawcy przestępstw z nienawiści — 117

Beata Zadumińska

Przestępstwa motywowane nienawiścią przez wzgląd na niepełnosprawność — 130

CZĘŚĆ III

ZAMIAST PODSUMOWANIA

Anna Lipowska-Teutsch

Przeciwdziałanie przestępstwom z nienawiści — 143

Zakończenie — 155

Anna Lipowska-Teutsch

Odsyłacze do stron WWW — 156

Aneks – wzory pozwów — 163

WSTĘP

Oddajemy w ręce czytelników publikację, która może okazać się pomocna przy organizowaniu szkoleń dla przedstawicieli różnych grup zawodowych i środowisk, zainteresowanych przeciwdziałaniem przestępstwom z nienawiści. Publikacja powstała w ramach projektu Towarzystwa Interwencji Kryzysowej pn. „W obliczu zbrodni z nienawiści”. Projekt ten był w swoim zamiśle komplementarny w stosunku do rządowego Programu Stosowania Prawa na Rzecz Zwalczania Przestępstw z Nienawiści z 24 października 2006 roku, koncentrującego się na przygotowaniu Policji do realizacji tego zadania. Wyszliśmy z założenia, iż przeciwdziałanie przestępstwom z nienawiści, pomoc dla osób i środowisk narażonych na przemoc motywowaną uprzedzeniami, skuteczne ściganie i resocjalizacja sprawców, zapobieganie poważnym konfliktom wywołanym przez incydent motywowany uprzedzeniami – wymaga współdziałania kluczowych przedstawicieli społeczności lokalnych. W szczególności wymaga to współpracy pomiędzy szkołami, organizacjami pozarządowymi, podmiotami zaangażowanymi w prewencję przestępczości nieletnich i resocjalizację, przy współpracy mediów i decydentów politycznych.

Towarzystwo Interwencji Kryzysowej od roku 2002 zajmuje się na miarę swych możliwości przeciwdziałaniem przestępstwom z nienawiści. Uważamy za szczególnie ważną środowiskową interwencję kryzysową, adresowaną do społeczności dotkniętych przestępstwami z nienawiści. Zmierza ona do wykorzystania całego potencjału społeczności dla przewyciężenia uprzedzeń, podziałów i zrodzonej z nich nienawiści.

Upowszechnianie wiedzy o przestępstwach z nienawiści ściśle koresponduje z bliską nam ideą sprawiedliwości naprawczej. W myśl tej idei, w centrum zainteresowania społecznego staje ofiara. Naprawienie jej krzywd przez sprawcę stwarza szansę, że sprawca nie popełni już podobnego czynu w przyszłości. W przypadku przestępstw z nienawiści szczególnie znaczenie ma więc poszukiwanie rozwiązań opartych na tej właśnie idei. Nienawiść i uprzedzenia, motywujące ten typ przestępstw, skierowane są zwykle do całej grupy, którą reprezentuje ofiara. Zatem naprawienie krzywd ofiary wydaje się być szczególnie ważne dla przyszłości całej społeczności, dotkniętej takim przestępstwem. Wypracowanie rozwiązań opartych na idei sprawiedliwości naprawczej tworzy szansę na to, by sprawca więcej już nie zagrażał grupie ofiary.

Książka zawiera teksty, które mogą być wykorzystane w szkoleniach – w jaki sposób mówić, uczyć i pracować z grupą na temat przestępstw z nienawiści,

czym jest mowa nienawiści, jakie są regulacje prawne związane z tymi przestępstwami. Książka zawiera też propozycje szkoleń adresowanych do określonych grup – przede wszystkim do nauczycieli i wychowawców, do młodzieży, do osób pracujących z ofiarami przestępstw z nienawiści, do Policji.

W pracy nad tą publikacją towarzyszyła nam świadomość ogromu zadań, jakie stoją przed podmiotami zamierzającymi budować w Polsce system przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści. Szkoda, że nie udało się nam opisać wyjątkowego doświadczenia i dorobku tych, którzy w Polsce od dawna zajmują się tym zagadnieniem. Stale bowiem, podejmowane są próby opisanie szczególnego kontekstu, w którym dochodziło i dochodzi w naszym kraju do przestępstw motywowanych uprzedzeniami i obojętności świadków tych przestępstw – mieszkańców terytorium, nad którym przesunęły się granice, obywatele kraju postkolonialnego, żyjącego ciągle „w martyrologicznej malignie” (jak mówił Tadeusz Konwicki), gdzie stymulowany jest podział na „my” i „oni”, gdzie zrealizowany został plan Zagłady. Pełni szacunku dla osiągnięć organizacji przeciwstawiających się antysemityzmowi, homofobii, ksenofobii i przemocy ze względu na płeć, zachęcamy do zapoznania się z ich publikacjami i stronami internetowymi. Mamy świadomość, że nie przedstawiliśmy doświadczeń krakowskiej Kliniki Psychiatrycznej, jej pracy z ofiarami prześladowań politycznych, wykonywanej od ponad pół wieku, jakże ważnej dla wdrożenia modelu działań na rzecz ofiar przestępstw z nienawiści.

Pierwotnie zamierzaliśmy przedstawić panoramę zagadnień związanych z różnymi grupami narażonymi na przestępstwa z nienawiści. Jednak ostatecznie, udało nam się wskazać jedynie na specyficzne problemy narażenia osób niepełnosprawnych na przestępstwa z nienawiści. Wybraliśmy tę grupę, ponieważ – jak można wnosić z doniesień medialnych – osoby chore, niepełnosprawne, niedołążne najczęściej narażone są w naszym kraju na najpoważniejsze przestępstwa z nienawiści, jednak brak jest badań, refleksji i procedur pozwalających oddziaływać na przyczynę tych zdarzeń – uprzedzenia i zrodzoną z nich przemoc.

Zamierzamy kontynuować pracę nad zrozumieniem i przedstawieniem zagadnień związanych z przestępstwami z nienawiści i tworzeniem systemu pomocy dla ofiar tych przestępstw. Zwracamy się do wszystkich, dla których to zagadnienie jest ważne, by zechcieli podzielić się z nami swoimi refleksjami, także na temat naszej publikacji.

*Anna Lipowska-Teutsch
Ewa Ryłko*

CZEŚĆ I

PRZESTĘPSTWA
MOTYWOWANE
UPRZEDZENIAMI –
ZNANE NIENAZWANE

JAK MÓWIĆ O PRZESTĘPSTWACH Z NIENAWIŚCI?

Zjawiska opisywane jako przestępstwa z nienawiści są bardzo różnorodne i tak naprawdę układają się w spektrum zachowań o różnym nasileniu, ale tym samym wspólnym mianowniku:

- są motywowane uprzedzeniami,
- dotyczą ofiar spostrzeganych jako przedstawiciele określonej grupy, a nie jako osób,
- są komunikatem dla grupy, z której pochodzi ofiara (ang. message crime),
- nawet pozornie błahy incydent, ze względu na swoją symboliczną wymowę, może wywołać lawinę nienawiści, do wojny domowej włącznie.

W obszarze przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści pojawia się wiele słów i terminów, które intuicyjnie wiążemy z tą grupą przestępstw. Należą do nich:

- > **przestępstwa z nienawiści** (definicja ODIHR) – każde przestępstwo natury kryminalnej, wymierzone w ludzi i ich mienie, w wyniku którego ofiara lub inny cel przestępstwa, są dobierane ze względu na ich faktyczne bądź domniemane powiązanie lub udzielanie wsparcia grupie wyróżnianej na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla jej członków, takich jak faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy;
- > **zbrodnie z nienawiści** – zbrodnie w polskim prawie to najcięższa kategoria przestępstwa; tymczasem termin angielski *hate crime* – dotyczy całej gamy zachowań przestępczych;
- > **incydenty/akty motywowane uprzedzeniami** – czyny powodowane uprzedzeniami, czyli przedwczesnych osądami nie wynikającymi z obiektywnych faktów;
- > **mowa nienawiści** – różne typy emocjonalnie negatywnych wypowiedzi, wymierzonych przeciwko grupom, które opisuje się jako „gorsze”;
- > **molestowanie** – gdy ma miejsce niepożądane zachowanie wynikające z uprzedzeń, związane z pochodzeniem rasowym lub etnicznym, a jego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby i stworzenie onieśmiałącej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery.

Z wielu spotkań i rozmów z profesjonalistami i laikami, dotyczących przestępstw z nienawiści, a przeprowadzonych przez Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, wynikają pewne spostrzeżenia, przydatne dla osób planujących rozmowy i szkolenia na ten temat. Oto one:

- > NIE – ZBRODNIE. Nie sprawdza się nazywanie skrótowe tej kategorii zdarzeń terminem „zbrodnie z nienawiści”, szczególnie wobec osób, które pierwszy raz stykają się z tą tematyką. Określenie to sugeruje najpoważniejszą kategorię przestępstw, która z racji swojego kalibru zdarza się stosunkowo najrzadziej. Dlatego też rozmówcy, wobec których używa się tego określenia, otrzymują mylący sygnał, że mówimy o rzadkich, spektakularnych przypadkach. Reagują często na ten termin obronnie twierdząc, że w ich społecznościach nie jest „aż tak źle”, żeby dochodziło do „zbrodni”.
- > NA POCZĄTEK: NIE – Z NIENAWIŚCI. Określenie przestępstwa/ czyny/ zbrodnie z nienawiści sprowadza czasem rozmówców na manowce. Poszukując przykładów takich zdarzeń, szukają przypadków, gdzie nienawiść jako motyw była niezwykle wyrazista. Nie jest to zgodne ze znaczeniem tego określenia. Dlatego lepiej jest na początku wprowadzania kogoś w tę tematykę, zamiast o nienawiści jako motywie, mówić o uprzedzeniach.
- > TAK – UPRZEDZENIA. Słowo to nie wymaga szczególnego tłumaczenia, jest dobrze intuicyjnie odbierane, łatwo też wyobrazić sobie rozmówcom uprzedzenie jako motyw krzywdzącego zachowania. Poza tym, uprzedzenia to zjawisko obecne w życiu prawie każdego, łatwiej więc uczulić rozmówców na fakt, że przestępstwa z nienawiści dotyczą bardzo wielu społeczności i są niestety, coraz częstsze.
- > BRAK ODNIESIENIA DO GRUPY. Ważnym wskaźnikiem – jeśli nie podstawowym – dla przestępstw z nienawiści jest fakt, że sprawcy krzywdzą przedstawicieli grup, wobec których żywią uprzedzenia – a nie pojedyncze osoby, do których mają jakieś pretensje. Brak jest w terminologii tego zagadnienia wyraźnego odniesienia do „grupowego” charakteru przestępstw z nienawiści. Jako propozycje do rozważenia i sprawdzenia podają następujące określenia: *przestępstwa z nienawiści do grupy, przestępstwa z uprzedzeń wobec (obcej) grupy.*

Istnieje też wyraźny związek przestępstw z nienawiści z dyskryminacją. Obydwie te kategorie zachowań wymierzone są przeciwko reprezentantom określonych grup społecznych, a przede wszystkim – motywowane są uprzedzeniami wobec tych grup. Jednak dyskryminacja ma charakter **bierny**, zaś przestępstwa z nienawiści – **czynny**. Dyskryminacja wyraża się w **nie dopuszczaniu** reprezentanta dyskryminowanej grupy do określonych praw, dóbr, pozycji społecznej. Tymczasem, przestępca z nienawiści **odbiera** ofierze poprzez swój atak różnego rodzaju walory – przestrzeń, mienie, zdrowie, życie.

PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI W POLSKIM PRAWIE

1. CO TO SĄ PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI?

Termin przestępstw z nienawiści (ang. hate crimes) odnosi się do takich czynów, gdzie sprawca motywowany jest w ich popełnieniu pewnymi cechami ofiary przestępstwa, przynależnością ofiary do danej grupy, w stosunku do której sprawca odczuwa niechęć (definicja za Garofalo i Martin). Przedmiotem zachowania sprawcy nie jest więc indywidualnie określona osoba, ale ta jej cecha, która charakteryzuje ofiarę jako innego, obcego, należącego do grupy wrogiej sprawcy (rzeczywiście czy też w mniemaniu sprawcy).

Można mówić o przestępstwach z nienawiści sensu largo i sensu stricte. Jeśli uznamy, że przestępstwami z nienawiści są nie tylko czyny zakwalifikowane jako przestępstwa, ale także zachowania, które motywowane są uprzedzeniami, o charakterze dyskryminacyjnym, ale nie wyczerpujące znamion tychże przestępstw, to wówczas pojęcie przestępstw z nienawiści będzie miało szerokie znaczenie. Mając na uwadze przestępstwa z nienawiści w wąskim ujęciu, można powiedzieć, że będą to tylko takie czyny, które kwalifikują się jako działania lub zaniechania penalizowane w kodeksie karnym.

Termin angielski *hate crimes* – „zbrodnie nienawiści” wskazuje na ciężki gatunkowo charakter działań sprawcy, bo przecież zbrodnia kojarzy się z najcięższymi przestępstwami – zabójstwami, okaleczeniami, gwałtami. I rzeczywiście, wiele czynów popełnianych przez sprawców działających z nienawiści, polega na pobiciu, zabójstwie, zgwałceniu ofiary. W takich przypadkach sam fakt popełnienia przestępstwa jest niewątpliwy. Jednak to, na co należy zwrócić uwagę, to motywacja sprawcy. Dlaczego skinhead ciężko rani kobietę o „niepolskim” wyglądzie? Motywacja działania sprawcy jest o tyle istotna, iż pozwala na inne zakwalifikowanie czynu zabronionego. Jeśli sprawca działa kierując się swoimi poglądami, nienawiścią do grupy innych, to już nie będzie odpowiadać karnie tylko jako sprawca pobicia, ale jako sprawca stosowania przemocy na tle rasistowskim.

Oczywiście sama kwalifikacja prawna nie jest tu celem samym w sobie. Pozwala jednak na uchwycenie całokształtu działania sprawcy, odpowiedzi na pytanie, dlaczego sprawca popełnia dany czyn? Jak można go resocjalizować? Jakie działania o charakterze prewencji generalnej należy wdrażać i gdzie? Oprócz ciężkich gatunkowo występów, gdzie sam fakt popełnienia przestępstwa nie budzi wątpliwości, pod pojęciem przestępstw z nienawiści kryją się także takie zachowania i działania, które same w sobie nie wyczerpują

znamion przestępstw, jednak w zestawieniu ich z elementem rasistowskim czy świadczącym o prześladowaniach lub odczuwaniu nienawiści do danej grupy, można już mówić o przestępstwie z nienawiści.

Przykład 1: młodzieżówka organizacji o rasistowskich poglądach pisze obelgi na murach budynków należących do gminy żydowskiej.

Pisanie po murach może być zakwalifikowane jako niszczenie mienia, ale istotne dla sprawy jest to, że dokonują tego członkowie organizacji o określonych poglądach, a ofiarami są członkowie grupy wyznaniowej, wobec której młodzieżówka czuje nienawiść. Dostrzegając element rasistowski, stwierdzamy, że czyn ten będzie mieć zupełnie inną kwalifikację, np. z art. 119 albo 196 kodeksu karnego.

Przykład 2. Kilku nastolatków znajduje „na działkach” śpiącego bezdomnego, wyglądającego na Roma. Chcą dać mu nauczkę, ponieważ nienawidzą takich „śmierdzieli”. Przez dłuższy czas naśmiewają się z niego, obnażają go i wyszydają.

W tym opisie czynu z pewnością dochodzi do popełnienia czynu karalnego – tj. przestępstwa przeciw wolności i nietykalności cielesnej. Ważne jest jednak, z jakiego powodu sprawcy stosują przemoc wobec bezdomnego – jego pochodzenia i przynależności do danej grupy etnicznej. Sprawcy dlatego poniewierają bezdomnym, że nienawidzą Romów i bezdomnych. Jeśli zauważy się ten element ich działania, kwalifikacja prawna będzie prawdopodobnie z art. 119 kodeksu karnego (przemoc wobec osoby z powodu jej przynależności etnicznej, narodowej, etc.), a także przy wymiarze kary może być uwzględniona motywacja zasługująca na szczególne potępienie (art. 53 par. 2 kodeksu karnego).

W polskim prawie unormowanie różnego rodzaju zachowań dyskryminacyjnych i motywowanych uprzedzeniami znajduje się także w innych niż kodeks karny, aktach prawnych – w konstytucji, kodeksie pracy czy kodeksie cywilnym. Wiele zależy od interpretacji czynu, odnalezienia w nim tego elementu, który wskazuje na działanie motywowane nienawiścią. Czasem brak tego właśnie czynnika powoduje, że sprawca nie będzie podlegać żadnej odpowiedzialności, ani karnej, ani cywilnej.

2. GDZIE W POLSKIM PRAWIE POSZUKIWAĆ PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI?

Polskie prawo nie stworzyło osobnej regulacji prawnej dotyczącej przestępstw z nienawiści, tak jak ma to miejsce np. w Stanach Zjednoczonych. Przepisy mówiące o działaniu z nienawiści odnaleźć można więc w różnych częściach kodeksu karnego. W odniesieniu do czynów ze stosunków pracowniczych, kodeks pracy zawiera rozdział dotyczący środków przeciwdziałających

dyskryminacji, co w pewnym sensie może odnosić się do motywowanych nienawiścią zachowań na gruncie pracowniczym, nie spełniających wymogów przestępstwa.

Konstytucja

Podstawowym jednak aktem prawnym jest Konstytucja RP. Powołanie się na nią jest ważne dlatego, iż w sytuacji, gdy brakuje aktów prawnych o niższej randze, wyznacza ona ramy, w których można się poruszać. Jednoznacznie określa, jakie zachowania są niedozwolone oraz jakie prawa podlegają ochronie – w sensie praw człowieka. Nie może więc dochodzić do kwestionowania czy dane dobro podlega ochronie, czy dyskryminacja jest dopuszczalna.

Art. 13 Konstytucji stanowi, iż: *Zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.*

Norma ta zawiera absolutny zakaz zawiązywania organizacji i partii politycznych, które dopuszczają lub zakładają nienawiść rasową i narodowościową, a także odwołujących się do działania nazizmu, faszystów i komunizmu. Choć wprost mowa tu tylko o nienawiści rasowej i narodowościowej, to jednak norma ta może mieć szersze zastosowanie. Jeśli spojrzeć na praktyki działania faszystów i nazizmu, to systemy te kierowały się nie tylko nienawiścią rasową (w stosunku do Żydów, Romów, Słowian, itp.), ale także zwalczały homoseksualistów, świadków Jehowy, osoby chore umysłowo i niepełnosprawne. Mając na uwadze tę specyfikę działania nazizmu i faszystów, uznać można, iż konstytucyjny zakaz istnienia organizacji i partii skierowanych przeciwko wyżej wymienionym grupom, ma szersze znaczenie. Praktyka stosowania prawa często odbiega od wymogów konstytucyjnych.

Dalej, w art. 30 Konstytucji, mowa jest o ochronie godności człowieka, jako nienaruszalnego przymiotu jednostki: *Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Godność ludzka ma być chroniona przez władze publiczne.* Wynika stąd obowiązek zapewnienia środków zabezpieczających ochronę godności osób, które ze względu na swoją przynależność etniczną, rasową, narodową, wyznaniową, status społeczny, itp. są zagrożone nienawistnymi atakami. Ochrona godności ludzkiej ciąży w sposób szczególny na funkcjonariuszach państwowych, w tym – Policji, przedstawicielach wymiaru sprawiedliwości, którzy nie tylko muszą tej godności bronić w kontaktach pomiędzy osobami fizycznymi, ale także sami nie mogą doprowadzać do sytuacji naruszających godność osób znajdujących się w polu ich oddziaływania. Jednak nieraz to właśnie ze strony

funkcjonariuszy różnych służb dochodzi do naruszeń praw człowieka, choćby w sferze godności ludzkiej. Nie bez znaczenia jest tu fakt, iż wiele z zachowań godzących w godność człowieka ma przyzwolenie na to w sferze obyczajowej, więc tym bardziej jest to trudne do piętnowania (przykłady: zwracanie się przez policjantów do świadka – geja „pedziu”; podczas rewizji w mieszkaniu należącym do romskiej rodziny, stawianie pytania przez policjantów pod adresem właściciela mieszkania o pochodzenie sprzętu RTV i AGD „czy to jest kradzione?”; w czasie postępowania rozwodowego, gdzie jedna ze stron należy do Kościoła Zielonoświątkowców, skład sędziowski, protokolant, oraz pełnomocnik przeciwnej strony na sali sądowej w trakcie sprawy pozwalają sobie na docinki dotyczące wyznania pozwanej).

Art. 32 Konstytucji zawiera zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny: *Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.*

Realizacja postanowień tegoż przepisu także budzi zastrzeżenia w praktyce, gdyż w każdej praktycznie dziedzinie życia zabezpieczenie praw osób należących do mniejszości nie jest pełne. W odniesieniu do przestępstw z nienawiści, będzie to niereagowanie przez władze publiczne na ataki o podłożu dyskryminacyjnym i nieodnotowywanie takich zająć, bagatelizowanie ich. Z drugiej strony, sam przepis antydyskryminacyjny wydaje się nie wystarczać, gdy brakuje uregulowań niższego stopnia (ustaw, rozporządzeń, zarządzeń dla danych służb, regulaminów). Ponadto ważne wydaje się, iż osoby należące do określonych mniejszości nie mają zapewnionych szczegółowiej uregulowanych przysługujących im praw, właściwych dla danej grupy. Oczywiście, można powiedzieć, że skoro istnieje ogólny zakaz dyskryminacji, to nie ma potrzeby tworzenia norm pozytywnych, gwarantujących prawa mniejszościom, ponieważ osoby należące do grup mniejszościowych korzystają z ogółu praw przynależnych obywatelom. Ponadto, pojawiają się zarzuty uprzywilejowania określonych grup.

Takie założenia są jednak fałszywe, gdyż pomija się dwa istotne argumenty. Po pierwsze, sam zakaz dyskryminacji nie eliminuje jej, a więc już z tego powodu osoby należące do mniejszości nie korzystają z pełni praw. Po drugie, ze względu na specyficzne cechy danej mniejszości, brak zagwarantowania dodatkowych praw czy przywilejów może doprowadzać właśnie do dyskryminacji. Przykładowo: istnieje potrzeba dodatkowego nauczania języka polskiego dzieci romskich, brak zagwarantowania przez szkoły nauczycieli wspomagających tę naukę będzie skutkowało tym, że dzieci romskie nie nauczą się polskiego, będą osiągać słabe wyniki w nauce, a w wielu przypadkach będą kierowane do szkolnictwa specjalnego.

Art. 35 Konstytucji zapewnia prawo do zachowania języka i kultury mniejszościom narodowym i etnicznym: *Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność*

zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. Działania godzące w tę wolność członków mniejszości podlegać powinny reakcji władz państwowych i wymiaru sprawiedliwości.

Podsumowując, warto zwrócić uwagę na fakt, iż na podstawie przepisów konstytucyjnych trudno jest jednostkom dochodzić obrony swoich praw w sytuacjach zagrożenia przestępstwami z nienawiści. Ponadto, gdy brak jest uregulowań o randze ustawowej, gdzie wskazuje się na bardziej skonkretyzowane stany prawne, a także procedury postępowania, ofiary zbrodni z nienawiści sensu largo nie będą mogły skutecznie egzekwować należnych im praw. Często dlatego, iż nie mogą korzystać z ogólnych procedur (cywilnej, karnej, administracyjnej) albo skorzystanie z tychże będzie wymagało dodatkowego nakładu sił i środków, w tym twórczej interpretacji przepisów.

Kodeks karny

Kodeks karny zawiera kilka typów czynów karalnych, gdzie wprost mowa jest o przestępstwach motywowanych uprzedzeniami rasowymi, wyznaniowymi, narodowymi, politycznymi, lub ze względu na określony światopogląd ofiary. O ile w przypadku konstytucji normy dotyczące zakazu dyskryminacji czy szerzenia nienawistnych ideologii odnoszą się do wielu grup (wyznaniowych, etnicznych, rasowych), o tyle w kodeksie karnym przestępstwa z nienawiści dotyczą enumeratywnie wyliczonych powodów, dla których muszą być popełnione, aby można było mówić o przestępstwie. Przykładowo: stosowanie przemocy wobec świadka Jehowy z powodu jego wyznania jest osobnym przestępstwem (art. 119 par. 1 kk), a groźby karalne pod adresem lesbijki, ze względu na jej orientację seksualną mogą być ewentualnie zakwalifikowane w oparciu o przepis art. 191 kk. (groźby karalne). Dzieje się tak dlatego, iż kodeks karny co do zasady penalizuje przemoc na tle wyznaniowym czy rasowym, natomiast pomija inne przyczyny: orientację seksualną, wiek, bezdomność (status majątkowy), niepełnosprawność.

Przepisy, które mówią o przestępstwach z nienawiści wprost, ujęte zostały w rozdziale XVI kodeksu, zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne*.

I tak, art. 118 kk. brzmi:

§ 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

W art. 119 kodeksu karnego znajduje się opis czynu zabronionego, polegającego na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej wobec osób/osoby albo nawoływaniu do popełnienia przestępstwa na szkodę tychże osób/osoby, z konkretnie wymienionych cech ofiar/y. Zaliczają się tu: przynależność narodowa, etniczna, rasowa, polityczna, wyznaniowa lub bezwyznaniowość:

§ 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w § 1.

Karane są więc takie czyny, które dotyczą osoby należące do innej niż sprawca grupy etnicznej/rasowej, czy też innego wyznania/ bezwyznaniowości. Przykładami takich czynów zabronionych mogą być: pobicie grupy studentów izraelskich podczas ich wycieczki po Polsce; stosowanie gróźb karalnych wobec osób romskiego pochodzenia („najazdy” skinheadów na romskie osiedle, groźby, „jak się stąd nie wyniesiecie, to was spalimy”), stronnictwość w orzekaniu na niekorzyść osoby należącej do Kościoła Zielonoświątkowców.

Poza wymienioną kategorią przestępstw, przestępstwa z nienawiści mogą także być kwalifikowane w oparciu o inne przepisy szczegółowe, jednak wówczas istotne jest, aby w opisie czynu znalazł się element wskazujący na działanie motywowane uprzedzeniami. Po pierwsze dlatego, iż w ten sposób sprawca może podlegać surowszej karze, a ponadto – w celu wskazania środków prewencyjnych (generalnych i indywidualnych).

I tak, przepis art. 148 § 2. mówi: *Kto zabija człowieka:(...) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.*

Motywacja wskazująca na szczególne potępienie w tym przepisie może właśnie odnosić się do kierowania się nienawiścią do danej osoby lub grupy osób.

Kolejno – przepis art. 254:

§ 1. Kto bierze czynny udział w zbiegowisku wiedząc, że jego uczestnicy wspólnymi siłami dopuszczają się gwałtownego zamachu na osobę lub mienie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem gwałtownego zamachu jest śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, uczestnik zbiegowiska określony w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Może to dotyczyć właśnie przestępstw z nienawiści, np. w przypadku tzw. linczów czy np. napaści skinów na grupę Romów.

Także przepis art. 258, gdzie mowa o udziale w związku przestępczym (gangu) może mieć zastosowanie, np. do grup prześladowczych (hate group):

art. 258. § 1. Kto bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnianie przestępstw, w tym i przestępstw skarbowych, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Kolejną grupą przestępstw są te ujęte w rozdziale XXIV, zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania”. Kolejno przytoczyć należy:

art. 194. Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

art. 195. § 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym.

art. 196. Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Wreszcie, artykuły 256 i 257 bezpośrednio odnoszą się do przestępstw z nienawiści, jednak także penalizowane są takie zachowania, gdzie uprzedzenia dotyczą sfery pochodzenia rasowego/etnicznego/narodowego, albo wyznania.

art. 256. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

art. 257. Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości, lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

3. POSTĘPOWANIE

Niezależnie od tego, czy dany czyn jest przestępstwem na gruncie polskiego prawa karnego, warto zgłosić go do organów ścigania lub do instytucji zajmujących się prawami człowieka, jeśli z okoliczności sprawy wynika, iż zgłoszenie faktu przestępstwa z nienawiści np. na Policję mija się z celem, lub gdy to zachowanie organów ścigania spełnia przesłanki zbrodni z nienawiści sensu largo. Nie jest tu celem tylko ściganie sprawcy i pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej, ale także udokumentowanie zdarzenia. Jeśli ofiara zdecyduje się dochodzić swoich praw w postępowaniu cywilnym, wówczas to na niej ciążyć będzie obowiązek udowodnienia zdarzenia. W związku z tym, złożenie zeznania lub zgłoszenie sprawy do konkretnej instytucji może przyczynić się do uzyskania wiarygodnego środka dowodowego.

Jeśli czyn jest przestępstwem, wówczas należy złożyć zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa. Zawiadomienie takie składa się na Policję albo do prokuratury, ustnie lub pisemnie. Czasem, ze względu na charakter sprawy, stres związany z wydarzeniem oraz chęć precyzyjnego opisu zdarzenia, warto jest sporządzić pisemne zawiadomienie. Wiadomo wówczas, że żaden z istotnych elementów zdarzenia nie zostanie opuszczony czy przeinaczony. Warto zostawić dla siebie kopię. Pismo znosi się osobiście, żądając dowodu przyjęcia go, albo wysyła listem poleconym. Zawiadomienie można złożyć albo do właściwego komisariatu Policji, albo do prokuratury rejonowej, jednak ta i tak przekaze sprawę do prowadzenia Policji. Od zawiadomienia takiego nie jest pobierana żadna opłata.

Pismo nie musi zawierać numerów artykułów kodeksu karnego. Ważne, aby napisać, kto jest winny i za jakie czyny oraz wskazać dowody (np. obdukcje lekarskie, świadków). Gdy nie posiadamy takich dowodów, to nie przeszkadza to w złożeniu zawiadomienia. Ważne, aby dokładnie opisać wydarzenia. Złożenie zawiadomienia nie zwalnia z konieczności składania zeznań. Przykład takiego zawiadomienia załączono w aneksie.

Postępowanie karne toczy się, w zależności od rodzaju czynu, z oskarżenia publicznego albo prywatnego. W znakomitej większości spraw, przestępstwa ściga się z oskarżenia publicznego, co oznacza, że to na organach ścigania ciąży obowiązek prowadzenia postępowania, zbierania dowodów, w tym zeznań świadków, prowadzenia czynności procesowych, wreszcie na podstawie zebranego materiału dowodowego – złożenia aktu oskarżenia do sądu i popieranie go. Oznacza to, że to nie ofiara przestępstwa jest odpowiedzialna za gromadzenie dowodów w sprawie, choć może ona na każdym etapie postępowania wykazywać aktywność.

W postępowaniu karnym, aż do rozpoczęcia rozprawy głównej można wnieść powództwo cywilne, do sądu karnego i domagać się także odszkodowania za doznaną szkodę doznaną w związku z przestępstwem oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Pozew taki można złożyć osobno do sądu cywilnego, w czasie, albo po zakończeniu sprawy karnej. Wówczas prawomocny wyrok sądu karnego będzie podstawowym dowodem w sprawie cywilnej.

W przypadku, gdy czyn sprawcy nie wyczerpuje znamion przestępstwa, ale jest obrazą dóbr osobistych, np. dobrego imienia, wizerunku, nazwiska, wówczas właściwa jest droga cywilna. Pozew o naruszenie dóbr osobistych kieruje się do sądu okręgowego. Przykładowy pozew zamieszczono w aneksie.

W postępowaniu cywilnym, to powód/ka jest odpowiedzialny/a za przedstawienie dowodów i popieranie swojego stanowiska. Dlatego istotne oprócz zeznań własnych, są także zeznania świadków, czy inne dowody. W postępowaniu cywilnym można żądać zadośćuczynienia za krzywdę, a więc kompensata może mieć charakter finansowy. Można także żądać, aby sąd nakazał sprawcy zaprzestanie naruszeń i przeproszenie ofiary.

Anna Lipowska-Teutsch

MOWA NIENAWIŚCI. SZERZENIE NIENAWIŚCI PRZEZ INTERNET

Mowa nienawiści to różne typy wypowiedzi, szerzących, promujących i usprawiedliwiających nienawiść wyrastającą z uprzedzeń. Nie jest to zjawisko w Polsce marginalne. Publikacje posługujące się mową nienawiści są powszechnie dostępne. Mową nienawiści posługują się wielonakładowe gazety, politycy, przedstawiciele kościoła.

Współcześnie media odgrywają większą niż kiedykolwiek rolę w kierowaniu zachowaniami ludzi. Audycje popularnego w Rwandzie Radia Tysiąca Wzgórz przyczyniły się w istotny sposób do ludobójstwa Tutsi, podżegając do nienawiści i mordów, i kreując obraz Tutsi – karaluchów, które trzeba wytepić. Ludobójstwo poprzedza okres przygotowania przyszłych oprawców do zabijania innych ludzi w ten sposób, że ludzie tych się dehumanizuje i demonizuje. Język propagandy jest wówczas szczególnie złowrogą odmianą mowy nienawiści, przekazując obraz przedstawicieli obcej grupy jako „mużułmańskich psów”, „robactwa”, „polskich świń”, „wszy”, „śmieci”, „zgnilizny”, „podludzi”.

Nieludzkie czyny przychodzą łatwiej, gdy zakwestionowane zostanie człowieczeństwo członków obcej grupy. Temu właśnie służy mowa nienawiści. Psychologowie społeczni podkreślają kluczową rolę, jaką pełni dehumanizacja, gdy dochodzi do ludobójstwa, masakry. Dehumanizacja umożliwia pozbycie się empatii w stosunku do ofiar i poczucia winy, umożliwia i usprawiedliwia skrajne formy okrucieństwa. Jest formą „moralnego wykluczenia”, stawiając dehumanizowaną grupę poza prawem, akceptowanymi wartościami i normami. Dehumanizacja łączy się z delegitymizacją, przypisaniu danej grupie pogwałcenia podstawowych praw ludzkich i znalezienia się po stronie zła. Członkowie postawionej poza prawem grupy nazywani są agresorami, mordercami, terrorystami, przed którymi trzeba się bronić, których trzeba wytepić.

Zagadnienie udziału mediów w szerzeniu mowy nienawiści zostało podjęte w 2001 roku w raporcie dotyczącym mowy nienawiści, autorstwa Sergiusza Kowalskiego i Magdaleny Tulli. Autorzy proponują, by przez mowę nienawiści rozumieć „wypowiedzi i wizerunki łączące, wyszydające i poniżające grupy i jednostki z powodów całkowicie lub po części od nich niezależnych, takich jak cechy rasowe i etniczne, płeć, preferencje seksualne czy kalectwo, a także przynależność do innych naturalnych grup społecznych. Grupy naturalne to takie, których się nie wybiera; udział w jednych determinowany jest biologicznie (płeć, kolor skóry), w innych (przynależność etniczna, religia, język) społecznie. W tym sensie, nie są grupami naturalnymi stronnictwa polityczne czy ideologiczne.”

W czerwcu 2006 roku Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej wydało opinię prawną na temat „mowy nienawiści” podnosząc, iż „osoby nieheteroseksualne są w Polsce dyskryminowane i często są ofiarami *mowy nienawiści* (hate speech) i *przestępstw nienawiści* (hate crimes)”. Opinia prawna związana była ze sprawą przeciwko dwóm radnym z Poznania (a potem parlamentarzystom), którzy w wydanym przez siebie oświadczeniu napisali m.in.: „Szczególny niepokój budzi użyty przez organizatorów marszu ogólny zwrot o tzw. orientacji seksualnej. Zwrot ten sugeruje, że chodzić tu może o promowanie takich skłonności jak pedofilia, zoofilia czy nekrofilia.”

Za Sławomirem Łodzińskim przytoczono następującą definicję: „mowa nienawiści to odpowiednik angielskiego terminu hate speech – wypowiedzi ustne i pisemne (...) łączące, oskarżające, wyszydzające i poniżające grupy i jednostki z powodów po części od nich niezależnych – takich jak przynależność rasowa, etniczna, religijna, a także płeć, preferencje seksualne”.

Dalej, czytamy w tej opinii, iż „Mowa nienawiści” różni się od szokujących wypowiedzi tym, że jest podyktowana uprzedzeniami autora takiej wypowiedzi, uprzedzeniami natury emocjonalnej, które nie znajdują żadnego racjonalnego wytłumaczenia. Autorzy „mowy nienawiści” wobec mniejszości narodowych czy etnicznych są przekonani o wyższości swojej rasy nad innymi. Podobnie sytuacja wygląda z „mową nienawiści” wobec mniejszości seksualnych – jest ona skierowana przeciwko tym grupom społecznym tylko z powodu ich innej orientacji seksualnej.

W naszych społeczeństwach jednostki mają skłonność do budowania swojej tożsamości wokół takich cech jak ich religia, narodowość, płeć czy orientacja seksualna. Osoby, które atakują innych z powodu tych właśnie cech, dowodzą nam, że sami czerpią zadowolenie nie tylko z zadanego bólu, ale dodatkowo są przekonani o swojej wyższości i dominacji, i dlatego oczerniają innych z powodu tych elementów ludzkiej tożsamości, które są zasadnicze dla życia i istnienia ofiary takich ataków.”

Centrum Badania Opinii Społecznej zrealizowało w roku 2007 badania dotyczące społecznej percepcji przemocy werbalnej i mowy nienawiści. Przez mowę nienawiści rozumiano – za kodeksem karnym – publiczne znieważenie grupy ludności lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości. Zaznaczono także, że „mowa nienawiści dotyczy na przykład takich cech, jak: kolor skóry, rasa, narodowość, przynależność etniczna, orientacja seksualna, wyznanie religijne lub bezwyznaniowość, ale także płeć, pochodzenie społeczne czy również niepełnosprawność, inwalidztwo.”

40% badanych zetknęło się z takimi wypowiedziami, a 55% twierdziło, że nie zauważyło takich wypowiedzi. Rzadziej przyznawali, iż zetknęli się z mową nienawiści ludzie starsi, gorzej wykształceni, o niższych dochodach, mieszkańcy wsi, rolnicy, osoby praktykujące religijnie. Ankietowani wskazują, że mowę nienawiści stosują politycy (49%), członkowie różnych organizacji ideologicznych (44%), przechodnie na ulicy (42%), osoby związane z Kościołem (36%).

Wśród ankietowanych dostrzegających zjawisko mowy nienawiści 76% uważa, że zazwyczaj dotyczy ona preferencji seksualnych, 60% uważa że dotyczy ona osób o innym niż biały kolorze skóry, 39% twierdzi, że mowa nienawiści dotyczy wyznania religijnego, 36% – że narodowości, a 20% – że niepełnosprawności, inwalidztwa.

W Memorandum Rady Europy do Polskiego Rządu z dnia 20 czerwca 2007 pt. „Ocena postępu implementacji zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy z 2002 r.” czytamy między innymi:

„Według organizacji pozarządowych, z którymi Komisarz się spotkał w grudniu 2006 r., sytuacja lesbijek, gejów, biseksualistów i transseksualistów (osób LGBT) pogorszyła się od tego czasu. Niepokój wzbudziły homofobiczne wypowiedzi osób publicznych najwyższego szczebla, które stworzyły atmosferę nienawiści i nietolerancji, a prawo do swobody wypowiedzi i wolność zgromadzeń nie są w pełni w Polsce zagwarantowane dla osób o odmiennej orientacji seksualnej. Polski rząd gwałtownie odrzuca te twierdzenia, podając fakt, iż w ciągu ostatnich dwudziestu lat funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich, otrzymał on tylko trzy skargi dotyczące naruszenia praw obywatelskich z powodu orientacji seksualnej.”

Przedstawienie zagadnienia homoseksualizmu w podręczniku „Wygrajmy młodość” Komisarz ocenił jako „obraźliwe, niezgodne z zasadami równości, różnorodności i poszanowania praw każdego człowieka”. Wyraził też „swoje ubolewanie nad wszelkimi przypadkami mowy nienawiści w stosunku do homoseksualistów, które nie powinny być tolerowane przez polskie władze.” Zachęcał do wprowadzenia odpowiednich środków prawnych, „do zwalczania mowy nienawiści i dyskryminacji osób o odmiennej orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej”. Komisarz wezwał władze „do podjęcia określonych wysiłków w celu zakazania publikacji i nadawania programów o charakterze rasistowskim i antysemickim. Takie publikacje dalekie są od nieszkodliwości, a ich nieograniczona dystrybucja przekazuje społeczeństwu niewłaściwe przesłanie.”

W podsumowaniu, Komisarz zalecił między innymi „Zastosowanie odpowiednich środków prawnych do zwalczania mowy nienawiści i dyskryminacji osób o odmiennej orientacji seksualnej czy tożsamości płciowej. (...) Zakazanie publikacji i nadawania programów o treściach rasistowskich i antysemickich. Skuteczna implementacja istniejących przepisów kodeksu karnego związanych z namawianiem do nienawiści rasowej i etnicznej”.

Internet często staje się narzędziem służącym rozpowszechnianiu treści rasistowskich i antysemickich, podżegania do nienawiści ze względu na rasę, pochodzenie etniczne, religię, niepełnosprawność, orientację seksualną czy narodowość. Wychodząc z założenia, że swoboda wypowiedzi i informacji w internecie nie powinna naruszać interesów społecznych ani zagrażać godności ludzkiej oraz innym prawom i wolności człowieka (szczególnie, jeśli chodzi o małoletnich), organizacje międzynarodowe, takie jak Rada Europy i Unia Europejska, dopuszczają ograniczenie w zakresie swobody komuniko-

wania w internecie wówczas, gdy dochodzi do zagrożenia godności ludzkiej oraz innych praw i wolności człowieka. To, co jest nielegalne off-line jest również nielegalne on-line.

Budując plan walki z rasizmem i homofobią w 1997 roku, Rada Unii Europejskiej uwzględniła przeciwdziałanie nielegalnym treściom w internecie. W styczniu 1999 roku Parlament i Rada Unii Europejskiej zaakceptowały rezolucję w sprawie szkodliwych lub nielegalnych treści w internecie. Ustanowiono m.in. europejską sieć punktów kontaktowych dla raportowania nielegalnych i szkodliwych treści w internecie (Hotlines). Hotline Polska to zespół przyjmujący i reagujący na zgłoszenia dotyczące nielegalnych treści w internecie (<http://www.dyzurnet.pl/>). Nie zajmuje się jednak monitorowaniem internetu i wyszukiwaniem tych treści. Realizowany jest też program Komisji Europejskiej Safer Internet Plus. Nadal podejmowane są prace zmierzające do nasilenia działań przeciwko nienawiści w ramach programu Bezpieczny Internet Plus, a także do podjęcia inicjatyw mających na celu wykorzystanie dobrych praktyk stosowanych w USA i innych państwach.

O konieczności przeciwdziałania nienawiści szerzonej przez internet wspomina także Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 grudnia 2007 r. w sprawie walki z rosnącym ekstremizmem w Europie.

Stowarzyszenie Nigdy Więcej, wskazując na to, iż w internecie propagowane są treści o charakterze faszystowskim, apeluje o zgłaszanie polskich stron www, które „propagują treści rasistowskie, nawołują do przemocy na tle rasistowskim, etnicznym lub narodowościowym, propagują idee neofaszystowskie lub neonazistowskie, wykorzystują faszystowską symbolikę i wszystkich innych, które naruszają art. art. 256 i 257 k.k.”. Nielegalne treści w internecie to m. in. groźby karalne motywowane uprzedzeniami, które wówczas mają charakter przestępstw z nienawiści. Pod adresem http://www.partnersagainsthate.org/publications/investigating_hc.pdf opisana jest procedura zmierzająca do zidentyfikowania tego rodzaju przestępstw i wytyczne pozwalające rozpoznawać przestępstwa z nienawiści.

Punktem wyjścia jest analiza samego komunikatu – należy stwierdzić, czy grożono innej osobie/osobom np. pozbawieniem życia, pobiciem, podpaleniem i czy istnieją przesłanki by sądzić, że potencjalne ofiary obawiają się spełnienia groźby i obawa ta jest uzasadniona. Należy zidentyfikować, czy groźba motywowana jest uprzedzeniami i że może stanowić przestępstwo z nienawiści.

Zalecane jest skontaktowanie się z adresatem/adresatami groźby i przeprowadzenie z nimi wywiadu, pozwalającego zebrać dodatkowe informacje przemawiające za tym, iż zachodzi tu przestępstwo z nienawiści. Należy zidentyfikować nadawcę korespondencji mailowej, autora strony www, zebrać i zabezpieczyć dowody.

Na wciąż pojawiającej się w sieci stronie internetowej czytamy apel: „Pamiętaj miejsca, twarze zdrajców rasy, oni wszyscy zapłacą za swoje zbrodnie”. Apel

ten poprzedza listy „wrogów białej rasy” wraz z fotografiami, adresami itp. Wśród „wrogów białej rasy” zidentyfikowano m.in. nauczycielkę prowadzącą zajęcia poświęcone zagładzie Żydów podczas II wojny światowej oraz nauczycielkę, która wraz z grupą uczniów porządkowała cmentarz żydowski.

Nawoływanie do przestępstwa z nienawiści przyjmuje też formę zachęcania do faszystowskiego przewrotu. Organizacja Combat 18 przekazuje na stronach internetowych przesłanie: „Narodowy Socjalizm jest jedyną nadzieją, jaką ma Biała Rasa Aryjska na przetrwanie w nowym tysiącleciu. (...) Nowe tysiąclecie musi być czasem nieustannej walki. Jeżeli my nie zniszczymy Wroga, to On zniszczy nas. Zbliży się ostateczne starcie, ostatnia szansa dla Białej Aryjskiej Rasy. Jeżeli będziemy czekać, wtedy z pewnością nie zasłużymy na przetrwanie i wszystkie nasze osiągnięcia oraz historia i dziedzictwo zostanie zapomniane i starte z powierzchni ziemi. Na zawsze. Nadszedł czas Wojowników Narodowego Socjalizmu!”

Obserwuje się bardzo dynamiczne narastanie stron www propagujących przemoc i nienawiść. Obejmuje to również zamieszczanie w sieci filmów osławiających z ekstremalnymi przejawami okrucieństwa oraz muzyki adresowanej głównie do młodzieży, a podżegającej do nienawiści, między innymi poprzez budowanie poczucia zagrożenia i nawoływanie do natychmiastowych działań zaradczych. Poprzez internet odbywa się też rekrutacja do grup prześladowczych, przesyłane są komunikaty do kibiców, by zachęcić ich do udziału w atakach organizowanych przez grupy prześladowcze.

Głosy internautów na forach umożliwiają wgląd w bezbrzeżne pokłady nienawiści w stosunku do obcych.

Literatura cytowana:

S. Kowalski, M. Tulli, *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2003

S. Łoziński, *Wyrównanie czy uprzywilejowanie? Spory dotyczące projektu ustawy o ochronie mniejszości narodowych (1989–2005)*, www.bezuprzedzen.org/doc/spory_ustawa_mniejszosci.pdf
Społeczna percepcja przemocy werbalnej i mowy nienawiści. Komunikat z badań
www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_074_07.PDF

Memorandum Rady Europy do Polskiego Rządu z dn. 20. VI 2007 „Ocena postępu implementacji zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy z 2002 r.”

CZEŚĆ II

POZNAJEMY
PRZESTĘPSTWA
Z NIENAWIŚCI

Ewa Rylko

METODOLOGIA KOMUNIKOWANIA SIĘ NT. PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

CEL I PLAN ROZDZIAŁU

Przestępstwa z nienawiści, mowa nienawiści, zachowania dyskryminujące – wszystkie te zdarzenia krzywdzą i wzbudzają duże emocje nie tylko wśród ich uczestników – sprawców, ofiar i świadków, ale także w społeczności, w której dochodzi do takich incydentów. Im bliżej jest się takich wydarzeń, tym trudniej o nich mówić i myśleć w racjonalny sposób. A jednak rozmawiać o nich i zmieniać ludzkie myślenie trzeba, bo inaczej dzieje się zło i nikt z tego powodu nie ma się lepiej.

Aby skutecznie przeciwdziałać przestępstwom z nienawiści i wszystkim podobnym zdarzeniom, nie wystarczy mieć dobre chęci i serce na dłoni. Przeciwdziałanie, pojednanie, poznawanie się, wykorzenianie stereotypów – wszystko to opiera się na komunikacji i właściwych sposobach uruchamiania ludzkiej refleksji. Rozdział ten ma na celu omówienie reguł komunikowania się, przydatnych w rozmowie, pytaniu, refleksji, działaniu i edukowaniu osób, które zetknęły się w różny sposób z przestępstwami z nienawiści. Celem tego rozdziału jest też zgromadzenie podstawowych informacji na temat narzędzi przydatnych do pracy trenerskiej na polu przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści. Wiedza o tych przestępstwach i wszystkich pokrewnych im zachowaniach opisana została w rozdziałach tej publikacji – dają one odpowiedź na pytania: co to są przestępstwa z nienawiści, kogo one dotyczą, jak je rozpoznać, kim są sprawcy. Ten zaś rozdział skupia się na odpowiedzi na pytanie: jak o tym rozmawiać, jak uruchamiać refleksję, jak przeciwdziałać.

Stanowi on też zbiór podstawowych wskazówek, wynikających z doświadczeń Towarzystwa Interwencji Kryzysowej, zajmującego się tym zagadnieniem od kilku lat, jak i z moich doświadczeń zawodowych. Wskazówki te skierowane są głównie do osób pracujących z grupami młodzieży. W pierwszej kolejności zostaną omówione kwestie ogólne związane z komunikacją, a dalej – z konkretnymi zabiegami metodologicznymi i dydaktycznymi, dzięki którym można efektywnie pracować z grupą.

WARUNKI SKUTECZNEJ METODY

Zanim zaplanujemy komunikację z określoną grupą, musimy uświadomić sobie, jak rozległe zadanie czeka każdego, kto podejmuje się pracować z grupą na ten temat. Aby skutecznie komunikować się nt. przestępstw z nienawiści,

na pewno musimy doprowadzić w grupie do:

- > wyartykułowania tego, jak uczestnicy patrzą na siebie, swoje społeczności i innych (samowiedza)
- > wyartykułowania przeżyć i odbioru znanych sobie zachowań motywowanych uprzedzeniami (doświadczenia)
- > stawiania pytań i prób odpowiedzi na nie (autorefleksja)
- > poszukiwania indywidualnych rozwiązań i zasad postępowania (krystalizacja).

Skuteczne komunikowanie się w obrębie zagadnienia przestępstw z nienawiści z pewnością wymaga też czynnego udziału uczestników grupy, animowania i wzmacniania ich zaangażowania i gotowości do otwarcia się. Aby zapewnić podstawowe warunki do powstania zaangażowania, niezbędne jest zadbanie o następujące zasady:

- > Każdy wie po co bierze udział w pracy grupy – jaki jest cel spotkania i jakie sam będzie miał z tego korzyści.
- > Każdy wyraża zgodę na swoje uczestnictwo, wypowiadając się osobiście.
- > Grupa ustala sposób pracy, który wszyscy przyjmują i się do niego stosują (nie wyłączając trenerki/ trenera).
- > Obowiązuje poufność i dyskrecja, słowa wypowiedziane w grupie nie wychodzą na zewnątrz, uczestnicy mogą przedstawiać się nie odkrywając swoich danych (np. używając tylko imion lub przezwisk).
- > Grupa zapewnia uczestnikom bezpieczeństwo, każdy powstrzymuje się od jakiegokolwiek formy agresji, a kiedy do niej dochodzi, grupa/trener reaguje na nią.
- > Każdy wie, że liczą się jego opinie i sądy, a nie wiedza o sprawie. Spotkanie/praca grupy służy bardziej wyrażeniu indywidualnych opinii i obserwacji, niż przywołaniu obiektywnej wiedzy.

Zasady te powinny być jasno zakomunikowane na początku spotkania przez prowadzącego, zarówno wobec całej klasy uczniów, czy też kilkusobowej grupki profesjonalistów.

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA NT. KOMUNIKACJI

Skąd się biorą uprzedzenia

Na co dzień rzadko mamy okazję do czynienia refleksji, zastanawiania się nad tym, co nas otacza, nad własnymi i cudzymi zachowaniami. Działamy raczej automatycznie, bo to oszczędza nasz czas i energię. Im częściej działamy automatycznie – tym rzadziej mamy okazję racjonalnie myśleć, dochodzić do własnych wniosków i wyborów, do wypracowanej samodzielnie wiedzy o świecie.

Skoro nie mamy zbyt wiele okazji do wypracowania tej wiedzy, posługujemy się uprzedzeniami i stereotypami. Uprzedzenia to namiastka wie-

dzy – kiedy czegoś nie znamy, nie wiemy zbyt wiele o kimś lub o czymś, nie zatrzymaliśmy się na moment, by o tym kimś lub czymś pomyśleć samodzielnie – chętnie korzystamy z podpowiedzi, którą jest zasłyszana opinia, komentarz kogoś znaczącego, czasem plotka, a czasem czyjaś lub nasza jednorazowa, powierzchowna obserwacja i uogólnienie. Nasz umysł nie znosi próżni – musimy wiedzieć jak się zachować – czy się zbliżyć do nieznanego, czy też uciekać. A uprzedzenia, gdy brak wiedzy – potrafią szybko nas ukierunkować.

Kiedy jednak zaczynamy sami myśleć o czymś lub o kimś, nasza refleksja ma szansę wyprzeć uprzedzenie, staje się ono zbędne, bo „sami już wiemy”. Jednak krytyczne myślenie częściowo tylko chroni nas przed działaniem sterowanym uprzedzeniami. Trzeba bowiem pamiętać, że przestępstwom z nienawiści towarzyszą silne emocje, ekstatyczne poczucie wspólnoty, pragnienie podporządkowania się wszechwiedzącej i wszechmocnej postaci wodza. Takie czynniki również silnie wpływają na zachowanie. Dlatego uruchamianie autorefleksji jest tylko pierwszym, ale koniecznym krokiem uwolnienia się od uprzedzeń.

Zarówno myślenie jak i odkrywanie własnych wartości rozpoczyna się od komunikacji z otoczeniem – rodziną, rówieśnikami, szkołą, autorytetami. Od jakości tej komunikacji zależy, czy akcentowane przez otoczenie wartości objawiają się młodym ludziom jako atrakcyjne, przydatne i dostępne, i czy zostaną przyjęte jako własne.

Komunikacja ma swoje reguły

Środkami komunikacji może być mowa, zachowania niewerbalne i inne sygnały, takie jak intonacja, szybkość wypowiedzi czy dystans fizyczny. Informacja, którą chce przekazać nadawca może się różnić od tej, która dociera do odbiorcy – czyli jest przez niego zrozumiana. Jest ważne nie tyle to, co nadawca chciał powiedzieć, ale jak odbiorca to zrozumiał i jak zareagował. Dlatego tak ważna jest ciągła uwaga skupiona na rozmówcy, rozumienie jego reakcji, umiejętność modyfikowania własnych zachowań. Nadawca odpowiada za doprowadzenie do prawidłowego zrozumienia informacji przez odbiorcę. Skuteczna komunikacja wymaga więc od nadawcy sprawdzenia czy i co odbiorca zrozumiał (informacje zwrotne).

Każda komunikacja jest procesem – zaczyna się, trwa, kończy się, coś ją powoduje, przynosi jakieś efekty, odbywa się pomiędzy co najmniej dwoma osobami. Każda osoba w procesie komunikacji jednocześnie nadaje i odbiera sygnały.

Komunikat ma co najmniej 4 aspekty (za F. Schulzem von Thunem): zawsze zawiera jakąś informację (zawartość), wyraża wzajemną relację między rozmówcami, zdradza jak spostrzegają oni siebie nawzajem (obraz) i skłania ich do jakiegoś działania/reakcji (apel). Kiedy nauczyciel mówi do ucznia „Powiedz, co o tym sądzisz”, to widać, że informacja zawarta w takim zdaniu, to wiadomość o oczekiwaniu nauczyciela wobec ucznia. Zdanie to ma formę imperatywu, pokazuje relację między nimi – podległość ucznia. Forma roz-

kazu zdradza też, że nauczyciel spostrzega siebie raczej jako osobę produkującą polecenia dla ucznia, zaś ucznia spostrzega jako wykonawcę tych poleceń. Wreszcie – chce on wpłynąć na ucznia, by zachował się tak, a nie inaczej.

Komunikacja trwa nieprzerwanie. Nie ma sposobu na wyłączenie się z procesu komunikacji. Nie można nie komunikować się. Brak informacji jest także informacją. Jeśli nie odzywasz się do swojego partnera, ma to wpływ na jego zachowanie. Jeśli cię nie ma w danym miejscu lub nie odpowiadasz na pytania – także się komunikujesz.

W procesie komunikowania się informacja jest stale zniekształcana. Przyczyny tych zniekształceń to: osobiste doświadczenia życiowe, indywidualne nastawienia i przekonania, uprzedzenia, podstawowe wierzenia, monolog wewnętrzny, osobowość, predyspozycje biologiczne i wreszcie zakłócenia sytuacyjne (np. hałas). Dodatkowym źródłem zniekształceń jest fakt, że komunikacja zawsze ma dwie warstwy: świadomą i nieświadomą. Jesteśmy świadomi tylko części zachodzących w komunikacji procesów. Poza tym, każda komunikacja ma swą formę i treść. Treścią komunikacji są znaczenia, które się przekazuje, zaś formą komunikacji jest sposób, w jaki się to robi.

Jak podtrzymywać komunikację

Wobec trudnych tematów, wielkich emocji i utrwalonych uprzedzeń – typowych warunków, w jakich rozmawia się o przestępstwach z nienawiści – podtrzymanie komunikacji, która nastawiona jest na uruchomienie samodzielnego myślenia, jest sprawą podstawową. Komunikację podtrzymującą opisują poniższe charakterystyki; dotyczą one zarówno trenera/moderatora, jak i reszty grupy. Wskazywanie w grupie na poniższe zasady sprzyja podtrzymaniu i poprawie komunikacji w czasie rozmowy.

OPIS. Mówiąc, używamy opisu rzeczywistości zamiast jej oceny. Nazywamy rzeczy i czynności, stany, uczucia i zachowania, zamiast używać epitetów, podsumowań, etykietek. Powiemy raczej „rzadko się odzywasz” zamiast „brak ci odwagi, żeby się odezwać”.

KONCENTRACJA NA PROBLEMIE. Zamiast kontrolować, co robią wszyscy uczestnicy komunikacji i koncentrować się na ich reakcjach, lepiej skupiać się na problemie, którego rozmowa dotyczy. Dzięki temu dajemy sygnał grupie, jak ważny jest problem i że nie jest ważne co kto konkretnie robi lub mówi, ale ważny jest zbiorowy wysiłek całej grupy rozwiązującej problem czy szukającej odpowiedzi.

SPONTANICZNOŚĆ. Lepiej nie planować swoich zachowań i komunikatów, zdać się na spontaniczność, niż realizować jakąś ukrytą strategię. Zazwyczaj jest ona przez kogoś z uczestników odkrywana – pokazuje, że prowadzący rozmowę nie jest szczery i ma swój plan, z którym się nie zdradza, a w który mają być uwikłani pozostali uczestnicy rozmowy.

EMPATIA. Dla dobrej komunikacji niezbędne jest rozumienie i gotowość odczucia czegoś podobnego jak rozmówca. Gotowość do tego, by na chwilę wejść w sytuację swojego rozmówcy, pokazuje mu, że zależy nam na komunikacji i zbliżeniu. Współodczuwamy raczej, niż dbamy o zachowanie neutralności.

RÓWNOŚĆ. Tylko w atmosferze równości możliwe jest otwarcie się obu stron. Równość zapewnia poczucie sprawiedliwego odkrywania się przed innymi. Oznacza też równy wkład w dorobek grupy. Komunikowanie zasady równości i eliminowanie prób wywyższania się lub poniżania któregoś z rozmówców zapewnia podstawowe warunki do wspólnej pracy, refleksji i satysfakcji.

OTWARTOŚĆ. Zamiast pewności co do tego „jak jest” albo „co jest ważne”, lepiej otwarcie czekać na sygnały od innych rozmówców. Takie otwarcie się na innych umożliwi dojdzie do czegoś nowego, wyjście poza własne założenia, przekroczenie osobistych granic – a więc rozwój.

Na każdego działa to samo

Świadomość wzorców ludzkich zachowań, opisanych przez psychologię, sprzyja podtrzymaniu komunikacji i lepszemu zrozumieniu wyborów jednostki czy grupy. Umiejętność dostrzeżenia tych wzorców – czy też reguł lub zasad – nie tylko poprawia pracę trenera z grupą, ale także wyposaża uczestników rozmowy w „narzędzia do myślenia” o ludzkich zachowaniach.

ZASADA PRZYJEMNOŚCI: każdy poszukuje nagród i podąża tam, gdzie czeka go przyjemność, unika zaś sytuacji, gdzie spotyka go przykrość albo kara. Przykład: idziemy tam, gdzie nas lubią, potrafimy poświęcić wiele czasu i pieniędzy, żeby pojeździć na nartach, jeśli to lubimy.

ZASADA WZAJEMNOŚCI: każdy ma tendencję, by na otrzymane od kogoś dobro odpowiedzieć tym samym. Przykład: kiedy ktoś nas pozdrawia – odruchowo także mu się kłaniamy. Bardziej lubimy tych, którzy nas lubią.

ZASADA ZAANGAŻOWANIA: każdy z nas chce, by inni zachowywali się tak, jak mu to odpowiada, ale żeby było to możliwe – trzeba skłonić innych do niewielkich chociaż gestów w naszym kierunku, potem będzie już łatwiej skłonić ich do działania zgodnego z naszymi intencjami. Wzbudzenie czyjeś zaangażowania ułatwia wpływ na tę osobę zgodnie z kierunkiem jej zaangażowania. Przykład: łatwiej zdecydujemy się kupić jakąś rzecz, jeśli wcześniej wypożyczono nam ją gratis do domu; łatwiej podejmiemy walkę ze swoimi uprzedzeniami, jeśli udało się komuś skutecznie zaprosić nas na spotkanie poświęcone temu tematowi.

ZASADA DOWODU SPOŁECZNEGO: każdy ma tendencję do naśladowania zachowania innych. Naśladowanie i przykłady skłaniają do zachowań podob-

nych. Przykład: zanim wybuchniemy śmiechem na zakończenie opowiedzianego w towarzystwie kawału, bezwiednie sprawdzamy, jak zareaguje reszta towarzystwa i reagujemy podobnie; zamiast natychmiast stanąć w obronie krzywdzonej osoby, powstrzymujemy się od działania, jeśli widzimy brak reakcji ze strony innych świadków.

ZASADA SYMPATII: każdy z nas ulega innym osobom wtedy, gdy są one z jakichś względów dla nas atrakcyjne albo podobne do nas, lub też po prostu są blisko i stale pod ręką. Ludzie ulegają innym z powodu atrakcyjności, podobieństwa, dostępności. Przykład: zaprzyjaźniamy się z „pokrewną duszą”, z osobą, która jest taka jak my pod pewnym względem – np. tak samo mocno jak nas interesuje jazda na nartach; przyłączamy się do grupy potencjalnych sprawców przestępstw z nienawiści, bo imponuje nam ich siła, zdeterminowanie albo dostrzegamy w nich – tak jak w sobie – bunt i zniechęcenie.

ZASADA NIEDOSTĘPNOŚCI: każdy przypisuje większą wartość tym możliwościom, które stają się niedostępne. To, co pod ręką i w zasięgu, zawsze oceniane jest jako mniej wartościowe, niż to co nieosiągalne. Przykład: wszędzie tam lepiej, gdzie nas nie ma; przyłączamy się do grupy potencjalnych sprawców przestępstw z nienawiści, bo otwarte wyrażanie nienawiści wobec jakiejś grupy było dla nas samych – np. wychowanych w rygorze i potulności – do tej pory zupełnie niedostępne.

JAK PRACOWAĆ Z GRUPĄ

Formy pracy

Każda praca powinna mieć jakiś cel. Celem działań szkoleniowych dotyczących przestępstw z nienawiści z pewnością są takie kwestie jak:

- rozwijanie świadomości
- uruchamianie refleksji osobistej
- budowanie własnej jaźni, szukanie odpowiedzi na pytanie „kim jestem?”
- rozwijanie się uczestników dzięki dzieleniu się doświadczeniem
- odkrywanie przez uczestników ich własnych wartości i uczenie się jak żyć, by życie było odbiciem tych wartości.

Najskuteczniejsza jest taka praca z grupą, która umożliwia uczestnikom poznanie własnego świata i świata obcych, nieznanych grup, a w konsekwencji – otwarcie na innych, skuteczne działanie dla wspólnych interesów i wzięcie odpowiedzialności za siebie.

Każdy, kto zajmuje się wspomaganiami rozwoju świadomości, chętnie gromadzi, wymyśla własne, podpatruje u innych i ulepsza ćwiczenia, techniki, programy szkoleniowe. Mimo tego, bez rozwijania się w zakresie poniższych kompetencji i cech, skuteczność jego oddziaływania na odbiorców szkoleń będzie niewielka:

- bardzo dobra wiedza dotycząca omawianych zagadnień
- prawość
- wiarygodność
- szczerą wiarą w wartość ludzkiej różnorodności i tolerancja
- reprezentowanie samym sobą wartości i postaw związanych z ludzką różnorodnością
- profesjonalizm
- otwartość
- szacunek i empatia
- autentyczna potrzeba wspierania ludzi w rozwoju
- entuzjazm.

W literaturze, w internecie, także w tej publikacji znaleźć można wiele ćwiczeń, które w świeży i angażujący sposób skłaniają do refleksji uczestników jakiegokolwiek spotkania stawiającego sobie za cel przeciwdziałanie uprzedzonom i czynom na nich opartych.

Ćwiczenia te to podstawowa forma pracy z grupą. Inne formy to:

- mini wykład
- lektura indywidualna
- wspólne czytanie i interpretowanie tekstu
- dyskusja
- grupowanie, rangowanie (wydarzeń, zachowań, cech itp.)
- rysowanie mapy
- odgrywanie ról
- inwentarz reakcji osobistych (notowanie własnych odpowiedzi na zestaw pytań)
- pisanie listu otwartego, petycji, apelu, telegramu
- sąd nad sprawcą
- negocjacje
- nagrywanie na video zachowań/scenek i wspólne komentowanie ich
- pisanie dziennika
- „akwarium” – zewnętrzny krąg uczestników obserwuje uczestników kręgu wewnętrznego.

Każda z tych form – a powyższa lista na pewno nie jest domknięta – opiera się na kilku zasadach, których przestrzeganie zapewnia osiągnięcie założonych w ćwiczeniu celów:

1. Werbalizacja – każda forma pracy powinna polegać częściowo lub w całości na wyartykułowaniu opinii, ocen, spostrzeżeń, czy to w formie wypowiedzi ustnej, czy pisanej. Każda forma pracy powinna być też podsumowana słownie, omówiona, zrekapitulowana. Werbalizowanie swoich myśli to podstawa refleksji.

2. Jasne intencje – uczestnicy powinni przed każdym ćwiczeniem (czy nawet

wykładem) być poinformowani czemu ma służyć zadanie i jak ono będzie wyglądać. Jeśli w zadaniu konieczne jest czasowe ukrycie intencji, trzeba przed zakończeniem zadania odkryć jego cele i wyjaśnić powody ich czasowego ukrycia.

3. Aktywny udział – w każdym zadaniu i na każdym etapie prowadzący zadanie powinien apelować do uczestników o aktywność i zaangażowanie w zadanie. Prowadzący powinien jasno powtarzać, że oczekuje aktywności i sam powinien okazywać zaangażowanie.

4. Właściwe tempo – zadania powinny być realizowane z założeniem określonego czasu na ich wykonanie, każdorazowo czas ten powinien być komunikowany uczestnikom (ustalany z nimi). Cisza i pozorna bierność nie zawsze oznacza brak pracy – refleksja wymaga czasu.

5. Osobisty kontekst – zadania powinny tak być zaplanowane, by bazowały na osobistych doświadczeniach uczestników. Dzięki temu poznawana wiedza oraz wypracowana refleksja ma szansę zostać lepiej przyswojona i zinternalizowana przez uczestników.

Trener, nauczyciel czy szkoleniowiec pracujący z grupą nt. przestępstw z niewiści i podobnych zjawisk, musi trzymać się pewnych wytycznych, które pozwolą zrealizować cele spotkania. Wytyczne te są następujące:

- > Okazuj szacunek wszystkim uczestnikom grupy – wobec wszystkich stosuj jednakowe zasady grzeczności, rozdzielaj sprawiedliwie swoją uwagę na wszystkich uczestników, odpowiadaj na wszystkie pytania na jednakowym poziomie, nie rań niczyich uczuć, nie przekazuj negatywnych informacji danej osobie publicznie. Rola trenera/moderatora jest w pewnym sensie uprzywilejowana, zaś podlegli mu uczestnicy są szczególnie uwrażliwieni na sprawiedliwość i równe traktowanie ich ze strony „władzy”.
- > Staraj się wykorzystać wiedzę, umiejętności, możliwości i doświadczenia uczestników – nawiązuj do ich doświadczeń, proś o osobiste przykłady, zwracaj się do niektórych jak do ekspertów w swojej dziedzinie. Takie zachowanie trenera podtrzymuje więź z uczestnikami i daje im poczucie wartości, bo poczują się docenieni. Używanie znanych uczestnikom treści powoduje, że będzie im łatwiej odnieść zdobytą w czasie spotkania wiedzę do własnej rzeczywistości.
- > Staraj się prezentować pozytywne zachowania, które mogą być wzorcem dla uczestników. Traktuj wszystkich z poszanowaniem ich indywidualności. Daj każdemu czas na wypowiedź i stwarzaj możliwość uczestniczenia w dyskusji. Prowadzący szkolenie czy spotkanie trener musi prezentować właściwe zachowania, by skutecznie wprowadzać właściwe treści. Grupa ma tendencję do naśladowania jego zachowań.

- > Okazuj swoje zainteresowanie i zaangażowanie w treści, nad którymi pracuje grupa. Dzięki temu inni się aktywizują, a trener spostrzegany jest jako osoba wiarygodna i autentyczna.
- > Stwarzaj możliwości i zachęcaj uczestników do swobodnego wypowiedzania wszystkich opinii. Ta postawa pokazuje akceptację dla otwartości i chęć porozumienia.

Jak mówić

Z opisanych do tej pory reguł komunikacji wynika wiele na temat tego, jak mówić, jak formułować myśli do przekazania – by być skutecznym, tzn. zostać zrozumianym zgodnie ze swoimi intencjami. Poniższe dyrektywy jeszcze konkretniej odnoszą się do werbalizowania treści. Zapewniają tym samym nie tylko podtrzymanie komunikacji, ale także satysfakcję z niej. Zatem, komunikaty powinny być...

- BEZPOŚREDNIE (nazywaj rzeczy po imieniu; jeżeli odczuwasz jakieś emocje w związku z cudzym zachowaniem – mów o nich przede wszystkim, a nie o tym zachowaniu);
- NATYCHMIASTOWE (nie odraczaj reakcji, bo to szkodzi nam i komunikacji; opóźnianie swojej reakcji na czyjąś wypowiedź prowadzi do zakłóceń komunikacji – odbiorca może opacznie nas zrozumieć);
- JASNE (nie pytaj, gdy trzeba coś oznajmić; dbaj o spójność, unikaj podwójnych, sprzecznych komunikatów, mów o swoich pragnieniach i uczuciach, rozróżniaj obserwacje i myśli, koncentruj się na jednej rzeczy w danym momencie);
- SFORMUŁOWANE WPROST – prostolinijność to mówienie prawdy (nie mówisz, że jesteś zmęczony, gdy jesteś wściekły);
- WSPIERAJĄCE (unikaj ogólnych etykietek, sarkazmu, wywlekania przeszłości, negatywnych porównań, gróźb, osadzających „komunikatów Ty” (Ty już zrezygnowałeś...); unikaj gierki typu „zwycięzca/przegrany” czy „mam rację/nie masz racji”; nie formułuj ocen nt. danej osoby, lecz podawaj opis jej zachowania).

Mimo płynności i jasności wypowiedzi kierowanych do uczestników szkoleń, możliwych jest wiele pułapek i zagrożeń, których skutki z pewnością zaważą na rezultatach szkolenia. Oto niektóre z nich:

MORDERCZE STWIERDZENIA

„Powiniennem od początku wiedzieć, że nie będziecie tego w stanie wykonać...”
Nie ma lepszego sposobu alienacji grupy od trenera.

ULTIMATUM

„Jeżeli nie możecie temu podołać, będę musiał...”

Jakiegokolwiek ultimatum by to było, znajdą się słuchacze, którzy zmuszą trenera do wprowadzenia go w życie lub odwołania go. Ultimatum zachowuje się jak bumerang i stwarza więcej problemów niż jest w stanie rozwiązać.

PRZEZWISKA

Szkodliwe są nie tylko określenia obraźliwe, ale również te, które wydają nam się zabawne i mało inwazyjne. Niezmiernie trudno powiedzieć, co grupa sądzi o swoich przezwiskach, dlatego lepiej ich nie używać.

ODPOWIEDZI NA WŁASNE PYTANIA

Trenerzy, wykładowcy i nauczyciele często popadają w nawyk polegający na tym, że zadają pytanie i jeśli brak jest natychmiastowej odpowiedzi, odpowiadają na nie sami, żeby utrzymać tok zajęć. Tymczasem grupa często potrzebuje czasu na zastanowienie się i sformułowanie odpowiedzi. Odpowiadanie trenera na swoje pytania nauczy słuchaczy, że nie muszą się wysilać.

ZADAWANIE PYTAŃ ZŁOŻONYCH

Mamy skłonność, do zadawania pytań złożonych lub wielokrotnych, kiedy np. chcemy uruchomić dyskusję. Takie pytania zakreślają szersze obszary do dyskusji, ale dezorientują słuchacza – co jest najważniejsze. Traci on energię na zgadywanie. Przykład tego błędu: „Co jest najważniejsze, kiedy człowiek chce, by zapamiętano jego słowa? Jakie warunki temu sprzyjają? Co dla zapamiętującego jest najważniejsze?”

ZGADNIJ O CZYM MYŚLĘ

Trener zadaje pytanie i czeka na odpowiedź, której oczekuje, ignorując wszystkie inne odpowiedzi, które oddalają grupę od drogi obranej przez trenera. Grupa uczy się przez to, że twórcze, samodzielnie wymyślone rozwiązania są mniej istotne od zadowolenia trenera.

W ZASADZIE TAK, ALE...

Trener zadaje pytanie, czeka na odpowiedź, której oczekuje, a słysząc inne, mówi: „no tak, masz rację, ale niezupełnie tak jest, może raczej...”. Odpowiada wtedy na pytanie na swój sposób, dając słuchaczom do zrozumienia, że to, co mówią, tak naprawdę jest mało istotne.

NARZUCONE SUGESTIE

Wprowadzenia tego typu: „Czy nie sądzicie, że...?”, „Tak naprawdę nie myślicie chyba, że...”, „Czy zgodzicie się, że...?”, „Czy nie czujemy wszyscy, że...”, świadczą o tym, że głównym zainteresowaniem mówiącego jest rozwijanie swoich własnych poglądów, a nie akceptacja cudzych pomysłów i poglądów. Trener skłania do biernej akceptacji tego, co mówi.

PRAGNIENIE ZWYCIĘSTWA

Trener wprowadza paradygmat walki (zwycięstwo/przegrana). Jeśli żywi przekonanie, że aby sam wygrał, uczeń musi przegrać, szkolenie będzie tylko polem bitwy.

SAM TO ZROBIĘ

Wiele zadań jest łatwych do wykonania dla trenera, podczas gdy słuchaczom wydają się one trudne. Trener podejmuje się więc tych zadań „dla oszczędności czasu” czy „usprawnienia pracy”. Ten typ życzliwej ochrony umacnia nawyki zależności i nieangażowania się wśród słuchaczy. Chroni przed tym proste pytanie-sprawdzian: Czy przejęcie przeze mnie tej czynności pozwoli grupie zająć się czymś bardziej istotnym?

UKIERUNKOWANA KRYTYKA

Ostra krytyka, o ile powinna zostać wyrażona, to raczej w stosunku do całej grupy, a nie do konkretnej osoby. Krytyka powinna skupiać się na wyliczeniu zachowań, których trzeba unikać. Z kolei krytyka pozytywna powinna być kierowana do konkretnych osób (ale nie stale tych samych!!!) – zasługujących na nią.

PRZEŁADOWANIE

Należy unikać słóczenia zbyt dużej ilości materiału w programie na dany okres. Nie ma nic bardziej obezwładniającego niż przerywanie w pół ciekawej dyskusji w imię „dokończenia materiału”. Trzeba układać program tak, by była możliwa jego rewizja w trakcie realizacji.

NADKONTROLA

Trener oczywiście chce wiedzieć, co dzieje się w grupie, ale zbyt duże natężenie uwagi, szczególnie gdy słuchacze dyskutują w małych grupach, może tworzyć niepożądane poczucie zależności od nauczyciela. Trener powinien umieć wycofać się całkowicie od czasu do czasu.

STRATEGIA UKRYTYCH CELÓW

Dobre szkolenie w znacznej mierze opiera się na całkowitej otwartości porozumiewania się trenera i grupy. Trzeba więc często, np. przed każdym ćwiczeniem, nową partią materiału – wyjaśniać cel, aby grupa wiedziała, po co to robi. Ukrywanie celów zniechęca grupę i niszczy więź.

TWORZENIE ZAGROŻEŃ

Trzeba unikać ćwiczeń, które stwarzają otwarte zagrożenia (np. „wybierz z grupy kogoś, do kogo czujesz złość”). Nie można też manipulować (apelować do uczuć) ani oceniać osób, bo to burzy zasady skutecznej ekspresji i wzbudza lęk.

Jak słuchać

Etapem każdej komunikacji jest słuchanie, a dobre słuchanie... wymaga mówienia. Prawdziwie słuchać to słuchać aktywnie (reagujemy na to co nam się w argumentacji nie podoba, potwierdzamy fragmenty wypowiedzi, upewniamy się) – a nie pasywnie (nie reagujemy, trochę jak postawa: a gadaj sobie zdrow...)

Do wypowiedzi trzeba ustosunkowywać się rzeczowo (tzn. oceniamy treść wypowiedzi) – a nie uczuciowo (tzn. liczy się wszystko inne – kto, kiedy

i w jakiej sytuacji mówi, czy jest ważny czy też nie).
Lepiej wysłuchać całości czyjejś wypowiedzi, niż „dośpiewać” sobie resztę.

Z. Nęcki podaje listę cech dobrego słuchacza:

1. Motywacja – chęć słuchania; żeby słuchać, trzeba chcieć słuchać, a nie zakładać z góry, że dana osoba nie jest wiarygodna, jest niekompetentna czy niezbyt inteligentna i w związku z tym nic ciekawego i/lub nowego słuchając jej nie dowiemy się.
2. Obiektywizm – szanowanie sposobu myślenia rozmówcy nawet, jak się z nim nie zgadzamy.
3. Cierpliwość – zdolność do wysłuchania całości wypowiedzi, bez przerywania.
4. Wnikliwość – chęć zrozumienia; staramy się zrozumieć najważniejszy sens przekazu, jego intencje, bez czepiania się pojedynczych słów i zdań, zbytecznego skupiania się na nich.
5. Dokładność – oddzielanie własnych interpretacji wypowiedzi od tego, co rozmówca w niej przekazał.
6. Otwartość – umożliwienie rozmówcy wyrażenia własnego zdania – bez przerywania, nawet, jeśli jest to zdanie odmienne od naszego.
7. Wrażliwość – umiejętność wychwytywania wszelkich symptomów reakcji emocjonalnych.
8. Wsparcie – ułatwienie pracy nadawcy przez stworzenie życzliwej atmosfery rozmowy (wyrażającej aprobatę i zrozumienie dla rozmówcy).

Jak pytać

Sokrates twierdził, że nie trzeba nauczać „wkładając” treści do cudzych głów. Te treści tam już są. Cała rola nauczyciela, to pomóc im się urodzić (stąd alternatywna nazwa metody sokratejskiej – akuszerska). Rodzenie się wiedzy w głowie wspomagają pytania, zadawane z troską, zainteresowaniem i cierpliwością przez nauczyciela. A zatem umiejętność stawiania pytań – to umiejętność uczenia innych.

Zadawanie pytań to czynność wszechobecna we wszystkich formach zadań, których celem jest uruchomienie refleksji i wypracowanie osobistych osądów. Kiedy tematem pracy grupy są przestępstwa z nienawiści, podstawowy zakres właściwych, potrzebnych i przydatnych pytań dotyczy następujących sfer:

KIM JESTEM – obraz mnie samego, mojej grupy

RELACJE Z INNYMI – świadomość ludzi wokół mnie i ich wpływu na mnie

MOJE WARTOŚCI – artykułowanie, zgłębianie i klarowanie moich wartości, świadomość, na ile zgodnie z nimi postępuję.

Oto przykładowe serie pytań, pochodzące z konkretnych projektów i technik już sprawdzonych.

KIM JESTEM:

- > Jaki jestem? Co/kto na mnie wpłynął? Jak opisuję się wobec różnych ludzi? Jak opisują mnie inni? Jakich używam etykietek na swój temat? Jak się przedstawiam w zależności od sytuacji?
- > Gdzie są nasze granice i w jakich jesteście związkach? Do jakiej grupy należę ja sam? Co to za grupa/y? Co w nich otrzymuję, a co sam daję? Co jest ważne dla mnie? Czy to, co ważne dla mnie, jest też ważne dla osoby, z którą żyję obok? Co jest przeszkodą, by należeć do swojej grupy/do innych grup? Jakimi 3 słowami mogę opisać moją grupę? Kto mnie wspiera w moim otoczeniu? A kto powinien mnie wspierać?
- > Jakie są moje miejsca? Które miejsca w moim mieście są moje/dla mnie, a które nie są dla mnie? Jak chciałbym pokazać swoje miasto/miejsce przyszłym? Kiedy czułem się najbardziej człowiekiem stąd, a kiedy nie? Co łączy ludzi tu mieszkających? A co ich dzieli, różni?

MOJA SPOŁECZNOŚĆ I JA

- > Co czujesz nt. twojej społeczności/ świata wokół ciebie i kto w nim jest?
- > Jakie są w nim dobre i złe rzeczy?
- > Gdybyś mógł go zmienić, to jak chciałbyś, żeby on wyglądał?
- > Czy czujesz się szanowany, ceniony za coś w swoim najbliższym świecie, czy uważasz za sensowne, że do niego należysz, że żyjesz w nim?
- > Czy uważasz, że masz w nim jakąś swoją rolę?
- > Dlaczego? Co musiałyby się w nim zmienić, żebyś poczuł się lepiej?
- > Czy czujesz się bezpiecznie w swoim otoczeniu?
- > Dlaczego? Gdzie konkretnie? Jak?

MOJE WARTOŚCI

- > Co preferuję? Co cenię i miłuję? (skłonności)
- > Jakie istnieją alternatywy wobec wyboru? Czy dokładnie rozważyłem wszystkie opcje? (alternatywy)
- > Czy na mój wybór mieli wpływ inni? Do jakiego stopnia mój wybór to wybór niezależny? (wpływ)
- > Jakie są konsekwencje tego wyboru? Czy jestem skłonny je zaakceptować? (konsekwencje)
- > Czy jestem skłonny do głoszenia tej wartości publicznie? Czy już to robiłem? (publiczne ogłoszenie)
- > Czy pragnę postępować zgodnie z tą wartością? Jakimi drogami? Czy już tego dokonałem? (działanie)
- > Czy chcę postępować według tej wartości tak, by stała się ona wzorem mojego zachowania? Jak utrwaliłem tę wartość jako mój wzór postępowania? (stałe działanie)

Powyższe przykłady konkretnych pytań mają wspólny mianownik:

- > są to raczej pytania otwarte (nie sugerują, eksplorują, nie oceniają, mają wiele możliwych odpowiedzi),
- > konkretne (wiadomo, o co się pyta, czasem ograniczają produkcję odpo-

- wiedzi – np. „wylicz 3 rzeczy, które...”),
- > często są też osobiste (respondent mówi o sobie, lub swoich odczuciach/ opiniach/ doświadczeniach, a nie o ogóle ludzi),
 - > zwykle są to pytania pogłębiające (nie wystarczy odpowiedź „tak” lub „nie”, trzeba szukać uzasadnienia, wytłumaczenia, wyjaśnienia takiej odpowiedzi – czyli szukać odpowiedzi na pytanie dlaczego?)

Jak dyskutować

Dyskusja jest niezwykle naturalną i częstą formą komunikacji. Te jej cechy dają złudzenie, że dyskusja jest też prostym zadaniem dla osoby ją prowadzącej. Wydaje się jednak, że dobrze prowadzona dyskusja zdarza się stosunkowo rzadko, bo rzadko kiedy w ogóle ustala się, kto dyskusję prowadzi i rzadko też właściwie formułuje się temat dyskusji – pytanie, dylemat, alternatywę. Jej prowadzenie wymaga wysokiego poziomu umiejętności personalnych, intelektualnych i społecznych. Warto jednak używać tej formy pracy z grupą, bo nic chyba innego nie może jej zastąpić w niektórych sytuacjach, takich jak np. konsultacje społeczne, wydobywanie głosu grup lub społeczności, mediacja, przeciwdziałanie dyskryminacji.

Na początek warto określić podstawowe instrukcje związane z przygotowaniem dobrej dyskusji:

- > grupa dyskutujących powinna liczyć zazwyczaj do 15 osób; im większa grupa, tym mniejsza szansa na sprawną wymianę zdań;
- > spotkanie dyskutantów odbywa się w określonym z góry czasie (wszystkim znana jest godzina rozpoczęcia i zakończenia spotkania) – to powoduje, że grupa się dyscyplinuje i dyskutowanie tematu zabiera jej minimum koniecznego czasu; powinno zostać także właściwie dobrane i określone miejsce dyskusji (najlepiej miejsce neutralne, tj. nie będące terytorium żadnej z grup uczestniczących w dyskusji);
- > dyskusję prowadzi moderator – osoba nie zaangażowana (nie należąca do którejkolwiek grupy uczestniczącej w dyskusji lub jawnie rezygnująca na czas dyskusji z reprezentowania swojej grupy)
- > moderator przygotowuje plan dyskusji – zawiera on sformułowane i dobrane wcześniej zagadnienia i pytania, jeśli to możliwe, uczestnicy powinni zapoznać się z tematyką dyskusji przed spotkaniem; najistotniejsze jednak, by właściwie określić temat dyskusji – najlepiej w formie pytania, alternatywy czy dylematu, zawsze najprostszymi słowami i krótko.

Najważniejsze reguły prowadzenia dyskusji realizują się w następujących zachowaniach moderatora:

- > wyjaśnia na wstępie zasady spotkania – wprowadza ogólny temat, ustala sposób zabierania głosu, przypomina o równych pozycjach uczestników, apeluje o powstrzymanie się od agresji, także słownej i zachowanie dyscypliny (np. nie mówienie naraz)
- > prosi o krótkie przedstawianie się dyskutantów (podaje schemat tego

- przedstawienia się, tj. jakich informacji o każdym oczekuje)
- > wprowadza atmosferę naturalnej rozmowy, zachęca do wypowiedzi
- > zaczyna od prostych pytań i spraw, by przejść do trudniejszych
- > zachęca do zabrania głosu (animuje dyskusję, energetyzuje grupę)
- > skutecznie dba o bezpieczne i przyjazne warunki do wyrażania opinii
- > dba o sprawiedliwy podział czasu między dyskutantów
- > nie ocenia, ale podsumowuje (streszcza) każde wystąpienie
- > nie zabiera głosu merytorycznie i nie zajmuje własnego stanowiska
- > pilnuje realizacji planu i czasu spotkania.

Moderator napotyka na wiele trudności w prowadzeniu dyskusji; musi sobie z nimi poradzić:

- > Jedna osoba dominuje w czasie dyskusji, inni nie mają szansy w niej uczestniczyć – należy spróbować zaangażować innych w dyskusję, kierując do nich bezpośrednio pytania lub pytając wszystkich, czy ktoś ma odmienne zdanie na dany temat.
- > Niektórzy uczestnicy w ogóle się nie wypowiadają – niektórym ludziom łatwiej wyrazić swoje zdanie, gdy mają trochę czasu na przemyślenie własnego stanowiska. Można im w tym pomóc, dając trochę więcej czasu na pracę w małych grupach czy refleksję indywidualną przed samą dyskusją. Będą mieć wtedy możliwość zapisania swoich przemyśleń. Cisza w dyskutującej grupie, przez pewien czas, jest także dużym czynnikiem motywującym – uczestnicy odczuwają presję, aby wypowiedzieć swoje zdanie. Nie zawsze więc moderator powinien natychmiast przerywać ciszę.
- > Grupa wyraża tylko jedną opinię – trzeba zapytać czy wszyscy się z nią zgadzają. Moderator może krótko przedstawić inne opinie i podać przykłady, a potem zapytać grupę, co o tym myśli.
- > Pojawiają się uogólnienia i błędne informacje na temat jakiegoś zjawiska czy grup – trzeba zapytać, czy ktoś ma odmienne zdanie na dany temat. Jeśli wszyscy się zgadzają z błędną informacją, należy przedstawić fakty, które przeczą tym uogólnieniom.
- > Pojawiają się konflikty wśród uczestników – w niektórych przypadkach wystarczy uświadomić uczestnikom, że nie można znaleźć rozwiązania danego problemu w czasie jednej dyskusji. Należy zapisać pojawiające się problemy na boku – mogą to zrobić sami dyskutanci, na wskazanej tablicy lub osoba protokołująca dyskusję. Zagadnienia te zostaną podjęte w ustalonym przez wszystkich momencie dyskusji. Trzeba zaapelować do grupy, by skupiała się na problemie, a nie na konflikcie czy osobach. Przydatna dla wyciszenia konfliktu bywa krótka przerwa. Humor jest najlepszym sposobem przełamywania lodów i wygaszania napięć.

Jak edukować

Kiedy mamy na myśli długofalowe oddziaływanie na jakąś grupę i pracę z nią na temat przestępstw z nienawiści, pojawia się konieczność zaplanowania tej pracy i ustalenia jej założeń. Podstawowe założenie, którego przyjęcie skut-

kuje rozwojem uczestników warsztatów, spotkań, dyskusji, jest przytaczane już sokratejskie stanowisko, że uczestnicy sami dotrą do nowych myśli, poglądów, rozwiązań, trzeba tylko stworzyć im ku temu stabilne warunki.

Jedną z amerykańskich koncepcji praktycznej edukacji humanistycznej, zwana krystalizacją wartości poprzez indywidualne pisanie, autorstwa S. Simona, R. Hawley'a i D. Britton'a, opiera się na podobnym i wcześniej przywoływanym już tu założeniu, że uczymy się tylko wtedy, gdy dokonujemy refleksji osobistej.

Uczymy się najlepiej wtedy, gdy treści, które do nas docierają, są dla nas ważne. To, co ważne – wywiera na nas wpływ. Jak uczyć, by nauczyć być człowiekiem? Jak uczyć innych, by chcieli się w tę naukę zaangażować i zmienić się? Autorzy mówią, że trzeba pamiętać o czterech koniecznych warunkach realizowania takiej skutecznej edukacji:

1. Uczymy się tego, co naprawdę jest dla nas ważne, sprawdzimy więc najpierw, co dla kogo jest ważne. Często aplikujemy innym (lub sobie) wiedzę, co do której przypuszczamy, że się im przyda, ale są to najczęściej tylko nasze przypuszczenia, a nie pewność.
2. Zdobywamy wiedzę po to, by zaprząć ją do naszego działania na co dzień. A wtedy zależy nam na tym, by dzięki tej wiedzy wywrzeć na kogoś wpływ, realnie wykorzystać zdobytą wiedzę do zmiany świata. Odbiorca refleksji musi zatem być zainteresowany i może ulegać wpływom.
3. Uczenie się to ćwiczenie nowej wiedzy „na sucho”, by potem sprawnie stosować ją w życiu. Ta sucha zaprawa jak i stosowanie wiedzy w życiu musi być nastawione na realny, ukonkretniony cel. Nieskuteczne jest ćwiczenie „na niby”.
4. Jeśli robi się coś „naprawdę” i w określonym celu, to realny odbiorca reaguje na to działanie. Dzięki temu uczniowie – osoby, które czegoś się nauczyły i próbowały dzięki tej wiedzy wpłynąć na odbiorcę, stykają się z jego reakcją. Jest ona dla uczniów sprzężeniem zwrotnym – mówi im najwyraźniej, czy wiedza, którą stosują w działaniu, sprawdza się i jakie przynosi skutki.

Powyższe założenia wspomnianej koncepcji krystalizacji wartości stoją raczej w sprzeczności do realizowanych programów nauczania w polskiej szkole. Uczniowie dzisiaj niechętnie zajmują się losami bohaterów osadzonych w dziwnych dla nich, niedzisiejszych realiach; piszą listy, opisy, wypracowania tylko po to, by przećwiczyć formę stylistyczną, a nie realnie kogoś do czegoś przekonać. Zaś reakcje nauczycieli na ich wysiłki (sprzężenie zwrotne) ograniczają się głównie do krytyki i oceny. Trudno więc w polskich realiach edukacji szkolnej wprowadzać powyższe założenia do długofalowych

oddziaływań. Wiem jednak, że młodzież reaguje entuzjastycznie i z zaangażowaniem na sytuację, którą opisują powyższe warunki. W tak zmienionej przestrzeni chce im się myśleć, reflektować, dochodzić do własnych wniosków i wyborów. Zaryzykowałabym wręcz stwierdzenie, że są tego niezwykle spragnieni i dowartościowani taką sytuacją. Mam poczucie, że realizacja tych założeń w edukacji związanej z przestępstwami z nienawiści, dyskryminacją, prawami człowieka jest polskiemu odbiorcy bardzo potrzebna – i możliwa do zrealizowania.

Jak działać

Agresja, która zawsze towarzyszy przestępstwom z nienawiści i innym zachowaniom z tego spektrum, to sposób rozładowania napięcia. Jednostka realizuje swoje interesy i poprawia swoje samopoczucie, ale robi to kosztem interesów i samopoczucia innych osób. Jeżeli potraktujemy zachowania z grupy przestępstw z nienawiści jako podyktowane właśnie nienawiścią i zawsze wyrażone agresją, to odpowiedzią na pytanie tego akapitu jest dobrze już zdomowione w potocznej świadomości pojęcie asertywności.

Asertywne zachowanie także rozładowuje napięcie i realizuje interesy jednostki, ale bez naruszania interesów innych osób. Ucząc takiego zachowania, umożliwiamy uczącym się przekuć swoje poglądy na działanie, żyć zgodnie ze swoimi wyborami, uruchomić swoje wartości w działaniu. Zmiana poglądów nie powinna być bowiem jedynym celem działań edukacyjnych na polu przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści. Ważniejsza jest realna zmiana zachowania.

Pierwszym krokiem do zmiany zachowania jest wszczęcie wewnętrznej dyskusji i uformowanie swojej reakcji na zewnątrz. W konfrontacji ze sprawcą lub zwolennikiem przestępstw z nienawiści ta reakcja często polega na argumentowaniu przeciw takim zachowaniom. Jak można argumentować? Poniżej zacytowano pomysły na taką argumentację:

Czy muszę się otwarcie sprzeciwić uprzedzeniom i mowie nienawiści, jeśli je tylko usłyszę?

Każdy odpowiada za swoje własne czyny i słowa. Nie powinieneś/aś czuć się winny/a za to, że ktoś coś powiedział.

Czy powinienem się wtrącać?

Jest to zawsze osobista decyzja każdej osoby, czy interweniować czy nie. Jest jedna zasada: jeśli ktoś działa wbrew prawu karnemu, ZAWSZE masz prawo do interwencji.

Sytuacje, w których występuje okaleczenie lub poważna zniewaga nie są w żadnym wypadku sprawą prywatną. Pogwałcenie prawa karnego sprawia, że sprawa prywatna staje się publiczną!

Dlaczego więc powinienem działać, jeśli ktoś obraził kogoś słownie?

Jest wiele powodów, aby zadziałać. Na przykład: poczujesz się lepiej; będziesz dobrym przykładem – jeśli ktoś wyraża sprzeciw, wiele osób zaczyna robić to samo; jeśli ktoś zauważy, że jest sprzeciw, może przestać, może nie być do końca przekonany/a, ale następnym razem dobrze się zastanowi.

Co mogę zrobić, jeśli jestem zbyt wystraszony/a, aby interweniować?

Zrozumiałe jest, że w wielu sytuacjach człowiek czuje się wystraszony. Jest to całkiem racjonalne. Ale nawet jeśli nie masz odwagi zaangażować się bezpośrednio, możesz:

- > zatrzymać się i obserwować sytuację,
- > zawołać o pomoc,
- > zadzwonić po policję,
- > poprosić inną osobę, aby ci pomogła.

Skąd mogę wiedzieć, że znieważona osoba chce mojej pomocy?

Zapytaj tę osobę, czy możesz jej w czymś pomóc, albo utrzymuj kontakt wzrokowy z tą osobą. W wielu sytuacjach ofiary odczuwają wdzięczność za to, że jest ktoś, kto pozwala im się czuć, że nie są same. W większości sytuacji po prostu się wie, że ktoś potrzebuje twojej pomocy.

Co mam powiedzieć? W takich sytuacjach często nie znajduje właściwych słów, albo działam agresywnie.

Humor jest często dobrą reakcją, jeśli pojawia się w odpowiednim momencie. Nie ma jakiejś standardowej reakcji, sam/a musisz wiedzieć, co jest odpowiednie dla ciebie.

Jeśli nie masz pomysłów, możesz wypróbować następujące:

- > nie zwracaj się do sprawcy, ale rozmawiaj z ofiarą, spytaj, czy możesz jakoś pomóc
- > jeśli zwracasz się do sprawcy, powiedz, co sądzisz o jego/jej zachowaniu, np. „nie mogę znieść tego, co robisz, przestań!”, nie używaj wyzwisk!
- > poproś obserwatorów o zajęcie stanowiska – niewielu ludzi ma odwagę sprzeciwić się, gdy są sami, ale w grupie jest łatwiej
- > pomyśl o zdaniu, które pasuje do wielu sytuacji i przeciwicz jego wypowiedzianie; gdy już powiesz kilka słów, inne same przychodzą na myśl.

Po sformowaniu własnej reakcji, obmyśleniu, jak można się zachować, drugim krokiem w asertywność jest trenowanie tych pożądanых zachowań – wielokrotne ich powtarzanie, głównie „na sucho”. Może się to odbywać w grupie, w parze, a także indywidualnie (nawet w wyobraźni). Aby jednak trenować asertywne zachowania, trzeba zadbać o dwa warunki:

SWOBODA – trzeba stworzyć atmosferę swobody wyrażania siebie (a więc i swoich interesów)

NAGRODA – skutecznie i konsekwentnie nagradzać przykłady asertywnych zachowań i ich prób.

Literatura:

- J. Ambrosewicz-Jacobs, *Tolerancja. Jak uczyć siebie i innych*, Willa Decjusza, Kraków 2004
- J. Böhm, V. Frey, K. Wladasch, D. Schindlauer, D. Grzemny, *Podręcznik dla Trenerów, Warsztaty na temat przeciwdziałania dyskryminacji*, Warszawa, luty 2004, <http://www.evaluationtoolsfor-racialequity.org/>
- J. Böhm, V. Frey, K. Wladasch, D. Schindlauer, *Antydyskryminacja. Pakiet edukacyjny*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 2005
- R. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi*, GWP 1996
- H. Fensterheim, J. Bear, *Jak nauczyć się asertywności*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006
- M. B. Rosenberg, *Porozumienie bez przemocy*, Wydawnictwo Jacek Santorski, Warszawa 2003
- A. Townend, *Jak doskonalić asertywność*, Wydawnictwo Zys i Spółka, Poznań 1996
- S. Simon, R. Hawley, D. Britton, *Krystalizacja wartości*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1992
- Zdobywanie szacunku (Gaining respect). Głosy dzieci będących w konflikcie z prawem, raport International Save the Children Alliance dla ONZ*

Agata Teutsch

WARSZTAT ANTYDISKRYMINACYJNY JAKO INTEGRALNY ELEMENT SZKOLEŃ NA TEMAT PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Dialog z jednego z warsztatów na temat przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści

Osoba 1: Przestępstwo to przestępstwo, nie jest istotne w efekcie końcowym, czy ktoś pobił kogoś dlatego, że jest do niego uprzedzony, czy dlatego, że chciał się wyżyć.

Osoba 2: Z mojej perspektywy, jako osoby pracującej w szkole, bardzo ważne jest czy do jakiegoś przestępstwa lub incydentu doszło z powodu uprzedzeń czy zwykłego chuligaństwa. W pierwszym wypadku skoncentruję się na edukacji z zakresu tolerancji, równości, niedyskryminacji, jeśli tego nie zrobię wszelkie moje działania będą nieskuteczne.

W poniższym tekście przedstawione zostaną argumenty na rzecz uwzględnienia warsztatu (modułu) antydyskryminacyjnego, jako niezbędnej, integralnej części szkoleń na temat przestępstw z nienawiści.

Czym są przestępstwa z nienawiści?

Przywoływano już w niniejszej publikacji definicję przestępstwa z nienawiści (*hate crime*): przestępstwo z nienawiści, to przestępstwo (incydent) motywowane uprzedzeniami, skierowane w zasadzie przeciwko całej grupie, do której żywione są uprzedzenia, a nie przeciwko pojedynczej ofierze. Gdyby nie uprzedzenie sprawcy, do incydentu/przestępstwa w ogóle by nie doszło. To przestępstwo, które jest „przesłaniem” i ma niszczyielską, samonapędzającą „moc” nienawiści.

Właśnie z powodu tej motywacji konieczne wydaje się uwzględnienie warsztatu antydyskryminacyjnego w szkoleniach nt. przestępstw z nienawiści. Warsztat antydyskryminacyjny jest skutecznym narzędziem do przeciwdziałania uprzedzeniom, które są także podłożem dyskryminacji.

Czym jest i co daje warsztat antydyskryminacyjny?

Celem warsztatu antydyskryminacyjnego jest podniesienie kompetencji uczestników w zakresie problematyki antydyskryminacyjnej. Na kompetencje te składają się:

- > wiedza (na temat uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne i narodowe, religię i wyznanie, orientację seksualną, niepełnosprawność, wiek i inne, na temat funkcjonujących

- w społeczeństwie mechanizmów władzy, dominacji i kontroli oraz prawa antydyskryminacyjnego),
- > umiejętności (rozpoznawania dyskryminacji i jej przeciwdziałania)
 - > postawy (uświadomienie sobie własnych, nabytych w procesie wychowania i zdobywania wiedzy, uprzedzeń i stereotypów; krytyczna refleksja nad nimi, determinacja w pracy nad ich zmianą).

Ten trzeci element podnoszenia kompetencji jest absolutnie niezbędny. Prawo zakazujące dyskryminacji, wprowadzające zwiększone sankcje za przestępstwa na tle np. rasistowskim lub ksenofobicznym nie działa samo z siebie. Kluczowe są postawy m.in. osób stojących na straży tego prawa. Nie sposób ich skutecznie ścigać i karać, ani im przeciwdziałać bez podstawowej wiedzy i wrażliwości na tematykę związaną z uprzedzeniami, stereotypami, mechanizmami społecznymi, które je utrzymują, a także bez krytycznej autorefleksji.

Niestety, jest to wiedza i wrażliwość, których najczęściej nie uzyskujemy w procesie wychowania i edukacji. W naszym społeczeństwie nie ma ludzi wolnych od uprzedzeń i stereotypów. Zachęcające jednak do pracy jest to, że seksizm, rasizm, homofobia i inne uprzedzenia są właśnie nabyte, a nie wrodzone. To oznacza, że dzięki różnego rodzaju wysiłkom możemy przynajmniej mieć świadomość i kontrolę nad własnymi stereotypowymi przekonaniami i postawami, a co za tym idzie – unikać ich stosowania.

Konieczność gruntownej edukacji skoncentrowanej na postawach i przekonaniach, zachodzi np. w sytuacji, gdyby w danej społeczności nie było naganne ani okradanie, ani bicie. Osoba, która wywodziłaby się z takiej społeczności i chciała pracować przy ściganiu tych przestępstw, musiałaby najpierw nauczyć się dostrzegać, że dane zachowanie jest przestępstwem.

Bardzo często efektem warsztatu antydyskryminacyjnego jest po prostu DOSTRZEŻENIE, ZAUWAŻENIE uprzedzeń i dyskryminacji oraz systemu wspierającego ich funkcjonowanie; tak, jakby do tej pory było się ślepy – to wszystko było, ale się tego nie dostrzegało.

Dzisiaj podobnie jest z przestępstwami z nienawiści – większość osób nie jest w stanie ich zidentyfikować, rozpoznać i to nie dlatego, że nie zna prawa.

Istotnym i pożądanym efektem warsztatów antydyskryminacyjnych jest wzmocnienie postawy obywatelskiej i odwagi cywilnej w występowaniu przeciwko aktom dyskryminacji i przemocy, wzrost poczucia odpowiedzialności i wskazanie na możliwości wpływania na zmianę systemu, w którym żyjemy, na zmianę relacji międzygrupowych i międzyludzkich.

Nie bez przyczyny, w odniesieniu do działań edukacyjnych z zakresu antydyskryminacji, używam słowa „warsztat” a nie „szkolenie”. Różnica między szkoleniem a warsztatem – najkrócej rzecz ujmując – polega na tym, że w trakcie szkoleń najczęściej chodzi o przekazanie jakiejś wiedzy, natomiast w trakcie warsztatów w dużo większym stopniu wykorzystuje się i pracuje na wiedzy i doświadczeniach osób uczestniczących oraz na procesie grupowym. W trakcie warsztatu antydyskryminacyjnego wiele czasu poświęca się na autorefleksję, obserwację samej/samego siebie, podnoszenie własnej świadomości, zmianę postaw. Czynności te wymagają ograniczenia liczby uczestników do 20 osób.

Ile czasu potrzebujemy na szkolenie i warsztat?

W optymalnej sytuacji na zajęcia dotyczące przestępstw z nienawiści trzeba zarezerwować od 20 do 40 godzin, z czego przynajmniej połowę powinien stanowić warsztat uwrażliwiający na kwestie uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji. Bardzo ważne, by od niego zacząć i żeby nie starać się zastąpić go wykładem. Ani wykład, ani lektura nie stworzy możliwości do krytycznej autorefleksji i zmiany przekonań i postaw.

Im mniejszą ilością czasu dysponujemy, tym więcej uwagi powinniśmy poświęcić części warsztatowej, której skutkiem jest także zwiększenie osobistego zaangażowania osób uczestniczących w tworzenie bardziej sprawiedliwego, równego i jednocześnie różnorodnego społeczeństwa. Wzrost osobistej motywacji spowoduje chęć do samodzielnego podnoszenia kompetencji w odniesieniu do wiedzy i umiejętności. Coraz więcej jest materiałów, podręczników, książek poświęconych dyskryminacji i przestępstwom z nienawiści, po które po warsztacie można samodzielnie sięgnąć. Jednocześnie wszystkie materiały edukacyjne i informacyjne skierowane do osób, które mają się zajmować przeciwdziałaniem, ściganiem i karaniem przestępstw z nienawiści koncentrują się w pierwszej części na wiedzy z zakresu psychologii uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji.

Kto powinien wziąć udział w warsztacie antydyskryminacyjnym?

Czy można skutecznie ścigać przestępstwa na tle rasistowskim, udzielać adekwatnego i rzetelnego wsparcia ofierze, albo prowadzić działania zapobiegające przestępstwom i incydentom z nienawiści w szkole w stosunku do osób pochodzenia afrykańskiego, będąc jednocześnie rasistą/ką?

Szczególnie cennymi uczestnikami warsztatów na temat równości, różnorodności, przeciwdziałania dyskryminacji są osoby, które wpływają na kształtowanie postaw i przekonań młodych ludzi (rodzice, nauczyciele/ki, rówieśnicy-liderzy/rki młodzieżowi/e), a także osoby odpowiedzialne za ściganie i karanie przestępstw z nienawiści (osoby pracujące w policji, prokuraturze, sądownictwie). Bardzo ważną grupę stanowią także wszyscy, którzy pracują z osobami i grupami narażonymi na przestępstwa z nienawiści motywowane uprzedzeniami, w szczególności ci odpowiedzialni za udzielanie wsparcia psychologicznego, prawnego, medycznego i rzeczowego. Także same osoby należące do grup mniejszościowych, dyskryminowanych muszą dysponować podstawową wiedzą, która pozwoli im się bronić w sytuacji naruszenia ich praw.

Konieczne jest, żeby w pełnym (najlepiej około 30 godzinnym) warsztacie antydyskryminacyjnym wzięła udział każda osoba, która planuje prowadzić działania edukacyjne z zakresu antydyskryminacji, równości i różnorodności, przestępstw z nienawiści motywowanych uprzedzeniami.

W literaturze przedmiotu, w materiałach, szczególnie tych skierowanych do osób zajmujących się edukacją, albo prowadzeniem placówek edukacyjnych podkreśla się, że nie warto (wręcz nie należy) czekać z warsztatami uwrażliwiającymi na kwestie równości i różnorodności do momentu, w którym dana

społeczność (np. szkolna) stanie w obliczu poważnego incydentu lub przestępstwa z nienawiści. Warsztat antydyskryminacyjny może być samodzielny i na początek – wystarczającym działaniem edukacyjnym w zakresie prewencji przestępstw z nienawiści.

Bez względu na to, czy należymy do grupy narażonej na przestępstwa z nienawiści, na dyskryminację i stereotypowe traktowanie, czy nie – problem dotyczy nas wszystkich i wszyscy ponosimy koszty funkcjonowania w społeczeństwie, gdzie się przyzwala na różne, często krzywdzące traktowanie lub przemoc ze względu na płeć, pochodzenie etniczne i narodowe, rasę, niepełnosprawność, orientację seksualną, religię lub wyznanie, wiek i inne. Udział w warsztacie antydyskryminacyjnym może być pierwszym krokiem do zmiany.

*Halina Grzymała-Moszczyńska
Joanna Grzymała-Moszczyńska*

ZAGADNIENIA KULTUROWE I SPOŁECZNE STRATEGIE RADZENIA SOBIE Z PRZESTĘPSTWAMI POPEŁNIANYMI Z NIENAWIŚCI

Prezentowany program szkolenia dotyczy zapobiegania szczególnego rodzaju przestępstwom – przestępstwom z nienawiści. Są to przestępstwa popełniane w stosunku do osób, których podstawową winą w oczach napastnika jest to, że charakteryzuje je odmienność w zakresie rasy, religii, czy przynależności etnicznej. Odmienności te można w skrócie określić mianem odmienności kulturowych. Z tego powodu dwa centralne zagadnieniem prezentowanego programu szkolenia to przedstawienie mechanizmów psychologicznych i społecznych prowadzących do spostrzegania osób odmiennych kulturowo jako osób które należy atakować, wobec których nie obowiązują normy zachowania kierujące postępowaniem, w codziennych kontaktach z osobami ze swojego kręgu kulturowego. W różnych społecznościach osoby odmienne kulturowo rekrutują się z różnych grup. Jako przykładowe grupy będące obiektem takich ataków wybrano uchodźców z Czeczeni oraz Romów. Informacje dotyczące odmienności kulturowych tych grup znalazły się w *Dodatku 2* na końcu tekstu. Drugim ważnym zagadnieniem będzie wskazanie na bariery kulturowe utrudniające efektywną komunikację z osobami pochodzącymi z innej kultury i sposoby jakie można zastosować po to, aby komunikacja ta przebiegała sprawniej.

Przegląd zagadnień:

- > Prezentacja: Zaprezentowanie pojęcia kultury i wyjaśnienie, jakie ma ona znaczenie w radzeniu sobie z przestępstwami popełnionymi z nienawiści. 15 min
- > Ćwiczenie: Kultura i dziedzictwo. 15 min
- > Prezentacja: Implikacje wynikające z różnorodności kulturowej. 20 min
- > Ćwiczenie: Wpływ zaangażowania społeczności 10 min

Cele: Po ukończeniu tego szkolenia, uczestnicy będą w stanie:

- > Rozumieć w jaki sposób kultura oddziałuje na ich życie.
- > Lepiej rozumieć wpływ kultury na przestępstwa popełniane z nienawiści (w dalszym ciągu tekstu oznaczane skrótem PPN).
- > Rozumieć strategie zwracania uwagi na kwestie międzykulturowe podczas pracy z ofiarami PPN.
- > Efektywnie opisywać zaangażowanie społeczności w radzeniu sobie z PPN.
- > Rozumieć strategie zwracania uwagi na wpływ społeczności na PPN.
- > Rozumieć znaczenie jakie ma budowanie sieci kontaktów społecznych dla walki z PPN.

Pomoce szkoleniowe:

Materiały dla uczestników (handouty): Kultura i dziedzictwo; Wskazówki pomagające zapewnić poradnictwo adekwatne kulturowo; Możliwe systemy współpracy lub członkowie „koalicji”; Zmiany społeczne mające na celu identyfikację i reakcję na PPN.

Folie: „Kontinuum szkodliwego zachowania”; „Wymiary szkodliwości”; „Reakcje emocjonalne w radzeniu sobie z doradztwem międzykulturowym”; „Poradnictwo adekwatne kulturowo: Przegląd zagadnień”; „Uwarunkowania kulturowe”; „Wpływ społeczny”.

Wyposażenie: rzutnik folii, ekran (ew. biała ściana); płachty papieru formatu A0 tzw.flipcharty.

Czas trwania: 60 minut

UWAGA: Materiały dla uczestników szkolenia są umieszczone w tekście w kolejności ich używania w trakcie szkolenia. Należy zrobić ich kopie w liczbie równej ilości uczestników szkolenia. Folie dla osoby prowadzącej szkolenie znajdują się w *Dodatku 1* na końcu tekstu.

I. PREZENTACJA: DEFINIOWANIE KULTURY I DLACZEGO JEST ONA TAK WAŻNA W RADZENIU SOBIE Z PRZESTĘPSTWAMI POPEŁNIANYMI Z NIENAWIŚCI (15 MINUT)

Wytłumacz, że ta sesja zapewni rozumienie kultury, różnorodności, szkodliwości uprzedzeń, fanatyzmu i ich związku z przestępstwami popełnianymi z nienawiści. Prezentacja nie będzie dotyczyła konkretnych grup kulturowych, ich kultury, historii i zwyczajów, ale raczej zapewni przegląd zagadnień.

Wytłumacz, że wszystkie osoby, które z racji wykonywanego zawodu zajmują się przestępstwami popełnianymi z nienawiści powinny rozumieć zagadnienia kulturowe, po to, aby lepiej rozumieć:

- > Dynamikę przestępstw popełnianych z nienawiści, które – w większości przypadków – popełniane są przez napastników pochodzących z innego środowiska kulturowego, niż ich ofiary.
- > Dynamikę komunikacji międzykulturowej, w celu udzielania lepszej pomocy ofiarom – w szczególności jeżeli pochodzi ona z innej kultury niż osoba udzielająca wsparcia lub mająca na celu ustalenie sprawcy przestępstwa i przebiegu danego zdarzenia.

Bez tej wiedzy nieporozumienia międzykulturowe i niemożność efektywnej komunikacji mogą uderzyć zarówno w osobę udzielającą pomocy (np. pracownika socjalnego, prawnika, policjanta), jak i ofiarę – spowolnić dochodzenie, doprowadzić do eskalacji konfliktu, co z kolei prowadzi do zwiększenia napięcia w grupie społecznej i narastania problemu.

Dla osób zajmujących się zawodowo udzielaniem wsparcia ofiarom przestępstw, nieporozumienia międzykulturowe i niemożność jasnej komunikacji mogą stanowić przeszkodę w skutecznym pomaganiu ofiarom, ograniczać zasięg pomocy do grup, z którymi jest się łatwiej porozumieć, a nie tych, które wymagają najbardziej pomocy oraz ograniczać zastosowanie właściwych kulturowo metod redukujących dotkliwość krzywdy doświadczanej przez ofiary.

Pozytywne skutki, które wynikają ze wzrostu zrozumienia kontekstu kulturowego PPN:

- > Udoskonalenie raportowania PPN
- > Usprawnienie udzielania pomocy dla ofiar i społeczności, z jakiej one się wywodzą.
- > Polepszenie prewencji PPN w społeczeństwie.

Wytłumacz, że kultura jest pojęciem, które pomaga rozumieć podobieństwa i różnice pomiędzy grupami. Definicje kultury różnią się między sobą, jednak większość z nich zawierają następujące cechy:

Ogół wytworów ludzi, zarówno materialnych (sztuka, ubiór, narzędzia), jak i niematerialnych: duchowych, symbolicznych (takich jak język, tradycje, wzory myślenia i zachowania).

Mimo tego, że kulturę najczęściej kojarzy się ze sztuką, strojami tradycyjnymi, językiem, to w rzeczywistości kultura to swoiste „okulary”, przez które postrzegamy wszystkie aspekty otaczającego świata, nawet tak „obiektywne” jak czas czy przestrzeń.

Poproś uczestników aby podzielili się z grupą swoimi pomysłami na temat tego, co składa się na ich tożsamość kulturową i **zapisz** ich sugestie na flipchartcie. Możliwe odpowiedzi mogą zawierać następujące elementy: narodowość, miejskie/wiejskie środowisko, rasę, edukację, religię, wierzenia i przekonania, pochodzenie etniczne, płeć, wiek, region geograficzny, dochód, zawód, możliwości umysłowe i fizyczne, orientację seksualną.

Dopisz przykłady z powyższej listy, jeżeli nie zostały one wymienione przez grupę.

II. ĆWICZENIE: KULTURA I DZIEDZICTWO (15 MINUT)

Rozdaj handout „Kultura i dziedzictwo” i poproś uczestników, aby spędzili 5 minut zapisując odpowiedzi na zawarte tam pytania. Poproś 4-6 chętnych o podzielenie się z grupą swoimi notatkami. Po usłyszeniu przykładów, poproś uczestników o określenie różnic, jakie zauważyli pomiędzy zaprezentowanymi informacjami. Możliwe odpowiedzi:

- > nazwisko
- > miejsce urodzenia
- > miejsce, z którego pochodzili dziadkowie rodziców
- > zwyczaje

Poproś chętnych o podanie podobieństw, jakie zauważyli w podawanych przykładach. Możliwe odpowiedzi:

- > zwyczaje
- > miejsce urodzenia

Podsumuj ćwiczenie przypominając uczestnikom następujące kwestie:

- > W ich własnym doświadczeniu, często mogą znaleźć pewne cechy wspólne z ofiarami, ich rodzinami i członkami ich społeczności, nawet jeśli na pierwszy rzut oka wydają się oni być „inni” kulturowo.
- > Szacunek dla wszystkich kultur i grup etnicznych umożliwi udzielenie dobrej i skutecznej pomocy ofiarom PPN.
- > Rozumienie i radzenie sobie z różnicami kulturowymi oraz ich dostrzeganie jest głównym wyzwaniem i obowiązkiem osób zajmujących się zawodowo udzielaniem pomocy ofiarom PPN.

III. PREZENTACJA: KULTUROWE IMPLIKACJE DLA PRZESTĘPSTW POPEŁNIANYCH Z NIENAWIŚCI. (20 MINUT)

Wytłumacz, że kultura jest nabywana w całym procesie wychowania, wierzenia i przekonania kulturowe są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Wpływa to w znaczącym stopniu na nasz sposób postrzegania innych grup i różnic kulturowych, na nasze schematy komunikacji, które z kolei oddziałują na nasze myśli, przekonania i zachowania. Przykładami takich zachowań mogą być:

- > Nadawanie ludziom/zdarzeniom etykiet, które mogą prowadzić do posługiwania się stereotypami
- > Powstawanie uprzedzeń

Implikacje:

- > PPN mogą być skierowane na członków jakiegokolwiek kultury (bez względu na to czy jest ona dominująca czy stanowi mniejszość w danej społeczności).
- > Żaden z członków danej grupy kulturowej nie jest reprezentantem wszystkich cech jej charakterystycznych. W obrębie jednej kultury może być więcej różnic niż pomiędzy różnymi kulturami.
- > Podczas komunikacji międzykulturowej musimy rozumieć wyjątkowość każdej osoby (jej przeszłości, sposobu w jaki kultura ukształtowała jej zachowanie)

Zaprezentuj folię F1: „Kontinuum zachowań spowodowanych uprzedzeniami”

Zaprezentuj folię F2: „Wymiary uprzedzeń”

Społeczne aspekty uprzedzeń:

- > Nierówny status grup w społeczeństwie skutkuje nierównym traktowaniem osób, które są członkami tych grup.

- > Zdefiniowanie społeczne lub bycie umieszczonym przez społeczeństwo w specyficznej grupie społecznej może powodować stanie się obiektem wewnątrzgrupowych uprzedzeń
- > Grupę „swoich” (ingroup) można definiować jako grupę osób, które wyróżnia poczucie przynależności do naszej własnej grupy, utożsamianie się z nią.
- > Grupę „obcych” (outgroup) można definiować jako grupę osób, które są postrzegane jako odmienne, odróżniające się pod jakimś względem od grupy „swoich”.
- > Ludzie mają skłonność do postrzegania większych podobieństw pomiędzy członkami grupy obcych niż grupy własnej. Przykładowo wszyscy Romowie są spostrzegani jako reprezentujący te same cechy i sposoby zachowania.

Emocjonalne aspekty uprzedzeń:

Mechanizm *kozła ofiarnego* polega na tym, iż grupa społeczna w momencie kryzysu, dezintegracji czy zagrożenia, z którymi nie może sobie poradzić emocjonalnie lub intelektualnie, by powrócić do stanu utraconej równowagi, przekierowuje swoją wrogość na zewnątrz, obierając sobie ofiarę, która staje się obiektem zbiorowej agresji całej grupy. Agresja ta ma na celu śmierć bądź różnego rodzaju wykluczenie ofiary (wypędzenie, wykluczenie symboliczne, prześladowania).

Poznawcze aspekty uprzedzeń:

Stereotypizacje: Stereotypy nie zawsze są skutkiem świadomie złych intencji. Czasami są one skutkiem „skąpstwa poznawczego”, czyli skłonności do upraszczania złożonych informacji, które docierają ze świata zewnętrznego. Jednym ze sposobów upraszczania jest organizowanie wielu cech lub obiektów w kategorii, którymi wprawdzie „łatwiej się myśli”, ale które prowadzą często do nadmiernej generalizacji i nadawania negatywnych etykiet.

- > Konsekwencje stereotypizacji: Stereotypy wpływają na sposób, w jaki jednostka interpretuje świat i ludzkie zachowania, a także jak osoba przypomina sobie różne wydarzenia. Jeżeli posiada się stereotyp danej grupy ludzi, to informacje na temat członka tej grupy będą postrzegane w sposób odpowiedni dla całej grupy, zgodny z jej stereotypem, bez względu na fakty, które są z nim niezgodne.
- > Remedium na stereotypy: Jeżeli poznając osobę, świadomie bierze się pod uwagę swoje stereotypy dotyczące grupy, do której ona należy, wpływ stereotypu ulega osłabieniu. Najbardziej efektywnym sposobem walczenia ze stereotypami są częste kontakty z osobami należącymi do różnych grup odmiennych kulturowo.

Mimo tego, że uprzedzenia istnieją i do pewnego stopnia zawsze będą istniały – osoby udzielające pomocy ich ofiarom mogą zminimalizować ich negatywne oddziaływanie zarówno na swoje postępowanie jak i na innych.

Poproś grupę aby opisała najostrzejsze oraz najmniej ostre formy uprzedzeń, z jakimi spotkali się w społecznościach, w których pracują.

Wytłumacz, że jest to dobry sposób na oszacowanie poziomu uprzedzeń i nienawiści w społeczności.

Komunikacja międzykulturowa

Osoby reprezentujące różne grupy zawodowe i pochodzące z różnych środowisk napotykać na trudności w efektywnej komunikacji z osobami pochodzącymi z innych środowisk. Zachowania i postawy właściwe ich własnej kulturze przestają być stosowne w kontaktach z odmienną kulturą. Co więcej, zachowania postrzegane za właściwe w kulturze A, mogą być odbierane jako przejaw złego wychowania w kulturze B.

Opisz typy reakcji emocjonalnych, jakich osoby pochodzące z innych kultur mogą doświadczyć w trakcie interakcji.

Posłuż się folią F3: „Reakcje emocjonalne w radzeniu sobie z komunikacją międzykulturową”.

„Reakcje emocjonalne w radzeniu sobie z komunikacją międzykulturową”.

- > Lęk: Ludzie często są zaniepokojeni czy ich zachowania lub sposób mówienia są odpowiednie czy też obraźliwe.
- > Niespełnione oczekiwania: Zachowania i sposób mówienia ludzi z różnych kultur mogą różnić się znacząco od oczekiwań rozmówcy na ich temat. Na przykład mówienie podniesionym głosem może w jednej kulturze oznaczać wagę przypisywaną danemu problemowi, a w innej agresję.
- > Pragnienie poczucia przynależności: W większości interakcji ludzie chcą być akceptowani i rozumiani przez innych. Jednakże osobom z kultur mniejszościowych często odmawia się takiej możliwości.
- > Konfrontacja z własnymi uprzedzeniami: Część procesu socjalizacji większości ludzi zawiera traktowanie „Innych” z rezerwą. W niektórych przypadkach, ludzie uczą się, że odrzucanie „Innych” jest społecznie sankcjonowaną strategią. Jednak trzeba pamiętać, że takie uprzedzenia stanowią przeszkodę w podejmowaniu interakcji z ludźmi pochodzącymi z innych kultur.

Posłuż się folią F4 aby przedyskutować wpływ uwarunkowań kulturowych na ofiary PPN, ich rodziny oraz osoby udzielających im pomocy.

Uwarunkowania kulturowe

- > Różne kultury posiadają odmienne przekonania na temat sprawiedliwości, słuszności i sposobów karania.
- > Kultura stanowi punkt odniesienia jeśli chodzi o zachowanie ludzi w następujących sytuacjach:
 - Szukanie wsparcia w trudnych sytuacjach (np. w niektórych kulturach sięga się po pomoc tylko do członków rodziny, a w innych do obcego
 - osoby dysponującej odpowiednim wykształceniem – np. psychologa)

- Rozumienia przestępstwa jako powodu trudności psychologicznych.
 - Ustosunkowywanie się do swoich symptomów.
 - Optymistyczne/pesymistyczne zapatrywanie się na powrót do zdrowia.
 - Ukształtowanie stosunku do własnego bólu.
 - Przekonania na temat leczenia.
- > Niektóre grupy kulturowe – mimo stania się ofiarą przestępstwa – często zachowują częściowe przekonanie na temat sprawowania kontroli nad swoim życiem i indywidualnej odpowiedzialności ponoszonej za swoje działania. Jeden z często wymienianych celów interwencji kryzysowej w tej sytuacji jest przywrócenie ludziom poczucia sprawowania kontroli nad ich życiem, które zostało zaburzone poprzez stanie się ofiarą.
- > Jednak wiele innych grup postrzega różne wydarzenia, jakie ich spotykają jako zdeterminowane przez przeznaczenie, los i co za tym idzie niemożliwe do zmiany przez jednostkę. Jeżeli wiara w sprawowanie kontroli nad własnym życiem nie jest wpisana w kulturę ofiary, ten rodzaj terapii – mający na celu przywracanie ludziom poczucia sprawowania kontroli nad własnym życiem – jest bezsensowny.

Powiedz, że niepewność dotycząca kwestii kulturowych jest powszechna wśród osób zajmujących się pomocą ludziom pochodzącym z innych kultur. W warunkach polskich jest to spowodowane brakiem elementów wykształcenia kulturowego w trakcie studiów pedagogicznych, socjologicznych, psychologicznych, prawnych czy medycznych.

Wytłumacz, że ofiary znajdują się pod wpływem czynników:

- wspólnych wszystkim ludziom (takich jak na przykład czynniki globalizacyjne – programy telewizyjne lansujące zachodni styl życia oglądane zarówno przez mieszkańców dżungli jak i mieszkańców wielomilionowych miast)
- unikalnych dla różnych grup kulturowych (kultura lokalna)
- specyficznych dla każdej jednostki (kombinacja cech osobowości).

Wszystkie te czynniki muszą być zrozumiane i szanowane w celu zapewnienia efektywnej pomocy kryzysowej i udzielania wsparcia. Bardzo ważne jest pamiętanie o tym, że każda osoba jest niepowtarzalna i największym wyzwaniem dla osób udzielających wsparcia jest nauczenie się różnicowania udzielanej pomocy z braniem pod uwagę indywidualnych cech ofiary.

Wytłumacz, że ten program szkoleniowy nie może zapewnić uczestnikom możliwości przestudiowania konkretnych „pułapek”, jakie różne kultury „zastawiają” na obcych. Jednakże jest to ogromnie ważne, aby osoby zawodowo zajmujące się udzielaniem pomocy, miały świadomość własnych uprzedzeń i przypuszczeń co do tego, jak można najlepiej pomagać osobom z tych kultur i potrafiły odczytywać specyficzne znaki, jakimi ofiary PPN sygnalizują swoje potrzeby odnośnie pożądanej formy interwencji. W celu

ułatwienia rozbudowania wiedzy uczestników szkolenia na temat grup, które w warunkach polskich stają się szczególnie często celem PPN, w *Dodatku 2* znajdują się informacje dotyczące kultury romskiej i kultury czeczeńskiej. Ponadto znajduje się tam wykaz filmów, które mogą okazać się przydatne do zilustrowania specyfiki nieporozumień zachodzących w kontaktach między reprezentantami różnych kultur.

Rozdaj handout F2 „Wskazówki dla zapewnienia kulturowo odpowiedniego wsparcia” i **wytłumacz**, że będzie on stanowił dla uczestników szkolenia użyteczną pomoc w ich pracy zawodowej.

Omów główne strategie omawiane w handoucie posługując się **folią F5** „Kulturowo odpowiednie udzielanie wsparcia: przegląd”.

Kulturowo odpowiednie udzielanie wsparcia: przegląd

- > Zapewnienie odpowiedniego wsparcia emocjonalnego dla ofiar
- > Zidentyfikowanie potencjalnych problemów w przeprowadzaniu rozmowy z ofiarami
- > Posługiwanie się tłumaczami
- > Rozumienie kulturowej historii prześladowania ofiary
- > Rozumienie różnic kulturowych w zakresie spostrzegania czasu i przestrzeni.
- > Rozpoznawanie oraz rozumienie znaczenia wartości religijnych i duchowych.
- > Efektywna współpraca z rodziną i przyjaciółmi ofiary
- > Rozumienie roli osób zawodowo udzielających wsparcia ofiarom w różnych kulturach.
- > Rozumienie roli instytucji lub organizacji pozarządowych.

IV. PREZENTACJA: WPŁYWANIE NA SPOŁECZNOŚĆ LOKALNĄ I SIĘGANIE POZA NIĄ. (10 MINUT)

Wytłumacz, że PPN mają wpływ na całe społeczności. Przesłepstwa popełniane z nienawiści są skierowane nie tylko na jednostki, które stają się ofiarami bezpośredniego prześladowania, ale na wszystkich członków tej grupy. Użyj folii F6 „Wpływ na społeczność”.

Wpływ na społeczność

Praca ze społecznością jest ważna dla:

- > Zmniejszenia lęków.
- > Powstrzymania możliwego odwetu.
- > Zapobiegania dodatkowym przestępstwom popełnianym z nienawiści
- > Zachęcania innych prześladowanych osób do zgłoszenia przestępstw.
- > Potępienia fanatyzmu, który prowadzi do przemocy
- > Zapewnienia ujęcia dla zbiorowej nienawiści.
- > Tworzenia publicznej świadomości powszechności przestępstw popełnia-

- nych z nienawiści i strategii zapobiegania im.
- > Kontroli plotek.

Opisz efektywne rodzaje zaangażowania policji i ofiar w uświadomienie społeczności problematyki przestępstw związanych z uprzedzeniami:

- > Komendy policji oraz organizacje udzielające wsparcia ofiarom powinny informować zarówno członków społeczności, jak i ofiary na bieżąco o postępach w śledztwie, starając się nie ujawnić żadnej informacji, która mogłaby narazić dochodzenie na niepowodzenie. Informowanie społeczności zapobiega powstawaniu plotek i sygnalizuje, że policjanci oraz osoby udzielające pomocy ofiarom wykonują swoją pracę.
- > Powinna mieć miejsce obecność policjantów i adwokatów ofiar na różnego rodzaju uroczystościach, rocznicach lub pogrzebach. Jest to sygnałem, że obchodzi ich dana społeczność i traktują przestępstwa popełniane z nienawiści z całą powagą.
- > Spotkania z przywódcami społeczności, członkami grupy będącej ofiarą prześladowań budują zaufanie do policji i organizacji udzielających wsparcia, a także mogą stanowić nieocenione źródło informacji przydatnych w śledztwie, zapobiegać powstawaniu plotek, powstrzymać samosądy i zredukować możliwości eskalacji napięć w społeczności.

Wskazówki dla osób zapewniających opiekę ofiarom przestępstw popełnianych z nienawiści

- > Osoby zapewniające opiekę ofiarom przestępstw popełnianych z nienawiści powinny podejmować próby dotarcia do społeczności narażonych na prześladowania, w celu poinformowania o istnieniu programu pomocy, który jest w stanie pomagać ofiarom tego rodzaju przestępstw (np. umieszczanie ogłoszeń w gazetach lokalnych, reklamy lokalnych stacjach radiowych i telewizyjnych).
- > Kontakt ze społecznością – jeżeli jest poszukiwany – powinien zostać również nawiązany ze społecznymi lub politycznymi liderami grupy, do której należy ofiara.
- > Dowiedz się jakie są specyficzne kulturowo zwyczaje w danej społeczności. Zaangażuj się w życie kulturalne aby zyskać świadomość i docenić inną kulturę. Czytaj o kulturze, ale pamiętaj, że to są jedynie wskazówki – każdy członek danej kultury jest niepowtarzalny i może nie stosować się do powszechnie akceptowanych norm swojej kultury.
- > Nawiąż kontakty z osobami pochodzącymi z prześladowanej społeczności, tak aby w razie potrzeby, można było skonsultować swoje wątpliwości.
- > Uważaj na instytucjonalną i ukrytą sferę uprzedzeń kulturowych. Składają się na nią rasizm, seksizm, ageizm (dyskryminacja ze względu na wiek) i homofobia. Mimo tego, że nie wszystkie sposoby dyskryminacji są widoczne (uprzedzenia, ignorancja), należy je również brać pod uwagę.

Budowanie sieci i koalicji społecznych.

> Wprawdzie jednostki i pojedyncze organizacje mają duży wpływ, ale sieci i koalicje, do których one należą – są jeszcze bardziej skuteczne w zapobieganiu przestępstwom popełnianym z nienawiści i w niesieniu pomocy ofiarom. Interwencja w takich wypadkach ma na celu nie tylko zmianę zachowania potencjalnych prześladowców, ale norm społeczności, które wspierają postawy prowadzące do przestępstw popełnianych z nienawiści i umożliwiają ich pojawienie się.

Rozdaj handout F3 „Możliwe sieci współpracy i członkowie koalicji” i F4 „Zmiany w społeczności w celu ulepszenia identyfikacji i reakcji na przestępstwa popełniane z nienawiści”

DODATEK 1. HANDOUT F1. KULTURA I DZIEDZICTWO

Wybierz jedną parę dziadków (od strony matki lub od strony ojca) i odpowiedz na pytania:

Miejsce urodzenia dziadka:

.....

Miejsce urodzenia babci:

.....

Język jakim mówili w domu:

.....

Tłumaczenie/znaczenie ich nazwiska (jeżeli znaczyło ono cokolwiek):

.....

Miejsce pochodzenia rodziców dziadka:

.....

Skąd pochodzili rodzice babci:

.....

Jakie mieli zwyczaje? W co wierzyli? (np. obchodzenie różnych świąt, duchowość/religia, model rodziny, czas posiłków):

.....

Folia F1. Kontinuum zachowań wynikających z uprzedzeń.

Najmniej dotkliwe Najbardziej dotkliwe

- > Unikanie
- > Negatywne komentarze werbalne
- > Dyskryminacja
- > Atak fizyczny
- > Eksterminacja

Folia F2. Wymiary uprzedzeń

Spoleczne aspekty uprzedzeń:

- > Nierówny status grup w społeczeństwie skutkuje nierównym traktowaniem osób.
- > Ludzie mają skłonność do postrzegania większych podobieństw pomiędzy członkami outgroup niż ingroup, do której należą.

Emocjonalne aspekty uprzedzeń.

- > Mechanizm kozła ofiarnego: przekierowanie swojej wrogości na zewnątrz poprzez obranie ofiary, która staje się obiektem zbiorowej agresji całej grupy.

Poznawcze aspekty uprzedzeń

- > Stereotypizacje: skłonność do upraszczania złożonych informacji, które docierają ze świata zewnętrznego, która prowadzi do nadmiernych generalizacji i nadawania negatywnych etykiet.
- > Konsekwencje stereotypizacji: informacje na temat członka grupy będą postrzegane w sposób zgodny z jej stereotypem, bez względu na fakty, które mu przeczą.
- > Remedium na stereotypy: dostarczające własnych doświadczeń spotkania z osobami należącymi do stereotypizowanych grup.

Folia F3. Reakcje emocjonalne w procesie z komunikacji międzykulturowej

- > Lęk: Ludzie często są zaniepokojeni czy ich zachowania lub sposób mówienia są odpowiednie czy też obraźliwe.
- > Niespełnione oczekiwania: Zachowania i sposób mówienia ludzi z różnych kultur mogą różnić się znacząco od oczekiwań rozmówcy na ich temat.
- > Pragnienie poczucia przynależności: W większości interakcji ludzie chcą być akceptowani i rozumiani przez innych.
- > Konfrontacja z własnymi uprzedzeniami.

Folia F4. Uwarunkowania kulturowe

- > Różne kultury posiadają odmienne przekonania na temat sprawiedliwości, słuszności i zasad karania.
- > Kultura stanowi punkt odniesienia jeśli chodzi o zachowanie ludzi w następujących sytuacjach:
 - Szukanie wsparcia w trudnych sytuacjach (np. w niektórych kulturach sięga się po pomoc tylko do członków rodziny, a w innych do obcego – osoby dysponującej odpowiednim wykształceniem – psychologa, księdza)
 - Rozumienie przestępstwa jako powodu trudności psychologicznych.
 - Ustosunkowywanie się do swoich symptomów.
 - Optymistyczne/pesymistyczne zapatrywanie się na powrót do zdrowia.
 - Ukształtowanie stosunku do własnego bólu.
 - Przekonania na temat leczenia.
- > Niektóre grupy kulturowe – mimo stania się ofiarą przestępstwa – często zachowują częściowe przekonanie na temat sprawowania kontroli nad swoim życiem i indywidualnej odpowiedzialności ponoszonej za swoje działania. Jeden z często wymienianych celów interwencji kryzysowej w tej sytuacji jest przywrócenie ludziom poczucia sprawowania kontroli nad ich życiem, które zostało zaburzone poprzez stanie się ofiarą.
- > Jednak wiele innych grup postrzega różne wydarzenia jako zdeterminowane, zaplanowane, niemożliwe do zmiany przez jednostkę. Jeżeli wiara w sprawowanie kontroli nad własnym życiem nie jest wpisane w kulturę ofiary, ten rodzaj terapii będzie bezsensowny.

Folia F5. Kulturowo odpowiednie udzielanie wsparcia: przegląd

- > Zapewnienie odpowiedniego wsparcia emocjonalnego dla ofiar
- > Zidentyfikowanie potencjalnych problemów w przeprowadzaniu rozmowy z ofiarami
- > Posługiwanie się tłumaczami
- > Rozumienie kulturowej historii prześladowania ofiary
- > Rozumienie różnic kulturowych w zakresie czasu i przestrzeni.
- > Rozpoznawanie oraz rozumienie znaczenia wartości religijnych i duchowych.
- > Efektywna współpraca z rodziną i przyjaciółmi ofiary
- > Rozumienie roli osób zawodowo udzielających wsparcia ofiarom
- > Rozumienie roli instytucji lub organizacji pozarządowych.

Handout F2

Wskazówki dla zapewnienia stosownego kulturowo wsparcia.

1. Zapewnienie odpowiedniego wsparcia emocjonalnego ofiarom przestępstw popełnianych z nienawiści.
 - > Upewnij ofiarę, że nie wyjawisz nikomu informacji, które otrzymujesz – zaufanie i anonimowość są bardzo ważne w szczególności dla tych osób, które ukrywają swoją orientację seksualną, oficjalne miejsce zamieszkania etc.
 - > Daj ofierze czas do wyrażenia jej/jego uczuć i pozwól na charakterystyczne kulturowo sposoby ekspresji emocji.
 - > Wysłuchaj ofiary przestępstwa i pomóż jej znaleźć rozwiązania wszystkich problemów, o jakich mówi (mogą one dotyczyć również innych kwestii, a nie tylko samego przestępstwa).
 - > Pozwól ofierze podejmować samodzielne decyzje, stosowne do jej kontekstu kulturowego. Staraj się wspierać jej decyzje, nawet jeśli nie są one takie, jakie ty byś podjął.
 - > Szukaj znaczenia cierpienia i bólu w kulturze ofiary.
 - > Słuchaj, w jaki sposób ofiara mówi. Używaj słów, które ona używa.
 - > Pomóż ofierze w zidentyfikowaniu źródeł wsparcia. W kulturach gdzie prywatność w sprawach osobistych jest najważniejsza, pomóż ofierze zdecydować kto spośród jej przyjaciół, rodziny, współpracowników może udzielić potrzebnego wsparcia emocjonalnego.
 - > Miej świadomość oczekiwań kulturowych i społecznych. Uzupełniaj swoją wiedzę na temat norm kulturowych, wierzeń, zwyczajów i tradycji tej grupy kulturowej.
2. Zidentyfikuj możliwe problemy w przeprowadzaniu wywiadów z ofiarami.
 - > Przeanalizuj swój stosunek do umiejętności posługiwania się językiem, którym posługuje się ofiara, używaniem specyficznych wyrażen, tempa mówienia.
 - > Pamiętaj, że w języku znajduje się odzwierciedlenie wiele wzorców kulturowych. W odpowiedzi na kryzys normalne schematy komunikacji ofiary mogą ulec zmianie.
 - > Pamiętaj, że różne ograniczenia kulturowe mogą przeszkadzać ofierze w okazaniu swoich uczuć, ale też w informowaniu o pewnych problemach (np. kobieta czecheńska nigdy nie przyzna się do bycia ofiarą gwałtu, byłby to cios dla honoru całej jej rodziny).
3. Korzystaj z pomocy tłumaczy.
 - > Upewnij się, że tłumacz, który z Tobą współpracuje nie tylko zna dobrze język grupy, z jakiej pochodzi ofiara ale jest też biegły w rozumieniu jej kultury.
 - > Upewnij się, że tłumacz dla osoby głuchej lub niedosłyszącej jest licencjonowanym tłumaczem języka migowego.

- > Zapewnij ofiary o zachowaniu w dyskrecji całej rozmowy.
- > Mów raczej wolniej niż głośniej, posługuj się prostym słownictwem. Pamiętaj, że osoba nie znająca dobrze języka nie cierpi na wadę słuchu tylko ma kłopoty ze znajomością słów i zwrotów w obcym języku.
- > Pamiętaj, że w tej interakcji znajdują się trzy osoby: ty, tłumacz i klient. Nie zapominaj o ofercie posługując się językiem ciała (np. zachowując odpowiedni dystans, utrzymując kontakt wzrokowy).
- > Klient może rozumieć lepiej język polskimi niż jest w stanie okazać. Dlatego też ważne jest, aby rozmawiać z klientem poprzez tłumacza, a nie z tłumaczem o kliencie.
- > Okazuj cierpliwość. Nie oczekuj dosłownego tłumaczenia. Czasami długi monolog w innym języku, może być dużo krócej wyrażony w twoim.
- > Zachęcaj tłumacza do zadawania pytań.
- > Uszanuj sprzeciw tłumacza wobec przetłumaczenia zadanego pytania. Nie naciskaj, ale przedyskutuj z nim tę sytuację po zakończeniu rozmowy z klientem. Tłumacz prawdopodobnie dostrzegł w nim niestosowne kulturowo zachowanie, a on jest ekspertem w tej dziedzinie.
- > Kiedy to tylko możliwe spotkaj się z tłumaczem zarówno przed, jak i po rozmowie jaką tłumaczył.
- > Jeżeli czujesz się niekomfortowo w trakcie przeprowadzania wywiadu, pomyśl jak musi czuć się klient.

4. Zrozum kulturową historię prześladowań ofiary.

- > Podczas gdy istnieją podobieństwa pomiędzy różnymi grupami jeśli chodzi o ich doświadczenie dyskryminacji, opresji i prześladowań, istnieją również różnice, o których powinno się pamiętać
- > Pamiętaj, że mowa nienawiści i symbole, którymi posługiwano się do ataku służą jako przypomnienie historii tego rodzaju ataków skierowanych na społeczność ofiary (np. w kulturze polskiej hasła „Żydzi do gazu” przypominają eksterminację narodu żydowskiego w trakcie II wojny światowej)

5. Bierz pod uwagę różnice w pojęciach czasu i przestrzeni.

- > Kultury i jednostki różnią się między sobą jeśli chodzi o komfortową przestrzeń między ludźmi. Uważaj, aby nie naruszyć przestrzeni osobistej – dowiedz się jaka jest odległość akceptowana w danej kulturze i staraj się jej przestrzegać, ponieważ jest to jeden z najważniejszych elementów komfortu rozmowy.
- > Pamiętaj, że kultury i jednostki różnią się między sobą jeśli chodzi o komfort w zakresie dotykania rozmówcy (poklepywanie po plecach, chwytanie za rękę etc.)
- > Pamiętaj, że w niektórych kulturach patrzenie prosto w oczy jest sygnałem braku szacunku, podczas gdy w kulturze polskiej spuszczenie wzroku uznawane jest za dowód nieczystych intencji, chęci okłamania rozmówcy.
- > Pamiętaj, że pojęcie czasu i punktualności klienta może różnić się od twojego. Nie przekreślaj powagi sprawy, z jaką zgłosił się do ciebie klient z tego powodu, że przyszedł później niż byliście umówieni. Pamiętaj, że w niektó-

rych kulturach ważniejsze może być udzielenie pomocy komuś z członków rodziny w niespodziewanym kłopotcie niż dotrzymanie terminu spotkania z obca osoba nie należącą do rodziny.

6. Staraj się poznać znaczenie wartości religijnych i duchowych dla Twojego klienta.

- > Pamiętaj, że wartości religijne i duchowe odgrywają znaczącą rolę we wszystkich kulturach i nawet jeśli ofiara nie jest członkiem religii właściwej jej kulturze, znajduje się ona pod jej wpływem.
- > Wskazane jest nawiązanie kontaktu i współpracy z duchownymi z danej kultury. W udzielaniu pomocy należy uwzględnić potrzeby duchowe ofiary.

7. Współpracuj efektywnie z rodziną i przyjaciółmi ofiary.

- > Może się zdarzyć, że przyjaciele i rodzina ofiary będą szukali pomocy. Zachęć ich aby przekonali ofiarę do bezpośredniego kontaktu z tobą.
- > Pozwól rodzinie i przyjaciołom wyrazić swoje własne wątpliwości i niepokoje dotyczące ataku.
- > Rodzina i przyjaciele często doświadczają podobnych reakcji jak ofiara. Pomóż im w znalezieniu pomocy, ale twoim zadaniem jest bezpośrednia pomoc ofierze.
- > Możesz powiedzieć o tym, jak ty początkowo miałeś niewłaściwe wyobrażenie o danej kulturze i jak to się zmieniło kiedy dowiedziałeś się więcej. Szczerość taka pomaga zbudować kontakt oparty na zaufaniu
- > Zwróć uwagę na to, czy sposoby wsparcia, które ofiarujesz ofierze są kompatybilne z jej potrzebami:
 - Czy ofiara ma ograniczenia finansowe jeśli chodzi o podstawowe usługi (opieka nad dzieckiem, dostęp do telefonu, pieniądze na transport) ?
 - Czy ofiara czuje się bezpiecznie i/lub akceptowana w twoim biurze?
 - Czy ofiara jest w trakcie leczenia urazów fizycznych?
 - Czy mówisz i/lub rozumiesz język ofiary? Czy posiadasz broszury, ulotki napisane w języku ofiary, które pozwolą jej uzyskać dodatkowe informacje o różnych formach pomocy?

Folia F6. Wpływ na społeczność

Praca ze społecznością jest ważna dla:

- > Zmniejszenia lęków.
- > Powstrzymania możliwego odwetu.
- > Zapobiegania dodatkowym przestępstwom popełnianym z nienawiści
- > Zachęcania innych prześladowanych osób z danej społeczności do zgłoszenia przestępstw.
- > Potępienia fanatyzmu, który prowadzi do przemocy
- > Zapewnienia ujęcia dla zbiorowej nienawiści.
- > Tworzenia publicznej świadomości powszechności przestępstw popełnianych z nienawiści i strategii zapobiegania im.
- > Kontroli plotek.

Handout F3. Możliwi członkowie sieci wsparcia i koalicji

W zależności od tego na co skierowana jest twoja organizacja, członkami koalicji mogą zostać:

- > Instytucje edukacyjne: szkoły podstawowe, gimnazja, licea publiczne i prywatne, uczelnie wyższe publiczne i prywatne.
- > Urzędy miejskie, powiatowe, starostwa.
- > Media: informacje o akcjach i udzielaniu wsparcia ofiarom PPN w gazetach, radiu, telewizji (w szczególności lokalnych oddziałach i mediach mniejszości)
- > Służba zdrowia
- > Policja, Straż Miejska

Handout F4

Zmiany w społeczności lokalnej w celu usprawnienia identyfikacji i reakcji na przestępstwa popełniane z nienawiści.

Możliwe dziedziny, w których można przyczynić się do wystąpienia zmiany:

- > Polityka organizacji udzielających wsparcia ofiarom (m.in. szpitale, ośrodki zdrowia, poradnie), strategie działania policji, straży miejskiej, straży granicznej.
- > Polityka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, samorządy lokalne.
- > Edukacja kulturowa personelu medycznego, mającego kontakt z odmiennością kulturową.

Działania prowadzące do zmiany to:

- > Pisanie listów do redaktorów lub artykułów do gazet lokalnych i innych mediów skierowanych do mniejszości. Pisanie krótkich historii konkretnych przypadków przestępstw popełnianych z nienawiści .
- > Pojawianie się w audycjach radiowych, w programach telewizyjnych w celu przedstawienia informacji o akcjach i wsparciu dla mniejszości.
- > Zasiadanie w radach różnych organizacji społecznych.
- > Uczestniczenie w spotkaniach organizacji społecznych i religijnych (poruszanie problemu PPN i sposobów przeciwdziałania im).
- > Współorganizowanie wydarzeń ważnych dla społeczności, która była przedmiotem PPN.

DODATEK 2

Kultura romska

Ogół romskiej tradycji określają zasady nazywane zbiorczym mianem *romanipen*. *Romanipen* oznacza „romskość”, czyli ogół romskiej tradycji, niepisany kodeks postępowania oraz wzajemnych relacji w tradycyjnej społeczności romskiej, nie obejmujący stosunków z gadziami, czyli obcymi, nie-cyganami.

Składają się nań wszystkie zwyczajowe prawa, tabu oraz sankcje grożące za ich złamanie. **Mageripen, czyli „skalanie”** to jedno z centralnych pojęć w ramach romskiej tradycji, dotyczące idei rytualnej „czystości-nieczystości”. Status bycia „skalany” czyli rytualnie nieczystym jest sankcją za przekroczenie zasad *romanipen*, co wiąże się z różnym stopniem i formą wykluczenia danej osoby z życia społecznego. Istnieje wiele rodzajów skalań, przez cyganologię grupowanych zasadniczo w dwie kategorie tzw. wielkich (rom. *bare mageripena*) oraz małych skalań (rom. *tikne mageripena*). Najważniejsze sfery życia, które mogą powodować status skalania, to te dotyczące: relacji między kobietą a mężczyzną, relacji z członkami własnej społeczności, relacji z gadziami, kontaktu z przedmiotami lub substancjami uznawanymi za nieczyste (np. wydzielinami ciała, dolnymi częściami ciała innej osoby), kontaktu ze zmarłymi bądź chorymi ludźmi i zwierzętami.

Pojęcie *romanipen*, interpretowane jako „cygańskość”, implikuje często manifestowanie swej identyfikacji z romskim etnosem, uznawanie go za wartość najwyższą, używanie języka *romani*, solidarność z członkami własnej zbiorowości (często interpretowaną jako pewnego rodzaju „podwójna moralność”, w myśl której wiele czynów potępianych wobec „swoich” jest aprobowanych w stosunku do Romów z innej grupy bądź gadziów) oraz celebrowanie tradycyjnych obrzędów i rytuałów. Wiele romskich zwyczajów oraz tradycyjnych wartości jest często nierozumianych lub niewłaściwie interpretowanych przez ludzi z zewnątrz, toteż są one w niektórych grupach objęte zwyczajowym tabu. Wśród rozmaitych grup romskich istnieją różne instytucje stojące na straży przestrzegania tradycji, opiniujące i wydające wyroki: dla tzw. Polskich Cyganów Nizinnych jest to osoba Szero Roma (króla Romów), dla Lowarów i Kełderaszy rada szanowanych członków społeczności zwana Kris. Dla wielu grup, np. Romów węgierskich i słowackich czy grupy Bergitka w Polsce brak takiej instytucji, zaś przestrzeganie tradycyjnych zwyczajów zależy od jednostki, bądź reguluje je szerszy konsensus społeczny.

Wzór osobowy Roma – pojawiający się w literaturze – to człowiek odpowiedzialny za słowo, przywiązujący wagę do wypowiedzianych obietnic i zobowiązań, człowiek odpowiedzialny i poważny, któremu można zaufać. Szacunek dla osób starszych i zasługujących na szacunek jest dla niego bardzo ważny. Jednak zdyscyplinowanie, pracowitość, sumienność i skrupulatność nie należą do wartości akcentowanych przez tradycyjną kulturę romską. Dlatego też widoczna u Romów niechęć do systematycznej pracy i nauki, która stanowi bodaj najistotniejszą różnicę pomiędzy nimi a Polakami, jest dla wielu osób trudna do zaakceptowania.

Cechą charakterystyczną dla Romów jest również ich gościnność i towarzyskość, huczne obchodzenie chrzcina i pogrzebów. Więzy rodzinne i solidarność w obrębie zbiorowości są również bardzo ważne.

Ze względu na to, że Romowie mieszkają od wielu lat w Polsce panuje przekonanie, że powinni oni dobrze władać językiem polskim. Jednak często się zdarza, że przekonanie to okazuje się błędne – stąd też problemy dzieci romskich w szkołach, umieszczanie ich w szkołach specjalnych i generalne postrzeganie jako „głupszych”, a także mówiących „śmiesznie”.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Romowie#Kultura_tradycyjna

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Romanipen>

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Mageripen>

Kultura czeczeńska – etykieta i adaty.

Tam gdzie wolność jest podstawą życia społecznego, na jej straży stoi surowość obyczajów (tzw. adaty) i określone standardy moralne, z których według Czeczenów najważniejsze są: człowieczeństwo, miłosierdzie, szacunek, czystość, równość, prawda, osoba, wstyd, sława i cześć, kultura wewnętrzna i cierpliwość, etykieta. [Hasiew 2000, s. 39] Tylko dzięki nim, członek danej rodziny staje się Czeczeńcem. Stąd też pochodzi popularne powiedzenie ludowe: „Trudno być Czeczeńcem”. W życiu społecznym i rodzinnym obowiązuje prawo zwyczajowe „adaty” warunkujące ściśle określoną etykieta, której naruszenie jest nie do pomyślenia. [Czesnow 1994, s. 1] Etykieta obowiązuje Czeczenów podczas wszystkich świąt rodzinnych i religijnych. Np. etykieta związana z zawarciem małżeństwa zabrania przyszłym małżonkom jakichkolwiek kontaktów przed ślubem. Pan młody, po udzieleniu ślubu przez mułkę, nie bierze udziału w swoim weselu, może je jedynie obserwować z daleka. Przeważnie znajduje się w innym miejscu, gdzie bawi się tylko ze swoimi kolegami i braćmi. Z kolei panna młoda w czasie wesela stoi, nie patrzy na nikogo, nie odzywa się do nikogo. Przez określony czas już po weselu młody mąż nie może spotykać się z jej rodzicami, unika spotkań nawet ze swoimi rodzicami. W czasie świąt religijnych kobiety nie uczęszczają do meczetów, modlą się najczęściej w domach. Etykieta obowiązuje także w codziennym życiu społecznym i rodzinnym. Na przykład: w czasie poruszania się drogą, ścieżką młodzi zawsze ustępują miejsca starszym, w pomieszczeniu stoją w ich obecności, nie odzywają się pierwsi. Poza tym, wszystkich siedzących w określonym pomieszczeniu obowiązuje nakaz wstawania, kiedy wchodzi do niego starszy człowiek lub kobieta. Jeżeli chodzi o stosunki rodzinne, to mąż i żona nigdy nie idą po ulicy objęci, trzymając się za rękę. Wszelki dotyk i kontakt damsko-męski w obecności innych ludzi jest tabu. Zaloty odbywają się głównie przy pomocy gestów, mimiki twarzy, ale nigdy w obecności świadków. Kobieta, szczególnie młodo poślubiona, nie może siedzieć w obecności teściów i braci męża, nigdy nie odzywa się pierwsza w ich obecności. Wszystkich członków danej rodziny obowiązuje zakaz nazywania się prawdziwymi imionami. Każdy z nich posiada drugie imię – zamienne, którym nazywają go bracia,

żona i dzieci. Mąż nie rozmawia z żoną o przyszłym, nienarodzonym dziecku. Do chwili urodzin nie ma tego tematu. Ojciec w obecności innych członków rodziny nie dotyka dzieci. Ścisła etykieta reguluje również tak podstawowe i drobne czynności jak sposób ubierania się: mężczyzna nigdy nie może pokazać obcej kobiecie gołych nóg, niezależnie od pory roku obowiązują go długie spodnie. Nie może zdejmować również koszuli (najczęściej białej) w obecności innych ludzi. Na głowie powinien mieć czapkę (najczęściej skórzaną lub baranicę). Kobiecie nie wolno zakładać spodni (wyjątkiem są małe dziewczynki), obowiązuje ją spódnica, niekoniecznie długa, bądź sukienka z zakrytymi ramionami. Mężatka powinna związywać włosy i chować je pod chustką, uformowaną w postaci opaski stanowiącej raczej ozdobę niż okrycie głowy. Jeżeli chodzi o spożywanie posiłków, to pierwszeństwo w posileniu się należy do gościa, potem do najstarszych członków rodziny, mężczyzn. Kobiety i dzieci jedzą na końcu, w oddzielnym pomieszczeniu. [Czesnow 1994, s. 7-8]

Od momentu wejścia do domu gość otrzymuje wszystkie prawa, jakie mu przysługują, czyli znajduje się pod szczególną opieką gospodarza domu i jego całego klanu. Każdy gość, który pojawi się w domu, jest przyjmowany jako symbol Boga, który zawitał wraz z nim pod dach danej rodziny.

Pierwszym punktem odniesienia dla Czeczenów jest mała rodzina, czyli rodzice z dziećmi tzw. „diozel” oraz duża rodzina obejmująca także braci tzw. „ca”. Dalej Czeczen identyfikuje się ze swoją wielką rodziną „neke”, w skład której wchodzi krewni, wywodzący się od wspólnego męskiego przodka, następnie z rodem „gar”, w którym wspólny przodek jest postacią na w pół mityczną. Dopiero kilka rodów tworzy klan „tejp”. Każdy „gar”, gdy się rozrośnie, może zostać „tejpem”. [Górecki 2002, s. 60] Każdy Czeczen ma obowiązek założyć rodzinę. Kobieta, która zostanie wdową lub rozwódką, stara się jak najszybciej wyjść ponownie za mąż. Rodzina i pojawiające się w niej dzieci są warunkiem przedłużenia klanu i narodu. W rodzinie czeczeńskiej każdy jej członek pełni określoną funkcję. Istnieje ścisły podział zadań między kobietą i mężczyzną. Cały trud i praca mężczyzny obraca się wokół zapewnienia utrzymania rodzinie, dbania o krewnych. Dla rodziny Czeczeni gotowi są zrobić niemal wszystko. Dominującą rolę pełnią najstarsi mężczyźni, sprawują kontrolę nad młodszymi członkami, którzy zobowiązani są do podporządkowywania się ich decyzjom i okazywania im na każdym kroku szacunku. Jeśli zabraknie dziadka czy ojca, decyzje odnośnie losu pozostałych członków rodziny podejmuje wdowa – najstarsza kobieta, matka licznych dzieci, która jest otaczana równie dużym szacunkiem, jak jej mąż. Matka ma bardzo duży wpływ na wychowanie dzieci. Jest strażniczką ogniska domowego. Szczególnie podkreślana jest więź, jaka łączy ją z synami. Akceptacja nowo poślubionej synowej przez matkę jest niezbędna dla dalszego bytu małżeństwa syna. Dzieci urodzone z takiego związku należą do rodziny ich ojca, nazwisko dziedziczą po ojcu. W przypadku rozwodu zostają przy ojcu. Przy zawieraniu związków małżeńskich obowiązuje egzogamia. Ostateczną zgodę na małżeństwo wydają rodzice. Zdarza się, że młodzi omijają skomplikowaną etykietę zalotów, swatów i decydują się na wspólną ucieczkę, co sprowadza się do porwania dziewczyny przez chłopaka. W takim przypadku rodzice, już po

fakcie, przeważnie zgadzają się na taki związek. [Czesnow 1994, s. 5-6]. Czesnow Jan „Trudno być Czeczenem”, *Niezawisimaja Gazeta*, 22.09.1994 r.

Wyżej wymienione zwyczaje Czeczeńców pochodzą z relacji sprzed ponad 10 lat. Obecna sytuacja Czeczenów jest tak dramatyczna, że trudno jest wyobrazić sobie, aby wszystkie z opisanych charakterystyk kultury pozostały bez zmian. Do Polski Czeczeni przyjeżdżają od ponad 10 lat – pierwsi pojawili się wraz z rozpoczęciem wojny rosyjsko–czeczeńskiej (grudzień 1994 rok). Początkowo było ich niewielu, jednak wraz z nasileniem działań wojennych w 2000 roku (tzw. druga wojna rosyjsko–czeczeńska) liczba uchodźców znacząco się zwiększyła, dochodząc nawet do 30 osób występujących o status uchodźcy dziennie. Tak zwany status uchodźcy (przyznawany przez Urząd ds. Uchodźców i Cudzoziemców), uprawniający m. in. do podjęcia pracy oraz zasiłku socjalnego, otrzymuje jedynie około 3% przyjeżdżających. Pozostali mają prawo pozostać w Polsce w ramach tzw. pobytu tolerowanego, który pozwala im legalnie pracować, nie daje jednak prawa do wsparcia ze strony państwa (co skłania ich do wyjazdu dalej na Zachód).

Bibliografia

Adler-Adajew, I. (2005) *Kamienie mówią. Dzieje i kultura Czeczenów*, Warszawa: Instytut Kultury Narodów Kaukazu. www.kaukaz.net

Dulęba, K., Kaliszewska, I. http://www.kaukaz.net/cgi-bin/blosxom.cgi/polish/czeczenia/czeczenia_art3

Czesnow, J. „Trudno być Czeczenem”, *Niezawisimaja Gazeta*, 22.09.1994 r.

Nowicka, E. (red.) (1999) „Sytuacja Romów w Polsce. U nas dole i niedole.” Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.

Nowicka, E. (red.) (2003) „Romowie o sobie i dla siebie. Nowe problemy i nowe działania w pięciu krajach Europy Środkowo-Wschodniej”. Warszawa: Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Romowie#Kultura_tradycyjna

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Romanipen>

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Mageripen>

Filmografia

Różnice międzykulturowe:

- > *Moje wielkie greckie wesele* (*My Big FAT Greek Wedding*), reż. Joel Wick, komedia, USA/Kanada 2002.
- > *Smak życia* (*L'auberger espagnole*), reż. Cedric Klapish, komedia, Hiszpania/Francja 2002.

Kultura romska

- > *Czarny kot, biały kot* (*Crna macka, beli macor*), reż. Emir Kusturica, Jugosławia/Niemcy/Francja, 1998.
- > *Czas cyganów* (*Dom za vesanje*), reż. Emir Kusturica, Jugosławia/Anglia/Włochy, 1988.

Kultura czeczeńska

- > *Trzy pokoje melancholii* (*Melancholian 3 huonetta*), film dokumentalny, 2004.
- > *Niewidzialny – Adreas Viogt – Komitet Wolny Kaukaz*.
- > *Kochany Muslimie*, reż. Kerstin Nicking, PWSFTvIT, 2005.

Stereotypy, uprzedzenia

- > Niebieskoocy (Blauaugig), reż. Bertram Verhaag, prowadzenie Jane Elliot, Stowarzyszenie Kobiet Konsola, Niemcy/USA 1996.
- > Ziemia Niczyja (No Man's Land), reż. Danis Tanović, Belgia/Francja/Wielka Brytania/Włochy/Bośnia/Hercegowina/Słowenia, 2001.

SPOŁECZNO PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY UPREDZEŃ

Rozdział ten stanowi scenariusz warsztatu, którego głównym celem jest praca nad uprzedzeniami i zachowaniami dyskryminacyjnymi. Podstawową jego treścią jest zbiór informacji i uprzedzeniach i ich społecznych skutkach.

OPIS MODUŁU:

Wprowadzenie do społecznych uwarunkowań uprzedzeń, z naciskiem na ich powiązania/relacje ze stereotypowymi przekonaniem, postawami i zachowaniami dyskryminującymi.

CELE:

Definiowanie i opisywanie takich pojęć jak: uprzedzenia, stereotypy, dyskryminacja, rasizm, seksizm, grupa własna, grupa obca, konformizm, zinstytucjonalizowane formy uprzedzeń, stereotypów, dyskryminacji, kategoryzacja społeczna.

Rozpoznawanie różnicy między uprzedzeniami indywidualnej osoby (osobistymi), a zinstytucjonalizowanymi formami uprzedzeń.

Rozumienie i wyjaśnienie, w jaki sposób stereotypy wpływają na zapamiętywanie i postrzeganie poszczególnych wydarzeń.

Zidentyfikowanie niektórych psychologicznych motywacji, stojących za uprzedzeniami.

PLAN:

Osoba prowadząca warsztat przedstawia uczestnikom treści związane ze społeczną dynamiką uprzedzeń:

- A. Uprzedzenia: jak wpływają na nasz sposób myślenia i działania
- B. Czym są uprzedzenia? Definicja terminu
- C. Jak pojawia się uprzedzenie? ABC postaw (przekonania, uczucia, zachowania)
- D. Jaka jest relacja między uprzedzeniami a stereotypami?
- E. Jaka jest zależność między uprzedzeniami a dyskryminacją? Od myśli do działania.
- F. Jakie są społeczne źródła uprzedzeń?
 - > Reguła 1: nierówności rodzą uprzedzenia
 - > Reguła 2: społeczna definicja tego kim jesteś
- G. W jaki sposób uprzedzenia są podtrzymywane?
- H. Jakie są emocjonalne źródła uprzedzeń? Frustracja i agresja: teoria kozła ofiarnego

- I. Jakie są poznawcze źródła uprzedzeń? (skrótowy poznawczy, grupa własna i grupa obca, generalizacje)
- J. Jakie są poznawcze konsekwencje stereotypów? (interpretacja wydarzeń, pamięć o wydarzeniach)
- K. Podsumowanie i wnioski

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

UPRZEDZENIA: JAK WPŁYWAJĄ NA NASZ SPOSÓB MYŚLENIA I DZIAŁANIA

Rozważmy, analizując przytoczone zdarzenia, w jaki sposób uprzedzenia i dyskryminacja wpływają na nasze myśli, uczucia i zachowania:

Hasło jednego dnia w roku brzmiało „Jeśli jesteś gejem (lesbijką), ubierz dzisiaj dzinsy”. Tego dnia wiele studentów/studentek którzy zazwyczaj noszą dzinsy, wolało ubrać spodnie z innego materiału, spódnice lub luźne spodnie. Studencka organizacja gejów wysnuła z tego wniosek: przekonania i postawy wobec osób homoseksualnych powodują, że ludzie wolą zmienić swoje nawyki niż zostać uznanym za geja/lesbijkę albo osobę sprzyjającą tej grupie.

Maria i Jan spotykali się od kilku tygodni. Łączyły ich wspólne zainteresowania i spędzanie czasu ze sobą sprawiało im dużą przyjemność. Ponieważ chcieli wzmocnić łączącą ich więź, postanowili dowiedzieć się o sobie coś więcej. W czasie jednego ze spotkań Maria zwierzyła się Janowi, że aktualnie jest pod opieką psychiatry w związku z depresją, na którą choruje. Jan nic nie powiedział, był zszokowany, zdziwiony tą informacją. Choć Jan wiedział bardzo niewiele o depresji był jednocześnie przekonany, że Maria nigdy nie będzie „normalną” osobą. Postanowił zmienić ich znajomość. Maria coraz rzadziej miała z nim kontakt. W końcu doszło do tego, że nie była w stanie dodzwonić się do niego, ani skontaktować się z nim w inny sposób.

Już po II wojnie światowej i doświadczeniu Holocaustu pewien badacz rozesłał równocześnie do 100 hoteli w Ontario dwa listy z prośbą o rezerwację miejsca na ten sam termin. Pod pierwszym listem był podpisany niejaki pan Lockwood, którego nazwisko nie jest kojarzone z jakimś szczególnym pochodzeniem etnicznym lub narodowym. Drugi list sygnowany był przez pana Greenberga – to nazwisko często jest identyfikowane jako należące do osoby pochodzenia żydowskiego. 93% ośrodków/hoteli odpowiedziało pozytywnie na prośbę pana Lockwooda i tylko 36 % zaoferowało nocleg panu Greenbergowi.

CZYM JEST UPRZEDZENIE?

Według Allporta (1954), uprzedzenie to antypatia wynikająca z błędnego lub nieelastycznego uogólnienia. Uprzedzenie można odczuwać lub wyrażać.

Może być skierowane do całej grupy lub do jednostki, która jest członkiem tej grupy.

Według Nelsona (2002), uprzedzenie to tendencyjna ocena danej grupy, oparta na rzeczywistych lub wyobrażonych właściwościach jej członków.

Według Nelsona (2002) badacze są zgodni co tego, że uprzedzenia:

- występują pomiędzy grupami;
- zawierają w sobie ocenę (pozytywną lub negatywną) danej grupy;
- stanowią tendencyjny obraz tej grupy;
- opierają się na rzeczywistych lub wyobrażonych właściwościach owej grupy.

SKĄD SIĘ BIORĄ UPRZEDZENIA? JAK DOCHODZI DO POWSTANIA UPRZEDZENIA?

Uprzedzenie jest połączeniem uczuć/emocji, zachowań i przekonań – składają się one na tzw. ABC uprzedzenia: AFFECT – uczucia (np. gniew), BEHAVIOR – zachowanie (np. unikanie członków danej grupy), COGNITION (beliefs) – przekonania (np. iż dana grupa pogardza innymi, eksploatuje innych).

Uprzedzenie było oczywiste w trzech podanych powyżej przykładach. W drugim przykładzie z powodu informacji, iż Maria leczy się z depresji, Jan zmienił żywione do niej uczucia (A). Decydując, żeby się z nią więcej nie spotykać, odsunął się od niej (B), co wynikało z przekonania (C), że nie będzie ona zdolna do prowadzenia normalnego życia.

JAKA ZALEŻNOŚĆ ZACHODZI MIĘDZY UPRZEDZENIAMI A STEREOTYPEM?

Stereotyp to zespół przekonań na temat atrybutów danej grupy ludzi, instytucji itp. Ten uproszczony obraz rzeczywistości pierwotnie uważany był za błąd poznawczy wynikający z tego, że najpierw definiujemy, a dopiero potem obserwujemy.

Następnie powiązano powstawanie stereotypów z poznawczym procesem kategoryzacji, kiedy to łączymy docierające do nas bodźce w grupy na podstawie ich wspólnych cech, zarazem różniących je od innych bodźców. Nasze możliwości poznawcze nie pozwalają nam na szczegółową analizę wszystkich dopływających do nas informacji, automatycznie organizujemy je w kategorie.

W ten sposób budujemy również kategorie dotyczące innych ludzi, gdzie posługujemy się najczęściej takimi charakterystykami jak rasa, płeć i wiek. Stereotyp powstaje wtedy, gdy dokonujemy uogólnień, nie mając ku temu wystarczających podstaw np. na temat wszystkich kobiet, Romów czy nastolatków. Jest to rodzaj myślenia „na skrót”. Przykłady stereotypów: Włosi to mafia, naukowcy są roztargnieni, ludzie głęboko wierzący są bardzo konserwatywni, bezrobotni korzystający z zasiłku są bezrobotni na własne życzenie, blondynki są głupie itd. Posługując się stereotypami, narażamy się na pomyłki, gdyż są one nieściśle i oparte na zbyt daleko idących uogólnieniach.

JAKA JEST ZALEŻNOŚĆ MIĘDZY UPREDZENIAMI A DYSKRYMINACJĄ?

Podczas gdy uprzedzenie jest postawą, dyskryminacja jest zachowaniem. Zazwyczaj zachowanie dyskryminujące wynika z uprzedzeń. Jednak nie zawsze tak się dzieje. Zachowanie na ogół jest konsekwencją przekonań danej osoby. Ludzie najczęściej zachowują się zgodnie z ich wewnętrznymi wartościami i przekonaniami. Jednak na zachowanie ludzi wpływ mają również czynniki zewnętrzne, nacisk społeczny różniący się od czyichś przekonań. Innymi słowy nie zawsze uprzedzenie skutkuje podjęciem krzywdzącego/wrogiego zachowania i nie każde dyskryminujące zachowanie jest wynikiem uprzedzeń. Istnieją przykłady rasizmu i seksizmu, wynikające z instytucjonalnych praktyk, które są dyskryminujące, ale nie z osobistych uprzedzeń. Na przykład, istnieją wytyczne dotyczące pożądanego wzrostu na danym stanowisku pracy. Jeśli te wytyczne dotyczące minimalnego i maksymalnego wzrostu nie odnoszą się do codziennych wymogów, związanych z wykonywaniem zawodu, a prowadzą do wykluczenia osób należących do niektórych grup etnicznych i kobiet, są dyskryminacją: ze względu na rasę i płeć. Nawet, jeśli ta dyskryminacja nie była zamierzona, skarga o dyskryminację może zostać złożona. I tak, rasizm (ale też inne uprzedzenia) może zostać zdefiniowany na dwa sposoby: rasizmem będzie osobiste uprzedzenie i dyskryminujące zachowanie wobec osób ze względu na ich rasę, ale rasizmem są także formy zinstytucjonalizowane: prawo i/lub praktyka, które choć nie są już bezpośrednio motywowane uprzedzeniami, to u ich podstaw leży założenie o podległej pozycji ludzi należących do danej grupy etnicznej, rasy. Podobnie seksizm może być definiowany jako uprzedzenie i zachowanie jakiejś jednostki wobec osób należących do danej płci, ale również zinstytucjonalizowana praktyka lub prawo, którego podstawą jest założenie, że osoby należące do danej płci są z zasady podległe/podrzędne.

JAKIE SĄ SPOŁECZNE ŹRÓDŁA UPREDZEŃ?

Istnieje kilka powiązanych ze sobą czynników społecznych, które mogą pomóc wyjaśnić w jaki sposób powstają uprzedzenia i jak są podtrzymywane. Przyjrzyjmy się dwóm regułom.

Reguła 1: nierówności rodzą uprzedzenia

Teoria dominacji społecznej (Sidanius, Pratto) mówi, iż we wszystkich społeczeństwach uprzywilejowane grupy mają lepszy dostęp do władzy i zasobów, zaś grupy dyskryminowane ze względu na rasę, klasę, płeć itp. mają do tych dóbr dostęp znacznie utrudniony, a ich zachowania są często karane. W ustrojach totalitarnych stabilność systemu uzyskuje się dzięki represjom, zaś w państwach demokratycznych poprzez tzw. legitymizujące mity – postawy, wartości, stereotypy, ideologie – uzasadniające i legitymizujące dyskryminację. Akceptacja tych legitymizujących mitów, a w konsekwencji nierówności i dys-

kryminacji opisywana jest jako względnie stała orientacja osobowościowa na dominację społeczną (social dominance orientation – SDO), pozostająca też pod wpływem kontekstu, aktualnie pełnionych ról społecznych itp. Orientacja na dominację społeczną wiąże się z dyskryminacją członków grup obcych i preferowaniem grupy własnej. Nierówny status danej grupy powoduje nierówne traktowanie poszczególnych osób do niej należących. Osoby te borykają się ze swoją podległą rolą w społeczeństwie i w relacjach z innymi. Helen Mayer Hacker opisała, w jaki sposób stereotypy na temat osób czarnoskórych i kobiet stanowią najważniejszy czynnik społecznej opresji tych grup. Jej badania dowiodły, że osoby czarnoskóre, podobnie jak kobiety, są postrzegane jako osoby o niższej inteligencji, proste, prymitywne emocjonalnie. Osoby czarnoskóre są postrzegane jako podległe w stosunku do białych, natomiast kobiety są postrzegane jako słabsza, gorsza płeć.

Reguła 2: społeczne definiowanie tego, kim jesteś

Każda osoba jest definiowana w społeczeństwie poprzez przynależność do różnych grup – ze względu na rasę, wyznanie, płeć. Określają one zarówno to kim jesteś, jak i to kim nie jesteś. Kategoryzacja na „swoich” i „obcych” w zasadniczy sposób wpływa na relacje między grupami. Ściana, która otacza „nas” i trzyma „nas” razem jednocześnie wyklucza „innych” i „innych” od „nas” odgradza. Przynależenie do jakiejś grupy społecznej, samo w sobie może wzmacniać, to co nazywamy *in-group bias*, wewnątrz grupowym uprzedzeniem czyli faworyzowaniem grupy własnej, które służy podtrzymaniu wysokiej samooceny. Teoria tożsamości społecznej (Tajfel) mówi, iż tożsamość społeczna grupy buduje się w opozycji do grupy obcej, która jest dyskredytowana w porównaniu z grupą własną, nawet wtedy, gdy błahe różnice pomiędzy grupą własną a obcą są tworzone w toku eksperymentu. Ludzie dążą do podtrzymania bądź podwyższenia samooceny poprzez uczestnictwo w grupach dostarczających pozytywnej identyfikacji, bądź kwestionowanie wartości innych grup, między innymi poprzez przypisywanie im nagannych motywacji, cech. Własną grupę łączy poczucie przynależności do grupy i wspólnej tożsamości. Grupy zewnętrzne/ obce są postrzegane jako zasadniczo różne i odległe od własnej grupy. Jeśli czyjeś kontakty ograniczają się do osób z własnej grupy, dochodzi do wzmocnienia wewnątrz grupowego uprzedzenia, co sprzyja wzrostowi poczucia lojalności w stosunku do własnej grupy i jednoczesnemu oddaleniu (w szerokim tego słowa znaczeniu) od grup postrzeganych jako zewnętrzne. Stereotypy dotyczące tych grup są wzmacniane i wyolbrzymiane. Zaczynamy postrzegać siebie jako osobę radykalnie różną od członków/członkiń tych grup zewnętrznych. W ślad za tym, idą sposoby zachowania i myślenia, które pogłębiają dystans w stosunku do członków grupy zewnętrznych.

W JAKI SPOSÓB UPREDZENIA SĄ PODTRZYMYWANE?

Od momentu pojawienia się jakiegoś uprzedzenia, szczególnie jeśli zostanie ono wzmocnione przez struktury społeczne (prawo i praktykę), uprzedze-

nie jest podtrzymywane dzięki społecznej inercji. Jeśli uprzedzenie zostanie zaakceptowane w danej społeczności, wielu ludzi będzie starało się dopasować do powszechnie akceptowanego społecznie stanowiska. W ten sposób próbuje się wyjaśnić na przykład, haniebne społeczne przyzwolenie na niewolnictwo. Działania podejmowane przez wielu ludzi w czasach niewolnictwa były motywowane nie tyle własnymi potrzebami, nienawiścią i chęcią wyrządzenia krzywdy, co potrzebą bycia zaakceptowanym w danej społeczności. Wynika z tego nadzieja, iż zmiana norm społecznych może wpływać na zmniejszanie uprzedzeń.

JAKIE SĄ EMOCJONALNE ŹRÓDŁA UPRZEDZEŃ?

Racjonalne argumenty nie wystarczają do likwidowania czy zmniejszenia uprzedzeń. Pomocny w zrozumieniu w jaki sposób i dlaczego rozwijają się uprzedzenia, może być wgląd w niektóre procesy emocjonalne, sprzyjające powstawaniu wrogich postaw.

Przykładem wyjaśnienia tego rodzaju jest teoria kozła ofiarnego. Wskazuje się tu na zagrożenie wystąpieniem konfliktu międzygrupowego w warunkach kryzysu ekonomicznego. Związana z kryzysem frustracja rodzi agresję, ta zaś przenoszona jest na obce grupy, pełniące rolę kozła ofiarnego. I tak np. stwierdzono, iż liczba linczów na południu Stanów Zjednoczonych wzrosła w tych latach, gdy cena bawełny była stosunkowo niska a ekonomiczna frustracja – wysoka. Teoria kozła ofiarnego stanowiła jedną z prób wyjaśnienia prześladowań Żydów w Niemczech hitlerowskich, kiedy to propaganda nazistowska wskazała Żydów jako odpowiedzialnych za kryzys gospodarczy w Niemczech po I wojnie światowej.

Trzeba dodać, że obecnie wskazuje się na ograniczenia hipotezy, iż to kryzysy ekonomiczne prowadzą do przestępstw z nienawiści, zwracając uwagę na znaczenie zmian demograficznych. i siłę hipotezy, iż chodzi tu o zmiany demograficzne. Gdy na terenie Niemiec Wschodnich, dotychczas zamieszkałych przez jednolitą populację zaczęto lokalizować ośrodki dla migrantów doszło do prawdziwej eksplozji ataków na przybyszów. Badając ponownie dane dotyczące związku fluktuacji na rynku cen bawełny z dokonywaniem linczów na południu USA odnaleziono mało przesłanek, iż związek taki w istocie występował. (Donald P. Green)

JAKIE SĄ POZNAWCZE ŹRÓDŁA UPRZEDZEŃ?

Uprzedzenia, o czym już wspomniano, stanowią produkt uboczny normalnego procesu myślenia. Stereotypy są konstruowane w toku prób upraszczania złożonych informacji, na które jesteśmy „wystawieni” w kontakcie ze światem zewnętrznym, posługiwania się skrótami poznawczymi wobec złożoności świata. Jednym ze sposobów upraszczania złożonych spraw jest tworzenie kategorii, według których dana osoba może organizować informacje, skupiając je w różne grupy. Kiedy dysponujemy rozwiniętym systemem kategorii, unikamy konieczności analizowania wielu informacji a także możemy łatwiej

posłużyć się posiadanymi informacjami. Jeśli założymy, że jednostki należące do danej grupy są podobne, możemy przewidzieć niektóre z ich indywidualnych zachowań. Na przykład profil zachowań i osobowości typowy dla handlarzy narkotykami albo porywaczy, pozwala policji łatwiej identyfikować takie osoby. Istnieją więc pozytywne aspekty generalizacji, kategoryzacji lub posługiwania się stereotypami.

Istnieją też negatywne aspekty stosowania skrótów poznawczych, kategoryzacji i stereotypów. Mogą one powodować zbyt duże lub częste generalizowanie i prowadzić do błędnych wniosków dotyczących całej grupy, a wyciągniętych na podstawie zachowania kilku osób do niej należących. Ktoś może prezentować typowy profil zachowań przestępcy, a jednak nie dokonywać przestępstw.

GENERALIZACJA: MYŚLENIE NA SKRÓTY

Kiedy ludzie są proszeni o wyobrażenie sobie jakichś przedmiotów – na przykład jabłek, krzeseł, ołówków – pojawia się interesujące zjawisko: tendencja do postrzegania poszczególnych przedmiotów należących do grupy jako bardziej do siebie podobnych, niż ma to miejsce w rzeczywistości. I tak na przykład, kiedy pada słowo „jabłka”, większość ludzi będzie myślała o wielu podobnych jabłkach: o ładnym kształcie, dużych i czerwonych owocach. Tak samo dzieje się wtedy, kiedy ludzi przypisuje się do jakiejś grupy: policjantów, kryminalistów, uczniów. Kiedy grupy takie są wymieniane, ludzie mają skłonność do wyolbrzymiania cech, które rzekomo mają być wspólne dla danych osób i jednocześnie do przesady w postrzeganiu różnic w stosunku do osób, które znajdują się poza daną grupą. Sam podział ludzi na grupy, powoduje wzrost przekonania, że osoby należące do danej grupy są bardziej podobne do siebie niż osoby spoza grupy. Jednocześnie wewnątrz grupy własnej, ludzie spostrzegają różnice pomiędzy jej członkami/ członkiniami. Natomiast osoby należące do grup obcych, są spostrzegane jako podobne do siebie. Ustalono, że ludzie mają skłonność do nawiązywania przyjaznych stosunków z osobami, które postrzegają jako podobne do nich samych. Towarzyszy temu skłonność do nieufności i niechęci w stosunku do osób, które postrzegają jako różne od siebie.

JAKIE SĄ POZNAWCZE KONSEKWENCJE POSŁUGIWANIA SIĘ STEREOTYPAMI

Uprzedzenia są przed – sądami, a posługiwanie się tymi przed – sądami jest elementem codziennego doświadczenia. Jakie są tego konsekwencje? Przed – sądy wytyczają ścieżki interpretacji wydarzeń społecznych. Wpływają także na pamięć o wydarzeniach. Najpierw zajmujemy się tym, w jaki sposób stereotypy wytyczają sposób interpretacji.

Bardzo trudno jest zmienić czyjaś wyrobioną opinię o danej osobie. Bez względu na to, co ta osoba zrobi, jej działanie zawsze będzie interpretowane

z punktu widzenia owej wyrobionej opinii. Gdy przypiszemy kogoś do kategorii „osoby wrogie”, to być może nawet próba szczerej życzliwości ze strony tej osoby zostanie błędnie zinterpretowana jako dowód na istnienie ukrytych motywów, kryjących się za przyjaznymi gestami. Ilekroć osoba należąca do danej grupy zachowuje się tak, jak się tego po niej spodziewają, przekonania dotyczące tej osoby lub grupy umacniają się. Jednakże, kiedy osoba należąca do danej grupy zachowuje się w sposób niezgodny z tym co jest uważane za charakterystyczne dla tej grupy, to zachowanie to będzie wyjaśnione jako wyjątek potwierdzający regułę, może też zostać błędnie zinterpretowane. Pierwotne przekonania pozostają nienaruszone.

Oczywiście przed – sądy i stereotypy wpływają nie tylko na sposób, w jaki interpretujemy otaczający nas świat i w jaki dana osoba interpretuje swoje własne zachowania, ale także wpływają na sposób, w jaki dana osoba przywołuje z pamięci jakieś wydarzenia.

Gdy przywołujemy informacje na temat osoby postrzeganej jako przynależna do danej grupy, wspomnienie to zniekształcane jest zgodnie z uprzedzeniami lub stereotypami na temat tej grupy lub osoby. Jednakże, w indywidualnym kontakcie z osobą przynależną do danej grupy stereotypy zdają się mieć mały wpływ na jej postrzeganie, jak i na interakcje, istnieje wtedy szansa, by dostrzec jej wyjątkowość. Skutecznym sposobem przełamania stereotypów i uprzedzeń jest więc indywidualny kontakt z osobą, należąca do jakiejś konkretnej grupy.

PODSUMOWANIE

Uprzedzenia są zjawiskiem bardzo złożonym, o aspektach społecznych, emocjonalnych i poznawczych. System społeczny stwarza podłoże dla uprzedzeń a jednocześnie uprzedzenia podtrzymuje. Grupy uprzywilejowane często usprawiedliwiają swoją pozycję, odwołując się do całej gamy uprzedzeń. Specjalne warunki, które trzeba spełnić, żeby uzyskać akceptację wewnątrz grupy, stwarzają poczucie istnienia jakiegoś „my” i jakiegoś „oni”. Te specjalne warunki to m.in. rasa, religia, sprawność, pochodzenie etniczne, geograficzne, poziom wykształcenia. W momencie powstania podziałów, społeczna inercja jest wystarczająca, by je podtrzymać. Wsparcie instytucjonalne, którego narzędziem są m.in. media, także może te podziały podtrzymywać i nasilać.

Istnieje zagrożenie, iż w obliczu frustracji i rodzącej się agresji, zostanie ona skierowana na grupę „obcych”.

Z perspektywy psychologii poznawczej, kategoryzowanie powoduje, że osoby z grup obcych spostrzegane są jako odmienne od członków grupy własnej. Informacje dotyczące osób z grup obcych wiązane są z całą tą grupą, wszelkie nowe informacje dopasowujemy do tego, co o tej grupie już myśleliśmy. Tymczasem, informacje dotyczące członków grupy własnej wiązane są z tymi

osobami, powstaje zróżnicowany, bogaty obraz naszej grupy. Dochodzi też do zjawiska dehumanizacji „obcych”, którym przypisujemy mniej typowo ludzkich uczuć, niż członkom swojej grupy. Może to skutkować obojętnością wobec ich cierpień.

Nasz umysł stara się filtrować doświadczenia poprzez istniejące stereotypy, dopasować doświadczenia do już funkcjonujących przekonań. Dzieje się tak nawet wtedy, gdy istnieje bardzo słabe potwierdzenie wyciągniętych ostatecznie wniosków. Stereotypy są więc bardzo odporne na zmianę. Dobrym sposobem korygowania stereotypów i uprzedzeń jest osobisty kontakt i osobista znajomość z poszczególnymi ludźmi, postrzeganymi jako należący do „obcej grupy”. Jednakże uprzedzenia są wynikiem tak wielu czynników, iż nie ma na nie prostego lekarstwa. Jeżeli sądzimy, że nierówny status rodzi uprzedzenia, powinniśmy zmierzać do budowania opartych na współpracy równych relacji; jeśli uznamy, że dyskryminujące zachowanie rodzi uprzedzenia, w takim razie powinniśmy się skoncentrować na zadaniu nie dyskryminowania. Jeśli jest tak, że instytucje społeczne podtrzymują i wspierają uprzedzenia, w takim razie trzeba zmienić instytucje i wycofać to wsparcie. Jeśli członkowie „obcej grupy” wydają się dużo bardziej niepodobni do nas, niż to jest w rzeczywistości, należy podjąć wysiłki, by ich poznać.

Wykorzystano:

Training Guide for Hate Crime Data Collection, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Criminal Justice Information Services Division, Uniform Crime Reporting, 1996

Warto przeczytać:

Aronson E., (red.) *Człowiek istota społeczna*. Wybór tekstów, PWN, 2001

Kofta M., Jasińska-Kania A. (red.), *Stereotypy i uprzedzenia*, Scholar 2001

Nelson T.D., *Psychologia uprzedzeń*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2003

Stephan C.W., Stephan W.G., *Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologia relacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007

Agata Teutsch

BUDOWANIE WSPÓLNOTY I PRZECIWDZIAŁANIE NIENAWIŚCI. LEKCJE DLA SZKÓŁ ŚREDNICH I GIMNAZJÓW

Opracowanie na podstawie publikacji Partners Against Hate, marzec 2004
(Building community and combating hate. Lessons for the Middle School
Classroom.

Publication of Partners Against Hate)

LEKCJA 1. PODSTAWOWE ZASADY DYSKUSJI

CEL:

Stworzenie atmosfery , w której wszyscy młodzi ludzie będą się czuli akceptowani, dowartościowani i będą czuli, że swobodnie mogą wyrażać swoje pomysły i uczucia.

MATERIAŁY:

papier do flipchartów i markery

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

podstawowe zasady, wspierająca atmosfera, uprzedzenia, przezywanie, konsensus

PRZEBIEG:

1. Wyjaśnij uczniom/uczennicom, że wiele z tematów, które będą dyskutowane (np. uprzedzenia, przezywanie) mogą okazać się trudne, ponieważ te tematy budzą wiele emocji. Żeby doprowadzić do prawdziwych i istotnych zmian, konieczne jest, żeby każdy/a głęboko zastanowił się w jaki sposób porozumiewać się z innymi w czasie takiej dyskusji.
2. Podziel uczennice/uczniów na mniejsze grupy i daj każdej z grup papier i markery. Powiedz grupie, żeby wybrała osobę zapisującą odpowiedzi, które pojawią się w grupie.
3. Poinformuj każdą z grup, że ma dojść do uzgodnienia dwóch lub trzech podstawowych zasad, które uważają za ważne w dyskusji w klasie. Zadaniem osoby, która ma zapisać wyniki pracy w grupie na flipcharcie, będzie także zapisanie wszystkich powodów, dla których grupa zdecydowała się na takie, a nie inne zasady.
4. Powiedz każdej z grup, żeby wybrała jedną z zasad, które zostały zapisane i żeby przygotowała krótki skecz przedstawiający znaczenie tej zasady – poprzez pokazanie, co mogłoby się stać, gdyby taka zasada w dyskusji nie

obowiązywała lub też pokazanie, jak dobrze stosowanie tej zasady wpływa na przebieg dyskusji.

UWAGA: osoba prowadząca powinna krążyć między grupami, kiedy te pracują, żeby się upewnić, że zostały wypracowane różne zasady dyskusji.

5. Poproś grupy o wybranie osoby, która przedstawi innym grupom listę wypracowanych zasad, a następnie poproś o przedstawienie skeczu.
6. Po wystąpieniach wszystkich grup, poprowadź dyskusję zamykającą na temat zasad, które zostały wypracowane. Spytaj, czy na pewno wszystkie uczennice/wszyscy uczniowie zgadzają się na wszystkie z proponowanych zasad. Jeśli nie – z którymi i dlaczego się nie zgadzają. Motywuj grupę do wspólnej pracy i osiągnięcia konsensusu na temat tego, które z zasad zostaną ich „Podstawowymi Zasadami Klasy”.
7. Wywieście „PZK” w klasie. Odwołuj się do nich przed dyskusjami na trudne tematy, albo w każdej innej sytuacji, kiedy jest to potrzebne.

LEKcja 2. KIM JESTEM? WPROWADZENIE DO RÓŻNORODNOŚCI

CEL:

Przeanalizowanie podobieństw i różnic, które istnieją między ludźmi; wypracowanie roboczej definicji różnorodności

MATERIAŁY:

czysty papier, pięcioramiennie gwiazdy z miejscem pośrodku na wypisanie imienia lub wklejenie zdjęcia, pisaki, papier do flipchartu

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

podobieństwa, różnice, różnorodność, czynienie czegoś osobistym, kategoria, pajęczyna

PRZEBIEG:

1. Rozdaj wszystkim gwiazdy, tak aby każda osoba miała jej osobistą gwiazdę. Poproś by uczniowie/uczennice wpisali w środek swoje imię lub wkleili zdjęcie.
2. Powiedz uczniom/uczennicom, że każde ramię gwiazdy odnosi się do jednej kategorii. Poproś, żeby wpisali swoje odpowiedzi, odnoszące się do każdej z kategorii na czubkach ramion gwiazdy.

UWAGA: Kategorie muszą być takie same dla wszystkich, zastanów się nad tym i podejmij decyzje jeszcze przed rozpoczęciem ćwiczenia. Sugierowane kategorie: kraj w którym się urodziłem/am, moje hobby, moja mocna strona, działanie wolontarystyczne, w które jestem zaangażowana/y, ulubiony przedmiot w szkole, kim chciałabym/chciałbym zostać?

3. Po wypełnieniu gwiazd przez uczniów/uczennice, poproś wszystkich, żeby przeszli się po klasie i znaleźli jak najwięcej wspólnych „cech” z innymi

uczniami/uczennicami. Poproś, żeby w trakcie zbierania informacji zapisywali imiona tych osób, z którymi mają coś wspólnego (coś z tego, co zostało wypisane w gwiazdziejce).

4. Wypisz na flipcharcie te pięć kategorii, nad którymi pracowaliście i poproś o odpowiedzi uczennic/uczniów dla każdej z kategorii. Po wypełnieniu listy, zachęć uczniów/uczennice do dyskusji nad następującymi pytaniami:
 - a) Czy jesteście zaskoczeni liczbą podobieństw, które istnieją między ludźmi znajdującymi się w tej klasie? Dlaczego tak? Dlaczego nie?
 - b) Jak ważne jest rozpoznanie tych podobieństw dla wspólnej pracy?
 - c) Czy któreś z tych podobieństw mogą wywoływać problemy? Wyjaśnijcie swój sposób myślenia?
 - d) Jakiego rodzaju różnice istnieją między ludźmi w tej klasie?
 - e) Jak ważne jest rozpoznanie tych różnic dla wspólnej pracy?
 - f) Czy któreś z tych różnic mogą powodować problemy? Wyjaśnijcie dlaczego tak myślicie?
 - g) Dlaczego istotne jest rozpoznanie zarówno podobieństw jak i różnic, które istnieją między ludźmi?
5. Poproś uczniów/uczennice, żeby chwile zastanowili/ły się nad znaczeniem słowa „różnorodność”. Uczniowie/uczennice pracując w całej grupie lub w mniejszych grupkach, mają za zadanie zbudować pajęczynę w oparciu o słowo „różnorodność”. Pozwól im umieścić na pajęczynie zarówno ich własne ogólne sposoby rozumienia tego słowa, jak i możliwie wiele przykładów (różne rasy, religie, języki).

PRZYKŁAD: RYSUNEK

6. Teraz wszyscy powinni przejść do etapu, w którym mają stworzyć, w oparciu o sposoby rozumienia tego słowa przez wszystkich, roboczą definicję różnorodności. Wypisz na papierze do flipchartu te stworzoną przez klasę definicję.
7. Zakończ lekcję prosząc uczniów/uczennice o zastanowienie się, jak myślą, dlaczego dałaś/dałeś im takie zadanie i do czego posiadanie własnej, klasowej definicji różnorodności może się przydać.
8. Rozwieś w klasie gwiazdy uczniów/uczennic, kompilację ich odpowiedzi i klasową definicję różnorodności.

UWAGA: Ta lekcja może być szczególnie przydatna na początku roku szkolnego, by pomóc uczennicom/uczniom zapoznać się z osobami, których jeszcze nie znają.

Zaadaptowane z podręcznika: „Otwieranie drzwi do różnorodności: głosy ze szkoły średniej (gimnazjum)”, 1999, Westerville, OH: Krajowe Stowarzyszenie Gimnazjów.

LEKcja 3. RÓŻNORODNOŚĆ PRZEKONAŃ (WIERZEŃ?) I WARTOŚCI

CEL:

Nauczenie się, że ludzie mają różne wartości i przekonania.

MATERIAŁY:

3 duże płachty papieru z następującymi, wypisanymi bardzo dużymi literami słowami (każde na innym kawałku papieru): zgadzam się, nie zgadzam się, nie jestem pewna/pewien

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

przekonania, wartości, internet, pochodzenie etniczne, rasa, orientacja seksualna, wielokulturowość, uprzedzenie, terrorysta, tyranizowanie (znęcanie się)

PRZEBIEG:

1. Na jednym końcu klasy powieś płachtę papieru z napisem „zgadzam się”, na drugim końcu powieś płachtę ze stwierdzeniem „nie zgadzam się”, po środku powieś napis „nie jestem pewna/pewien”.
2. Wyjaśnij uczniom/uczennicom, że za chwilę zaczniesz odczytywać stwierdzenia. Na żadne z tych stwierdzeń nie ma „dobrej” lub „złej” odpowiedzi. Po odczytaniu każdego stwierdzenia poproś uczniów/uczennice o zajęcie stanowiska – w zależności od tego czy się zgadzają, nie zgadzają, czy nie są pewni/e.
3. Odczytaj kilka lub wszystkie stwierdzenia, które zostały umieszczone poniżej, po każdym dając czas uczennicom/uczniom na zajęcie stanowiska. Poproś, żeby obserwowali jak zmieniają się stanowiska innych osób, w zależności od tematu.

Uczniowie/uczennice nie powinni być zobowiązani do ślubowania i składania przysięgi w szkole.

Ślubowanie – przykład:

Jestem małym Polakiem, uczę się w szkole polskiej. Przyrzekam uczyć się pilnie. Przyrzekam szanować wszystkich, którzy pracują w szkole po to, aby nam było w niej dobrze. Będę starał się być dobrym kolegą. Będę przyjacielem zwierząt i roślin. Chcę swoją nauką i zachowaniem sprawić radość rodzicom, nauczycielom oraz swojej Ojczyźnie – Polsce.

Przysięga – przykład:

My, uczniowie klasy pierwszej, zobowiązujemy się być pilnymi w nauce, wzorowymi w zachowaniu, godnie reprezentować dobre imię naszej Szkoły.

- > W szkołach publicznych powinno się wymagać noszenia mundurków szkolnych.
- > Rodzice powinni kontrolować sposób, w jaki ich dzieci korzystają z internetu.

- > Gry wideo powodują wzrost agresji u nastolatków.
- > Większość młodych ludzi nie ma szacunku dla starszych.
- > Większość dorosłych nie ma szacunku dla nastolatków.
- > Rap powoduje wzrost agresji u nastolatków.
- > Ludzie, którzy mają uprzedzenia, nie mogą się ich pozbyć.
- > Dowcipy, kawały odnoszące się do pochodzenia etnicznego, rasy lub orientacji seksualnej, wzmacniają uprzedzenia.
- > Media w krzywdzący sposób przedstawiają niektóre grupy ludzi.
- > W programie tej szkoły poświęca się zbyt dużo miejsca na tematy związane z różnorodnością i multikulturowością.
- > Osoby, które są podejrzewane przez rząd polski o stwarzanie zagrożenia dla Polski, powinny być dokładnie obserwowane, a ich działania monitorowane.
- > Każda osoba, która chce wjechać do Polski, powinna móc to zrobić.
- > Od momentu ataków terrorystycznych na World Trade Center i Pentagon, świat już nigdy nie będzie bezpieczny.
- > Znęcanie się (chodzi o nękanie rówieśników) jest normalną częścią zachowań osób w okresie dojrzewania.
- > Przemoc, do której dochodzi w szkołach, jest największym problemem tego kraju.

4. Poproś uczniów/uczennice o wypowiedź – jakie mają ogólne obserwacje dotyczące tej lekcji i jak się czuli/czuły, kiedy dzielili się swoimi opiniami na poruszane tematy. Poprowadź dyskusję grupową w oparciu o kilka lub wszystkie poniższe pytania:

- a) Jak czułam/em się, zajmując stanowisko w niektórych sprawach?
- b) Jeśli był taki temat, przy którym nie byłeś/byłaś pewna, jakie zająć stanowisko, jaka informacja dodatkowa pozwoliłaby Ci na sformułowanie swojej opinii w danej sprawie?
- c) Jak się czuliście, kiedy widzieliście/widziałyście inne osoby zajmujące zupełnie inne niż Wy stanowisko w jakiejś sprawie? Czy któreś ze stanowisk Twoich kolegów/koleżanek zaskoczyło Cię? Wyjaśnij dlaczego.
- d) Czy było jakieś zdanie przy którym po zajęciu stanowiska okazało się, że jesteś w zdecydowanej mniejszości? Czy zastanawiałeś/łaś się nad zmianą stanowiska, po to żeby się dopasować do większości? Dlaczego tak lub nie?
- e) Jaki Twoim zdaniem był cel tej lekcji?
- f) W jaki sposób różnorodność przekonań i wartości które ludzie reprezentują może stanowić wyzwanie jeśli mieszkają lub pracują razem? W jaki sposób możemy korzystać z tej różnorodności?
- g) Jak myślisz, czy ludzie czasami zgadzają się z czyimiś opiniami tylko po to, żeby uniknąć konfliktu?
- h) Czy myślisz, że jest możliwe żeby ludzie zmienili swoje opinie na tematy, które były poruszone w trakcie tej lekcji? Jeśli tak, to co mogłoby spowodować zmianę?

5. Poproś uczniów/uczennice, żeby w małych grupkach przedyskutowali/ły

lekcję. Niech rozważą różne sposoby na jakie ludzie dochodzą do swoich przekonań, opinii i wartości i zapiszą rezultaty dyskusji na flipcharcie. Po zakończeniu dyskusji przez wszystkie grupy, stwórzcie wspólną listę odpowiedzi na dużej kartce papieru lub na tablicy.

6. Dodatkowym zadaniem może być poproszenie uczennic/uczniów o zadanie własnym rodzicom albo innym członkom rodziny tych samych pytań i porównanie ich z własnymi.

UWAGA: Jeśli chcesz zadać to ćwiczenie jako dodatkowe zadanie „domowe”, bądź przygotowana/y – przed zajęciami skseruj dla każdego listę stwierdzeń.

LEKCJA 4. STEREOTYPY

CEL:

Analiza tego, w jaki sposób ludzie „nabywają” stereotypy i zastanowienie się nad tym, w jaki sposób stereotypy mogą powodować uprzedzenia.

MATERIAŁY:

papier, ołówki, tablica i papier do flipchartów

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

stereotyp, uprzedzenie, założenia i generalizacje (uogólnienia)

PRZEBIEG:

1. Powiedz uczniom/uczennicom, że zaraz będziesz czytać całą listę słów. Poproś, żeby zapisywali każde słowo na kartce papieru, a następnie, żeby zapisali pierwszą myśl, która im przyszła do głowy, kiedy pomyśleli o jakiejś osobie, która byłaby w tej roli. Zwróć uwagę na to, żeby uczniowie/uczennice nie starali się cenzurować swoich odpowiedzi.
2. Odczytaj na głos poniższe słowa, jedno po drugim, zostawiając jednocześnie czas po każdym słowie na zapisanie ich pierwszych myśli:
Tańczę
Opiekuję się wnukami
Uczę
Buduję domy
Dokonuję przestępstw
Leczę
Wypożyczam książki
Uprawiam sport
Opiekuję się chorymi
3. Po zakończeniu zadania poproś wszystkich, żeby odwrócili swoje kartki zapisaną stroną na ławce.
4. Poproś klasę, żeby wybrała dwa słowa z oryginalnej listy, np.: tańczę i buduję domy. Podziel uczniów/uczennice na mniejsze grupy – po 3 lub

4 osoby w grupie. Przydziel połowie grup pierwsze wybrane przez klasę słowo, a pozostałym drugie. Daj im 5 minut na wypisanie możliwie wielu cech odnoszących się do przydzielonego im słowa. Kiedy skończą, spiszcie wszystkie odpowiedzi na flipcharcie lub tablicy.

5. Przedyskutujcie adekwatność wypisanych cech; zachęć uczniów/uczennice do rozważenia tego, czy np. wszystkie osoby zajmujące się tańcem, to zwiewne blondynki, albo czy wszystkie osoby budujące domy, to mężczyźni. Zastanówcie się, które z cech wypisanych pod każdym z określeń, mogą być określone jako założenia – czyli takie stwierdzenia, co do których wierzymy, że są prawdziwe bez ich sprawdzenia.
6. Zaprezentuj uczniom/uczennicom następującą definicję stereotypu:

Stereotyp jest uproszczoną generalizacją na temat osoby lub grupy ludzi, pomijającą występujące pomiędzy nimi różnice. Nawet pozornie pozytywne stereotypy, które są przypisywane jakiejś osobie lub grupie mogą mieć negatywne konsekwencje.

7. Zachęć uczniów/uczennice, by w oparciu o definicję stereotypu, rozważyli czy założenia przez nich zaprezentowane, dotyczące osób tańczących i osób budujących domy, mogą powodować tworzenie przez ludzi stereotypów na temat osób należących do tych dwóch grup.
Poproś, by zastanowili się także w jaki sposób nawet pozytywne cechy przypisywane danej grupie, mogą mieć negatywne konsekwencje (np. jeśli ludzie hołdują stereotypowi, który mówi, że wszystkie osoby tańczące są szczupłe i młode, to osoba, która nie jest szczupła i młoda, może mieć poczucie, że nie jest wystarczająco dobra, żeby móc uczestniczyć w tańcach).
8. Powiedz uczniom/uczennicom, żeby teraz odwrócili kartki z wypisanymi przez siebie pierwszymi wrażeniami, odnoszącymi się do kategorii, które są wypisane na tablicy. Poproś, żeby przejrzeni/przejrzały swoje listy i zastanowili się nad kilkoma pytaniami:
 - a. Czy bazując na dyskusji na temat założeń i stereotypów, chciałbyś/chciałabyś przemyśleć na nowo którąkolwiek ze swoich odpowiedzi? Czy którekolwiek z Twoich odpowiedzi okazują się być wynikiem nieuświadomionych stereotypów, które posiadasz na temat osób należących do danych grup?
 - b. Jak ludzie uczą się stereotypów?
 - c. Podaj przykłady stereotypów, którymi posługiwali się ludzie zaraz po atakach terrorystycznych z 11 września 2001?
 - d. Jakie są sposoby sprawdzania, czy nasze założenia na temat jakichś grup są zgodne z prawdą? Jaka byłaby korzyść z podejmowania takiego wysiłku?
9. Zakończ lekcję prośbą, by uczniowie/uczennice zastanowili/ły się nad stereotypami, które dotyczą grup, do których oni/one same należą. Poproś, żeby w małych grupach podzielili się swoimi spostrzeżeniami. Alternatywnie: poproś uczniów/uczennice o napisanie krótkiego tekstu na ten temat.

Zachęć do rozważenia w dyskusji – lub w trakcie pisania – następujących kwestii:

- > Powszechny stereotyp na temat grupy, do której należę.
- > Jakie są moje uczucia, jakie pojawiają się emocje, kiedy słyszę stereotypy na temat grupy do której należę.
- > W jaki sposób stereotypy ograniczają lub ranią ich samych lub innych ludzi, którzy należą do tej grupy.
- > W jaki sposób ludzie mogą zdobywać nowe informacje, po to, by nie ignorować różnic między ludźmi należącymi do jednej grupy.

Część tego ćwiczenia/lekcji została zaadaptowana z podręcznika: Otwieranie drzwi do różnorodności: głosy z gimnazjum, 1999, Westerville, OH, Krajowe Stowarzyszenie Gimnazjów.

LEKCJA 5. UPRZEDZENIA

CEL:

Zgłębienie, zbadanie koncepcji uprzedzeń i rozważenie niesprawiedliwości, które wynikają z oceniania, osądzania ludzi na podstawie cech, na które nie mają wpływu.

MATERIAŁY:

papier i ołówki/długopisy

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

uprzedzenia, niesprawiedliwość, stereotypy, wykluczenie.

PRZEBIEG:

1. Napisz na tablicy słowo „uprzedzenie”. Powiedz uczniom/uczniom, że będą w tej chwili mieć około 5 – 10 minut na swobodne pisanie krótkiego tekstu na temat tego, w jaki sposób oni/e sami/e rozumieją to pojęcie, a także o tym, jakie w nich uczucia ono budzi.
2. Po zakończeniu tej części zadania, poproś, żeby wszyscy razem, cała klasa wypracowała „pajęczynę” dla słowa uprzedzenie. Zapisuj pomysły na tablicy.
3. Przedstaw uczniom/uczniom definicję uprzedzenia i poproś o chwilę zastanowienia nad tym, w jaki sposób myślenie oparte na uprzedzeniach czerpie ze stereotypów. Poniżej znajduje się propozycja definicji uprzedzeń:

Uprzedzenie to przed-sąd lub podjęcie decyzji na temat jakiejś osoby lub grupy, bez wystarczających informacji i wiedzy na ich temat. Myślenie oparte na uprzedzeniach bazuje/czerpie ze stereotypów.

4. Kontynuujcie dyskusję posługując się, wykorzystując kilka lub wszystkie z poniższych pytań:
 - a. Jak sądzicie, czy uprzedzenie jest rezultatem oceniania ludzi lub

- grupy w związku z jakąś ich cechą, nad którą oni nie mają kontroli (na przykład kolor skóry, płeć, orientacja seksualna itd.). Poproś o uzasadnienia/wyjaśnienia.
- b. Czy to sprawiedliwe osądzać ludzi na podstawie tych cech? Jeśli nie, to dlaczego, jak sądzisz, dzieje się to tak często?
 - c. W jaki sposób ludzie uczą się uprzedzeń? Dlaczego tak trudno oduczyć się uprzedzeń?
 - d. Czy kiedykolwiek czuliście się/czułyście się wykluczone/eni? Opowiedzcie o tej sytuacji i o tym jak się wtedy czuliście/liście. Czy myślicie, że to wykluczenie zostało oparte na uprzedzeniach, czy z jakichś innych powodów Was spotkało? Jak doszłyście/liście do tego, że wykluczenie zostało oparte na uprzedzeniach lub nie?
 - e. Jaka jest różnica między uprzedzeniem a dopuszczalnym powodem, żeby kogoś nie lubić? Podajcie przykłady każdej z takich sytuacji, żeby móc dostrzec te różnice.
 - f. Czy waszym zdaniem w tej szkole albo w społeczności istnieją ludzie lub grupy ludzi, którzy doświadczają wykluczenia? Dlaczego tak myślisz?
 - g. W jaki sposób to, że jacyś ludzie są wykluczeni, może być krzywdzące dla każdego?
5. Podziel uczniów/uczennice na mniejsze grupy i poproś o przygotowanie krótkich skeczy/scenek, które będą ilustrowały różnice między zachowaniem opartym na uprzedzeniach, a dopuszczalnym powodem sytuacji, kiedy dana osoba po prostu nie chce się z kimś zadawać. Następnie poproś każdą grupę o zaprezentowanie skeczy, po każdym przeprowadzając krótką dyskusję.
6. Na zakończenie tej lekcji, zachęć uczniów/uczennice do rozmów z rodzicami lub innymi członkami rodzin na temat sytuacji, w których oni doświadczyli opartego na uprzedzeniach traktowania, a także sytuacji, w których byli świadkami takich zachowań. Poproś uczniów/uczennice, żeby pytali/ły osoby, z którymi będą rozmawiać, o to jak się wtedy czuli/ły i o to jak się czują w tej chwili, przypominając sobie to doświadczenie.

LEKCJA 6. PRZEZYWANIE

CEL:

Przeanalizowanie konsekwencji używania stereotypowych etykietek, które służą do opisywania ludzi i zastanowienie się nad możliwymi reakcjami, odpowiedziami na przezywanie.

MATERIAŁY:

papier i ołówki, materiał „jedna osoba/wiele ról”, kopia materiału dla każdej z uczennic/każdego z uczniów.

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

poczucie własnej wartości, skumulowany, odwet, nie konfrontacyjny, etykietywanie, założenia, cel (ataku)

PRZEBIEG:

1. Poproś uczniów/uczennice, żeby zastanowili się, przypomnieli/ały sobie przezwiska, jakimi byli/ły obrzucani/ne i zapisały/li je na górze kartki.
UWAGA: Nie sugeruj, że mają to być negatywne określenia; pozwól żeby odpowiadali/ły zgodnie ze sposobem, w jaki sami/e to rozumieją. Wiele osób zakłada, że przezwiska to negatywne określenia.
2. Zapewnij uczniów/uczennice, że nie muszą cenzurować swoich odpowiedzi i że pozostaną anonimowi/e.
3. Teraz poproś wszystkich, żeby zapisały/li na dole strony/kartki, jak się czuli/ły kiedy byli tak przezywani/e. Jeszcze raz zapewnij o anonimowości.
4. Zbierz kartki i poproś żeby wszyscy słuchali uważnie, kiedy będziesz czytać przezwiska.

UWAGA: Większość określeń, przezwisk będzie negatywna, prawdopodobnie wiele z nich może być okrutna lub szokująca. Znaczenie tej lekcji w dużym stopniu opiera się na skumulowanym efekcie związanym z odczytywaniem tej listy.

5. Następnie przeczytaj listę uczuć i emocji, ale tym razem zapisuj każde słowo na tablicy. Przy tych uczuciach, które się powtarzają, zaznacz „ptaszki”.
6. Poproś uczniów/uczennice, aby porozmawiali/ły o uczuciach, które w nich wywołała ta lekcja. Do poprowadzenia tej dyskusji możesz posłużyć się wybranymi z poniższej listy pytaniami:
 - a. Jaki wpływ ma przezywanie? Czy skutki są raczej konstruktywne, czy destruktywne?
 - b. Które z określeń były przynajmniej w części oparte na stereotypach? Wyjaśnijcie sobie, jakie dokładnie stereotypy kryją się za poszczególnymi przezwiskami.
 - c. Czy przezywanie jest powszechne? Jeśli tak, to dlaczego?
 - d. Jakie mogą być długotrwałe skutki dla osoby, która jest regularnie przezywana (np. niskie poczucie własnej wartości, depresja, gniew)?
 - e. Czy w naszej szkole często pojawiają się przezwiska? Czy dorośli często przerywają takie sytuacje, kiedy są ich świadkami? Czy powinni to robić?
 - f. Jeśli zdarza się, że dorośli nie przerywają takich sytuacji, jak myślisz dlaczego tak się dzieje?
 - g. Jakie wpływ na ogólną atmosferę w szkole może mieć nieustanne pojawianie się przezwisk, wyzwisk?
 - h. Jakie są możliwe sposoby odpowiadania, reagowania, jeśli spotykasz się z krzywdzącymi określeniami/przezwoiskami – takie, żeby w odwecie nie posługiwać się coraz bardziej nienawistnymi i krzywdzącymi słowami? (np. ignorowanie danej osoby, zachęcanie do tego, żeby dana osoba,

zanim zaczniesz przezywać, lepiej Cię poznała, zwrócić się o pomoc do dorosłej osoby, jeśli przezywanie nie ustaje).

- i. Jakie są niekonfrontacyjne sposoby reagowania, jeśli słyszysz, że twoi koledzy/koleżanki kogoś przezywają? Jakie mogą być korzyści i wyzwania, jeśli zwrócisz uwagę swoim kolegom/koleżankom w takiej sytuacji?
 - j. Czy kiedykolwiek zareagowałaś/eś w sytuacji, kiedy słyszałaś/eś, że ktoś obcy przezywa jakąś osobę? Dlaczego tak lub dlaczego nie?
7. Rozdaj wszystkim kartę do ćwiczenia „jedna osoba/wiele ról”. Daj kilka minut na zastanowienie się nad rolami, jakie w przeszłości przyszło im pełnić, zrobienie notatek dla siebie w każdym z czterech pól. Zachęcaj uczniów/uczennice do wypełnienia wszystkich czterech pól.
8. Po wykonaniu tego zadania, podziel wszystkich na pary lub małe grupy i poproś, by każda osoba wybrała jedno z pól do przedyskutowania go z innymi. Na dyskusję w grupkach/parach przeznacz około 10-15 minut. Następnie przejdź do dyskusji w całej grupie, korzystając z poniższych pytań:
- a. Do której z ról, jeśli w ogóle, było Wam się najtrudniej przyznać i je dyskutować? Dlaczego tak może być?
 - b. Która z ról, jeśli w ogóle, była najłatwiejsza do uznania i przedyskutowania?
 - c. Co, jeśli cokolwiek, mogłoby zapobiec temu, żebyś stał/a się sojusznikiem/sojuszniczką lub świadkiem?
 - d. Czego oczekiwałaś/byś od innych w sytuacjach, w których stawałaś się/stawałeś się obiektem/celem ataku?
 - e. Jak świadkowie mogą nauczyć stawać się sojusznikami osoby atakowanej?

Część tego ćwiczenia/lekcji została zaadaptowana z podręcznika: *Otwieranie drzwi do różnorodności: głosy z gimnazjum*, 1999, Westerville, OH, Krajowe Stowarzyszenie Gimnazjów.

JEDNA OSOBA/WIELE RÓL

„CEL” a) Opisz sytuację, w której czyjeś słowa albo działania skrzywdziły Cię.	„SPRAWCA” b) Opisz sytuację, w której twoje słowa lub działania skrzywdziły kogoś.
„ŚWIADEK” c) Opisz sytuację, kiedy udało Ci się przerwać czyjeś zachowanie motywowane uprzedzeniami.	„ŚWIADEK” d) Opisz sytuację, kiedy byłeś/aś świadkiem zachowania motywowanego uprzedzeniami i nie podjąłeś/podjęłaś żadnej interwencji.

LEKCJA 7. UPOWSZECHNIANIE NIEPRAWDZIWYCH INFORMACJI, POMÓWIEN I PLOTEK

CEL:

Prześledzenie sposobów, w jakie informacje mogą zostać zniekształcone i jak mogą prowadzić do powstania pogłosek; zastanowienie się nad niektórymi konsekwencjami wprowadzania w błąd i upowszechniania pogłosek.

MATERIAŁY:

papier do flipchartów lub tablice, przybory do rysowania

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

pogłoski, perspektywa, intencja

PRZEBIEG:

1. Poproś, żeby wszyscy usiedli w kręgu. Powiedz, że teraz wszyscy zabawią się w „głuchy telefon”
2. Poproś ochotnika/czkę o wymyślenie jakiegoś krótkiego stwierdzenia albo historii a następnie, żeby szeptem powiedział to na ucho osobie, która siedzi po jej/jego prawej stronie. Następnie osoba, której zostało wyszeptane to zdanie lub historyjka, szepcze je kolejnej osobie. I tak po kolei, aż do momentu, w którym już wszystkie osoby usłyszały zdanie/historię. Poproś ostatnią osobę, żeby na głos powiedziała co usłyszała, a następnie poproś autora/kę zdania/historii, żeby powiedział/a. jak brzmiało to zdanie/historia na początku. W ten sposób wszyscy mogą porównać pierwotną i ostateczną wersję zdania/historii i odnotować zmiany.
3. Poproś grupę, żeby zbadała sposoby na jakie historia może się zmieniać, kiedy jest powtarzana i w jaki sposób może to prowadzić do powstania pogłosek/pomówień. Wykorzystaj następujące pytania do poprowadzenia dyskusji:
 - a. Zastanówcie się nad powodami. dla których powtarzana historia zmienia się? (np. ludzie mają skłonność do zapamiętywania jakichś wyraźnych szczegółów i zapominania o tych, które wydają się być mniej jasne; ludzie „wypełniają” dziury w opowieści, żeby uczynić historię bardziej wiarygodną lub bardziej odpowiadającą wyobrażeniu, które oni sami o niej mają; ludzie przerysowują historie, by uczynić je bardziej zabawnymi, interesującymi, niesamowitymi niż one w rzeczywistości są).
 - b. Co wpływa na to, w jaki sposób słyszymy i interpretujemy/rozumiemy informacje? (np. nasze doświadczenia, zainteresowania, perspektywa).
 - c. Czy sądzicie, że zdarza się, że ludzie słyszą wiele różnych interpretacji danego wydarzenia, danej historii i zaczynają zastanawiać się nad tym, która z interpretacji jest właściwa? Wyjaśnijcie, dlaczego tak myślicie?
 - d. Jeśli każdy postrzega i słyszy daną sytuację w różny sposób, to jak możemy wiedzieć czy dana interpretacja jest właściwa? W jaki sposób możemy oddzielić prawdziwe informacje od tych, które powstały w procesie zmian, przekształcania historii wtedy, kiedy była ona powtarzana

- z ust do ust? Co możemy zrobić, żeby sprawdzić czy historia jest prawdziwa? (np. poszukać informacji z pierwszej ręki, starać się zebrać różne perspektywy).
- e. Jakie niebezpieczeństwa kryją się za tym, że nie znamy prawdy?
 - f. Czym jest pogłoska?
 - g. Czy sądzicie, że są takie pogłoski, które powstają bez złych intencji? Wyjaśnijcie dlaczego tak myślicie?
 - h. Czy myślicie, że zdarza się, iż pogłoski są rozsiewane z intencją skrzywdzenia kogoś albo sprawienia mu/jej kłopotów?
 - i. Co może się stać, jeśli wierzymy pogłoskom? Jakie mogą być konsekwencje powtarzania pogłosek? Czy można kogoś skrzywdzić?
 - j. Jakie sytuacje mogą powodować upowszechnianie się pogłosek?
4. Pracując osobno lub w małych grupach, stwórzcie plakaty, które będą ostrzegać innych przed krzywdą jaką może powodować upowszechnianie i powtarzanie błędnych informacji i pogłosek.
 5. Zastanówcie się nad pogłoskami, które pojawiały się po różnych międzynarodowych napięciach, konfliktach, np. po atakach na World Trade Center i Pentagon. Poproś uczniów/uczennice o przedstawienie klasie wyników swoich poszukiwań.

Ćwiczenie zaadaptowane z podręcznika nt. przeciwdziałania uprzedzeniom „A world of difference”, 2000, Nowy Jork, Anti-Defamation League.

LEKcja 8. ESKALACJA NIENAWIŚCI

CEL:

Przeanalizowanie nasilającej natury nienawiści i rozważenie trudności w powstrzymaniu procesu, kiedy już się rozpocznie.

MATERIAŁY:

rzutnik folii, projektor lub papier do flipchartów, markery.

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

eskalacja (narastanie), stereotyp, uprzedzenie, wybieranie kozła ofiarnego, dyskryminacja, przemoc, ludobójstwo, przestępstwa z nienawiści motywowane uprzedzeniami, „modelowa mniejszość”.

PRZEBIEG:

1. Po lewej stronie wyświetlanej folii lub papieru do flipchartu wypisz następujące słowa: stereotyp, uprzedzenie, wybieranie kozła ofiarnego, dyskryminacja, przemoc, ludobójstwo. Poproś uczniów/uczennice, żeby chwilę zastanowili/ły się nad znaczeniem tych słów i różnicami między tymi słowami.

Sugerowane definicje słów używanych w tej części lekcji:

Dyskryminacja: przeciwieństwo sprawiedliwości i równego traktowania.

Ludobójstwo: systematyczne niszczenie albo próby eksterminacji (zagłady) grupy ludzi.

Przestępstwo z nienawiści: zakazane prawnie zachowanie (przestępstwo, podlegające karze zachowanie) skierowane przeciwko osobie prywatnej lub własności z powodu rzeczywistej lub domniemanej przynależności do grupy etnicznej, rasowej, z powodu płci, religii, pochodzenia narodowego, orientacji seksualnej lub niepełnosprawności.

Upředzenie: negatywna postawa wobec jakiejś osoby lub grupy nie uwzględniająca indywidualnych cech danych osób.

Wyznaczanie kozła ofiarnego – niesprawiedliwe obwinianie jednostek lub grup za sytuacje, zdarzenia, które mają wiele przyczyn.

Stereotyp: uproszczone uogólnienie na temat całej grupy, bez uwzględnienia indywidualnych różnic.

Przemoc: działanie, które emocjonalnie lub fizycznie krzywdzi osoby lub społeczności.

2. Po prawej stronie folii na rzutniku albo papieru do flipchartu zapisz następujące zdania:
 - a. Geje są systematycznie obarczani winą za AIDS.
 - b. W 1997 roku FBI zarejestrowało 8 049 przestępstw z nienawiści, opartych na upředzeniu wobec rasy, religii, pochodzenia etnicznego, orientacji seksualnej i płci.
 - c. W czasie II wojny światowej naziści zamordowali 6 milionów Żydów, żeby chronić tzw. „rasę aryjską”.
 - d. Pracodawcy w USA często nie zatrudniają ludzi, których językiem ojczystym nie jest angielski.
 - e. Ludzie w USA często określają obywateli Stanów Zjednoczonych pochodzenia azjatyckiego) jako „modelowy przykład mniejszości” („modelową mniejszość”).
 - f. Czasopisma o modzie niezwykle rzadko przedstawiają osoby z nadwagą w pozytywnym kontekście.
3. Poproś, żeby teraz uczniowie/uczennice pracując w parach, połączyli słowa z lewej strony z odpowiadającymi im stwierdzeniami, które znalazły się po prawej stronie. [klucz do odpowiedzi: a. – wyznaczanie kozła ofiarnego, b. – przemoc, c. – ludobójstwo, d. – dyskryminacja, 5. – stereotyp, 6. – upředzenie]. Poproś, by uczniowie/uczennice zastanowili się, czy do danego zdania może pasować więcej niż jedno słowo, poproś o przygotowanie uzasadnień.
4. Po zakończeniu pracy przez wszystkie pary, poproś wszystkich o przedyskutowanie ich odpowiedzi w całej grupie. Jeśli okaże się to konieczne, wyjaśnij pojęcia, definicje.
5. Na dużym kawałku papieru narysuj trójkąt i podziel go na pięć poziomów. Zaczynając od wierzchołka, wpisz na poszczególnych poziomach po kolei następujące słowa: ludobójstwo, przemoc i przestępstwa z nienawiści, wyznaczanie kozła ofiarnego, dyskryminacja, stereotypizowanie i upředzenia.

PIRAMIDA NIENAWIŚCI

Źródło: Building community and combating hate. Lessons for the Middle School Classroom.
Publication of Partners Against Hate

Poproś, żeby uczniowie/uczennice zastanowili/ły się nad tym, w jaki sposób można użyć tej piramidy, żeby zobrazować sposób, w jaki nienawiść eskaluje.

6. Podziel uczniów/uczennice na małe grupy. Daj każdej z grup papier do flipchartu i markery. Powiedz, żeby narysowali „piramidę nienawiści”, a następnie wypełnili ją przykładami dla każdego poziomu.
7. Po tej części każda z grup powinna mieć możliwość prezentacji wyników swojej pracy (choćby kilku przykładów) i czas na krótkie ich przedyskutowanie.
8. Zakończ lekcję dyskusją grupową, posługując się wybranymi z poniższych pytaniami:
 - a. Jakie czynniki wpływają na eskalację, narastanie nienawiści? (np. zachowania z nienawiści są tolerowane, media wzmacniają stereotypy, rodzina i znajomi wzmacniają stereotypowe przekonania jakiejś osoby itd.)
 - b. Czy, kiedy jakaś osoba zaczyna podejmować działania, które przesuwają ją w górę „piramidy nienawiści” trudno jest to powstrzymać? Dlaczego tak lub nie?
 - c. Co może pomagać w powstrzymaniu narastania nienawiści? (np. edukacja, nowe prawo, wzmocnienie istniejących instrumentów prawnych, polityka szkoły).
 - d. Co każdy z nas może zrobić, żeby przeciwdziałać eskalacji nienawiści? Co może zrobić cała społeczność?
 - e. Jakie koszty ponosi osoba, która nie podejmuje działań przeciwko nienawiści? Jakie koszty ponosi ofiara/ cel nienawistnych ataków? Jakie są konsekwencje dla całego społeczeństwa?
9. Żeby pomóc uczniom/uczennicom przemyśleć jeszcze kwestie poruszone

w trakcie lekcji, powieś w klasie rysunek z dużą „piramidą nienawiści”. Poproś uczniów/uczennice, żeby czytali w gazetach, czasopiśmie i internecie historie na temat uprzedzeń i nienawiści. Mogą później zawieszać wycinki z gazet, wydruki z internetu, w odpowiednich miejscach na piramidzie. Zarezerwuj czas na dyskusję na temat tego, jak znalezione wydarzenia, historie pokazują narastający charakter nienawiści (narastającą naturę nienawiści). Przykładami mogą być brutalne zabójstwa Matthew Shepada w Laramie w stanie Wyoming oraz Jamesa Byrda w Jasper w stanie Texas, które nie wydarzyłyby się, gdyby nie podkreślane uprzedzenia i stereotypy w stosunku do gejów i Afroamerykanów.

10. Żeby pomóc uczniom/uczennicom umieścić w kontekście historycznym zjawisko wyznaczenia kozła ofiarnego, poproś, by odszukali informacje na temat Holocaustu i powojennych pogromów w Polsce.

UWAGA: W trakcie prowadzenia poszukiwań w internecie uczniowie/uczennice mogą trafić na strony grup nienawiści; może się zdarzyć, że po wpisaniu w wyszukiwarkę internetową hasła Holocaust, mogą się pojawić na liście rezultatów również antysemickie serwisy internetowe. Dodatkowe informacje na temat tego, w jaki sposób przepracować ten temat z uczniami/uczennicami, możesz znaleźć w publikacji Partners Against Hate „Nienawiść w internecie: przewodnik na temat reakcji dla osób zajmujących się edukacją i rodzicami”, dostępny na stronie <http://www.partnersagainsthate.org>

Ćwiczenie zaadaptowane z podręczników na temat przeciwdziałania uprzedzeniom „A world of difference” (poziom podstawowy i średniozaawansowany), 2000, Nowy Jork, Anti-Defamation League, i „Otwieranie drzwi do różnorodności: głosy z gimnazjum”, 1999, Westerville, OH, Krajowe Stowarzyszenie Gimnazjów.

LEKCJA 9. OSOBISTA ODPOWIEDZIALNOŚĆ

CEL:

Zbadać osobistą odpowiedzialność za powstrzymanie narastania nienawiści.

MATERIAŁY:

materiał do autorefleksji i pocztówki ze znaczkami, po jednym komplecie dla każdej osoby.

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

autorefleksja, założenia, konsekwencje, przekaz medialny.

PRZEBIEG:

1. Napisz na tablicy lub na flipcharcie zdanie: „Możesz być zarówno rozwiązaniem jak i częścią problemu”. Spytaj, czy kiedykolwiek słyszeli to zdanie i spytaj jak je rozumieją. Poproś, żeby się zastanowili nad znaczeniem tego

zdania szczególnie w odniesieniu do takich zjawisk jak przezywanie, uprzedzenia i wykluczenie.

2. Przypomnij „piramidę nienawiści” z lekcji 8. Poproś, żeby zastanowili się na piramidzie sytuują się ich własne działania i przekonania (np. czy czasami wierzą w stereotypy na temat jakichś grup?).

UWAGA: Przekonaj uczniów/uczennice, że zdecydowana większość ludzi nie jest wolna od uprzedzeń i że każdy musi ciężko pracować, żeby „nie wspinać się na wierzchołek piramidy”.

3. Wyjaśnij uczennicom/uczniom, że dzisiejsza lekcja daje im możliwość zastanowienia się nad własnymi postawami i przekonaniami i rozważenia w jaki sposób mogą być „częścią problemu”, ale także w jaki sposób są albo mogą być „częścią rozwiązania”.
4. Rozdaj wszystkim „materiał do autorefleksji” i daj czas na odpowiedź na pytania. Wyjaśnij, że ponieważ to ćwiczenie jest bardzo osobiste, nikt nie będzie zmuszony do dzielenia się z innymi swoimi odpowiedziami. Zachęć wszystkich do całkowitej szczerości. Powiedz uczniom/uczennicom, że kiedy wszyscy skończą wypełniać materiał do autorefleksji, poprowadzisz dyskusję na ich temat, ale nikt nie będzie musiał ujawniać odpowiedzi, i że nie trzeba ich oddawać osobie prowadzącej.
5. Po wypełnieniu przez wszystkich „materiału” poprowadź dyskusję, wykorzystując poniższe pytania:
 - a. Jak czuliście się wypełniając materiał?
 - b. Czy byliście zaskoczeni odpowiedziami na jakies pytania? Jeśli tak, jak myślicie dlaczego Was to zaskoczyło?
 - c. Czy sądzicie, że zajęcie się tym tematem, to dobre ćwiczenie? Dlaczego tak lub dlaczego nie?
 - d. Czy sądzicie, że w związku z autorefleksją, będziecie się starali zmienić jakiegokolwiek ze swoich postaw lub przekonań? Dlaczego tak myślicie?.
 - e. Jeśli odpowiedzi na część lub wszystkie pytania zadowolają Was, to co będziecie robić dalej, żeby pozostać „częścią rozwiązania”?
 - f. Czy sądzicie, że na każdej osobie spoczywa odpowiedzialność za powstrzymanie eskalacji nienawiści? Wyjaśnijcie dlaczego, tak sądzicie.
6. Prowadź dalej lekcję – niech uczniowie/uczennice przejrzą jeszcze raz swoje listy. Zachęć, by wybrali/ły jeden temat, jedno zagadnienie, nad którym będą się starali jeszcze pracować w ciągu najbliższych tygodni. Mogą przejrzeć materiał jeszcze kilka razy w różnych odstępach czasu i ustalili/ły, jak się czują podejmując kolejne kroki. Po upływie dłuższego czasu, poproś uczniów/uczennice o napisanie krótkiego eseju (wypracowania) na temat zachowań, jakie postanowili zmienić, poprawić, jak im się to udało, jakiego rodzaju strategie stosowali, żeby pozostać przy wyznaczonym sobie celu, jakie trudności napotkali i tak dalej.
7. Zakończ lekcję wręczając każdej osobie pocztówkę. Poproś, by każda osoba wypisała w miejscu adresata swoje imię, nazwisko i dokładny pocztowy adres. Następnie, na drugiej stronie pocztówki (tam gdzie zwykle jest zdjęcie), niech napiszą o jednej lub dwóch rzeczach, o jednym lub dwóch działaniach, które mają nadzieję, że podejmą w ciągu najbliższego miesiąca.

Wyjaśnij, że kartki posłużą jako przypomnienie, na temat tego, co mają nadzieję, że uda im się osiągnąć.

MATERIAŁ DO AUTOREFLEKSJI

Instrukcja: Pomyśl o swoich własnych myślach i działaniach w odniesieniu do takich zagadnień jak uprzedzenia i niesprawiedliwość. Oceń sam/a siebie, posługując się skalą zaproponowaną poniżej. Następnie odpowiedz na pytania zadane po każdym ze stwierdzeń (można opracować te pytania w postaci gotowego formularza, tj. tabelki).

1 = prawie nigdy tego nie robię

2 = czasami to robię

3 = często to robię

4 = zawsze tak postępuję

Staram się wiedzieć więcej na temat mojej własnej grupy kulturowej.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Co jeszcze mogłabym/mógłbym robić, żeby więcej wiedzieć na temat mojego pochodzenia i dziedzictwa?

Staram się wiedzieć więcej na temat innych grup kulturowych.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Co jeszcze mogłabym/mógłbym robić, żeby więcej wiedzieć na temat innych grup kulturowych?

Słucham opinii na różne tematy i punktów widzenia innych ludzi, nawet jeśli różnią się od moich własnych.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

W jaki sposób mógłbym/mogłabym to robić lepiej?

Ja również przezywam, posługuję się przezwiskami.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Jaka mogłaby być korzyść, gdybym nigdy nie przezywał/a innych?

Robię założenia na temat ludzi w oparciu o to, do jakiej grupy należą.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

W jaki sposób mogę ćwiczyć niestosowanie założeń i nie posługiwanie się stereotypami?

Opowiadam dowcipy, w których żartuje się z ludzi z powodu takich rzeczy, jak ich płeć, rasa, religia, orientacja seksualna, ubrania, wygląd, fizyczna lub psychiczna niepełnosprawność.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Jaka może być wartość w nie-opowiadaniu takich dowcipów?

Rozsiewam plotki i pogłoski.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Czym skutkuje albo jakie może mieć konsekwencje rozsiewanie pogłosek i plotek?

Jestem uprzedzona/y do niektórych grup ludzi.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, hołduję tym uprzedzeniom i stereotypom?

Których z uprzedzeń które mam, powinnam/powinieniem się pozbyć i dlaczego? Odpowiedz zgodnie z własnym przekonaniem.

Zastanawiam się nad negatywnym przekazem na temat poszczególnych grup ludzi, jaki do mnie dociera z reklam, telewizji, filmów, muzyki i gier wideo.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Jaka może być korzyść ze zwracania baczniejszej uwagi na ukryte przekazy formułowane, upowszechniane przez media?

Wstawiam się za innymi kiedy widzę, że są niesprawiedliwie traktowani.

Dlaczego, jak sam/a sędzę, robię to lub nie robię tego?

Co mogę zrobić, żeby być bardziej odważnym/ą w występowaniu przeciwko niesprawiedliwości i nierówności?

Jakie mogę mieć korzyści ze wstawiania się za innymi?

W jaki sposób inni mogą skorzystać na tym, że zacznę się wstawiać?

LEKCJA 10. PAMIĘĆ O TYCH, KTÓRZY ZOSTALI SKRZYWDZENI Z POWODU NIENAWIŚCI

CEL:

Przypomnienie o ludziach, którzy doznali cierpienia z powodu nienawiści, a także stworzenie miejsca upamiętnienia w nadziei na to, że takie wydarzenia nie powtórzą się.

MATERIAŁY:

przybory do rysowania, malowania i pisania (w zależności od projektu)

KLUCZOWE SŁOWA I POJĘCIA:

upamiętnienie, zbezczeszczenie/profanacja, kolaż, narażony na, osobista ekspresja.

PRZEBIEG:

1. Poproś uczniów/uczennice, żeby opowiedzieli o zajściach, wypadkach motywowanych nienawiścią, które miały miejsce za ich życia. Wśród odpowiedzi mogą się pojawić takie przykłady, jak ataki terrorystyczne na WTC i Pentagon, podpalenia siedzib Romów i cerkwi, zabójstw bezdomnych, zbezczeszczenie synagog, ataki na Marsze Równości. Porozmawiaj

z uczniami/uczennicami na temat tego, dlaczego często dopiero tak pełne nienawiści wydarzenia przypominają nam o tym, jak bardzo nasze społeczeństwo narażone jest na nienawiści i przemoc.

2. Wytłumacz, że dzisiejsza lekcja będzie dla nich okazją do zaprojektowania pomnika ludzi, którzy cierpieli z powodu nienawiści. Pomnik może przybrać każdą formę: rysunek, plakat, kolaż, statua, rzeźba, poemat, piosenka, taniec, wypracowanie i in. Ten projekt ma być wyrazem ich własnego sposobu ekspresji na temat pamięci o ludziach, którzy cierpieli z powodu nienawiści.
3. Przeznacz czas (w ramach zajęć szkolnych i pracy w domu), który pozwoli wszystkim skończyć swoje projekty. Zachęć uczniów/uczennice, by poprosili o pomoc swoich rodziców lub innych członków rodziny.
4. Wybierz miejsce i czas dla wszystkich na zaprezentowanie swoich projektów innym osobom z klasy. Jeśli istnieje taka możliwość, zaprezentujcie prace w szkole, w bibliotece osiedlowej, domu kultury i innych miejscach.

DODATKOWE DZIAŁANIA

1. Zaplanujcie z uczniami/uczennicami badania i stworzenie pomnika ludzi, których życie zostało zmienione w związku z wydarzeniami z 11 września 2001 roku.
2. Zadaj wypracowanie na temat „Ci, którzy nie pamiętają historii, są skazani na powtarzanie jej”.

Zaadaptowane z podręcznika do prowadzenia dyskusji *An American Testament: Letters to the Burned Churches*, 1996, Nowy Jork, Anit-Defamation League.

*Anna Lipowska-Teutsch
Monika Serkowska*

POSTĘPOWANIE POLICJI WOBEC PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Tekst ten powstał w oparciu o model procedury postępowania w przypadku przestępstw motywowanych uprzedzeniami, opracowany w 1999 roku przez Grupę Roboczą ds. Przestępstw z Nienawiści w San Diego w Kalifornii, USA.

KRYTERIA RÓŻNICUJĄCE POMIĘDZY PRZESTĘPSTWEM Z NIENAWIŚCI A INCYDENTEM Z NIENAWIŚCI

Przestępstwa z nienawiści to przestępstwa spowodowane uprzedzeniami wobec osoby poszkodowanej, dotyczącymi jej rzeczywistej lub domniemanej rasy, religii, orientacji seksualnej, płci, pochodzenia etnicznego, narodowego lub niepełnosprawności. Incydentami z nienawiści są sytuacje o podobnym podłożu, w których nie występują elementy zniszczenia mienia, uszkodzenia lub zagrożenia uszkodzeniem ciała lub przemocą. Poniżej przedstawiamy porównanie przestępstw i incydentów z nienawiści:

Przykład I

Incydent z nienawiści

Trzej młodzi mężczyźni stoją przed pubem, który jest znany jako przyjazny gejom. Z pubu wychodzi dwóch mężczyzn wyglądających na gejów. Trójka młodych mężczyzn wykrzykuje w ich kierunku obraźliwe słowa. Nie ma kontaktu fizycznego, gróźb, ale upokarzająca, werbalna przemoc trwa, dopóki mężczyźni wyglądający na gejów nie wsiądą do auta i nie odjadą.

Przestępstwo z nienawiści

Sytuacja podobna do powyższej, jednak kiedy mężczyźni wyglądający na gejów wychodzą z pubu, trójka młodych mężczyzn podchodzi do nich. Dochodzi do eskalacji przemocy:

Jeden z młodych mężczyzn podchodzi do jednego z mężczyzn wychodzących z pubu, wskazuje go palcem i mówi „Skopię ci dupę, pedale”. Inny przewraca jednego z mężczyzn opuszczających pub, co powoduje rozdarcie spodni i siniaki na ramieniu. Kiedy zaatakowani mężczyźni nie wykazują chęci do konfrontacji, wsiadają do samochodu i mają zamiar odjechać, jeden z atakujących wyciąga nóż i rysuje nim bok samochodu, tym samym powodując szkodę. Atakujący trzymający nóż wybija szybę w samochodzie. Siedzący w środku mężczyźni boją się, że zostaną zaatakowani nożem.

Przykład II

Incydent z nienawiści

Małżeństwo (biały mężczyzna, kobieta-Romka) wprowadza się do mieszkania na osiedlu zamieszkałym przez białe osoby. Małżeństwo wielokrotnie słyszy antyromskie komentarze. Choć komentarze nie są nigdy adresowane bezpośrednio do nich lub ich dzieci, nowi mieszkańcy czują się zastraszeni. Dwa tygodnie po przeprowadzce na ulicach osiedla pojawiają się antyromskie ulotki.

Przestępstwo z nienawiści

Sytuacja podobna do powyższej, jednak: sześć tygodni po przeprowadzce ktoś kamieniem wybija okno w mieszkaniu małżeństwa. Trzy dni później ktoś przebijają wszystkie opony w ich samochodzie.

Na podstawie takich opisów jak powyższe, można przeprowadzić proste ćwiczenie, pomagające rozpoznawać przestępstwa z nienawiści. Jego celem byłoby nie tylko uczenie się jak rozpoznawać, czy doszło do przestępstwa i kwalifikować zdarzenie jako motywowane lub nie uprzedzeniami, ale także przedstawienie argumentacji związanej z podjętą decyzją.

Uczestnicy po przeczytaniu opisu zdarzenia:

- > klasyfikują akty przemocy, do których doszło w trakcie incydentu;
- > klasyfikują zdarzenie jako incydent „nie motywowany uprzedzeniami” lub „prawdopodobnie motywowany uprzedzeniami”
- > przedstawiają uzasadnienie swojej decyzji.

Analizowanie konkretnych przypadków pozwala też skutecznie rozpoznawać przestępstwa i incydenty motywowane uprzedzeniami. Poniżej przedstawiamy opisy takich przypadków wraz z analizą.

Zdarzenie (1):

7:30 rano, 3 sierpnia, patrol policji otrzymuje polecenie, by udać się na cmentarz żydowski w związku z powiadomieniem, iż w nocy doszło do włamania na ten cmentarz. Po przybyciu na miejsce, policjanci zostali poinformowani, że w nocy skradziono miedziane ryny z głównego budynku.

Klasyfikacja przestępstwa: kradzież.

Klasyfikacja odnosząca się do „uprzedzeń”: incydent nie motywowany uprzedzeniami.

Uzasadnienie: Nie było oczywistych sygnałów, że mamy do czynienia z incydentem motywowanym uprzedzeniami. Zazwyczaj kradzieże nie są przestępstwami motywowanymi uprzedzeniami, poza takimi sytuacjami, w których dochodzi do celowego koncentrowania się na kradzieży przedmiotów mających duże znaczenie dla znieprawionej grupy – relikwii, pamiątek, przedmiotów związanych z kultem religijnym.

Zdarzenie (2):

Na komisariat policji zgłosił się mężczyzna, skarżąc się na nękanie przez telefon. Poinformował, że jest gejem i że w ciągu ostatnich dwóch tygodni wielokrotnie

otrzymywał telefony od osoby, która mówiła, że był on widywany, gdy wchodził do baru dla gejów i że z tego powodu zostanie pobity.

Klasyfikacja przestępstwa: groźba karalna.

Klasyfikacja w odniesieniu do „uprzedzeń”: karalny incydent motywowany uprzedzeniami.

Uzasadnienie: pogroźki dotyczyły fizycznego skrzywdzenia/naruszenia nietykalności cielesnej z powodu orientacji seksualnej skarżącego.

Zdarzenie (3):

Patrol policji zwrócił uwagę na dwie krzyczące na siebie osoby. Kiedy podszedł bliżej, usłyszał, że dwaj mężczyźni, jeden biały a drugi o ciemnej karnacji skóry, obrzucają się wyzwiskami. Kłótnia dotyczyła tego, kto ma prawo zaparkować. W trakcie kłótni padł epitet „ty Cyganie, zawsze byś cyganił” w kierunku jednego z mężczyzn. Patrol zainterweniował i uspokoił mężczyzn. Po zebraniu wyjaśnień okazało się, że jeden z kierowców dotarł do miejsca parkingowego jako pierwszy, ale nie dał sygnału świetlnego informującego, że właśnie oczekuje na miejsce. Drugi kierowca, który przybył po chwili i zobaczył wolne miejsce, zaczął manewr omijania pierwszego kierowcy i zajmowania miejsca parkingowego. Wtedy rozpoczęła się kłótnia.

Klasyfikacja przestępstwa: brak.

Klasyfikacja w odniesieniu do „uprzedzeń”: incydent nie motywowany uprzedzeniami.

Uzasadnienie: Kłótnia dotyczyła jedynie tego, który z kierowców jest uprawniony do wykorzystania miejsca. Pytanie, które powinno paść w momencie, kiedy staramy się dociec czy mieliśmy do czynienia z incydem motywowanym uprzedzeniami, brzmi: Czy zajęcie miałyby miejsce, gdyby obie osoby sprawca i ofiara należały do tej samej grupy ze względu na rasę, religię, pochodzenie etniczne lub orientację seksualną? Jeśli odpowiedź brzmi „tak”, wtedy mamy do czynienia z incydem, który nie jest motywowany uprzedzeniami.

Zdarzenie (4):

Patrol policji zauważył osobę, która później przedstawiła się jako Silvio Mamone i która właśnie zabierała się do zdrapania namalowanych na jego samochodzie, zaparkowanym pod mieszkaniem, słów i sloganów. Policjant spytał Silvio Mamone, co się stało z jego samochodem. Pan Mamone wyjaśnił, że trzy tygodnie temu przeprowadził się w to miejsce i jakieś nieznane mu osoby kilkakrotnie malowały skierowane przeciwko Romom symbole i slogany na jego samochodzie i drzwiach wejściowych do mieszkania. Pan Mamone stwierdził, że nie rozumie tego, ponieważ nie jest Romem i przyjechał do Polski z Włoch.

Klasyfikacja przestępstwa: zniszczenie mienia/wandalizm.

Klasyfikacja w odniesieniu do „uprzedzeń”: ścigany przez prawo incydent motywowany uprzedzeniami.

Uzasadnienie: Chociaż Pan Mamone nie jest Romem, to w odbiorze sprawcy za takiego uchodzi i należy do mniejszości, wobec której sprawca jest uprzedzony. Nawet jeśli sprawcy błędnie wybiorą ofiarę, to mamy do czynienia z przestępstwem motywowanym uprzedzeniami/przestępstwem z nienawiści.

Zdarzenie (5):

W trakcie nocnego dyżuru patrolowano wyznaczony teren. W świetle reflektorów policjanci zauważyli, że jeden z budynków jest popisany sprayem. Na graffiti składały się antysemityczne slogany, epitety używane przeciwko Żydom, a także groźby skierowane do właściciela żydowskiej restauracji, która znajdowała się w budynku. Policja wiedziała, że właściciele restauracji są jedynymi Żydami w tym budynku. Żadne inne budynki w okolicy nie zostały wymalowane sprayem.

Klasyfikacja przestępstwa: zniszczenie mienia/ wandalizm/ groźby karalne.

Klasyfikacja w odniesieniu do „uprzedzeń”: ścigany przez prawo incydent motywowany uprzedzeniami.

Uzasadnienie: Sprawcy w oczywisty sposób byli motywowani uprzedzeniami wobec Żydów. Oczywistość tego faktu wynika z tego, że używali sloganów obraźliwych w odniesieniu do Żydów, kierowali groźby do właścicieli restauracji – Żydów i dodatkowo żaden inny sąsiedni budynek nie stał się obiektem ich ataku.

Wyliminowanie przeszkód w zgłaszaniu przestępstw z nienawiści

Powody, dla których ofiara przestępstwa z nienawiści nie zgłasza popełnienia przestępstwa są następujące:

- a) nie wie, czym są przestępstwa z nienawiści i w jaki sposób chroni ją prawo;
- b) ofiara nie dopuszcza do siebie myśli, że dokonano w stosunku do niej przestępstwa z nienawiści;
- c) ofiara obawia się zemsty ze strony sprawcy;
- d) ofiara obawia się wtórnego pokrzywdzenia w czasie dochodzenia i procesu;
- e) ofiara wstydzi się tego, co ją spotkało;
- f) ofiara uważa, że nie należy skarżyć się, ujawniać cierpienia;
- g) ofiara obawia się napiętnowania przez rodzinę, współpracowników, przyjaciół, szersze otoczenie, gdy zostanie ujawniona jej nie heteroseksualna orientacja seksualna;
- h) bariera językowa, niezajomość prawa;
- i) ofiara obawia się konsekwencji ujawnienia, iż nielegalnie przebywa na terenie danego kraju, nielegalnie podjęła pracę itp. – obawia się deportacji;
- j) ofiara – osoba niepełnosprawna i zależna obawia się utraty opieki;
- k) trudności i ograniczenia części osób niepełnosprawnych w poinformowaniu o narażeniu na przestępstwa z nienawiści.

W kontakcie z ofiarą przestępstwa z nienawiści funkcjonariusz Policji powinien:

- > wyjaśnić osobie poszkodowanej różnicę pomiędzy incydem i przestępstwem z nienawiści,
- > przedstawić procedurę postępowania w takich wypadkach,
- > wyjaśnić, jakimi możliwościami prawnymi ofiara dysponuje, jakie obowiązują w jej przypadku procedury,
- > poinformować o prawach ofiar,

- > przekazać informacje o wsparciu dla ofiar przestępstw z nienawiści, podać listę osób/organizacji działających lokalnie w zakresie wsparcia dla ofiar przestępstw nienawiści,
- > doradzić niezwłoczne poinformowanie Policji w podobnych przypadkach w przyszłości.

URAZ PSYCHICZNY OFIARY

Jest niezwykle istotne, by funkcjonariusz Policji wiedział, iż przestępstwa z nienawiści mają szczególnie wpływ na psychikę ofiar i zawsze związane są z pokrzywdzeniem.

Pokrzywdzenie pierwotne – silny uraz emocjonalny spowodowany jest tym, że ofiara została wybrana ze względu na jedną z najważniejszych, nie podlegających zmianie cech swojej tożsamości. Towarzyszy temu pokrzywdzeniu:

- zwiększone poczucie lęku
- poczucie zagrożenia kolejnym, podobnym atakiem
- utrata zaufania do innych członków grupy, z której wywodzi się sprawca
- ofiara może odrzucić tę część swojej tożsamości, która była przyczyną ataku
- może mieć poczucie, że jej/jego życie legło w gruzach
- w większym stopniu niż przy innych formach przestępstw, jest narażona na poważne obrażenia lub śmierć.

Nie należy pozostawiać ofiary samej sobie – trzeba utrzymać z nią kontakt. Za utrzymanie tego kontaktu może być odpowiedzialna osoba prowadząca dochodzenie, dzielnicowy, pełnomocnik Policji działający w obszarze ochrony praw człowieka. Trzeba przewidzieć, iż również u świadków mogą wystąpić silne reakcje emocjonalne.

Pokrzywdzenie wtórne jest związane z poczuciem odrzucenia, jakiego doświadcza ofiara, gdy nie otrzymuje adekwatnego wsparcia ze strony społeczności oraz systemu sprawiedliwości. Ofiary mogą czuć się zdradzone i opuszczone, gdy spotkają się z uprzedzeniami w kontaktach z instytucjami. Uraz psychiczny ofiary może się nasilić przez brak wrażliwości ze strony: funkcjonariuszy Policji, mediów, sąsiadów, współpracowników, prokuratorów, sędziów.

Przeprowadzanie wywiadu z ofiarą przestępstwa z nienawiści

Wiele spraw dotyczących przestępstw z nienawiści może nie zakończyć się zatrzymaniem i ukaraniem sprawców. To, co zdarzy się w kontakcie z funkcjonariuszami Policji prowadzącymi dochodzenie, może być jedyną pomocą, jaką ofiara otrzyma od systemu sprawiedliwości. Należy zatem:

- > Zapewnić szczególną ochronę ofierze, jeśli tego wymaga sytuacja.
- > Pamiętać o urazie psychicznym, związanym z przestępstwem z nienawiści.
- > Zapewnić tłumacza, jeśli ofiara nie zna języka.

- > Upewnić ofiarę, że Policja traktuje przestępstwa z nienawiści bardzo poważnie i że sprawa będzie dokładnie zbadana.
- > Wyjaśnić, w jaki sposób będzie przebiegało przesłuchanie.
- > Chronić prywatność i anonimowość ofiary, jeżeli tylko jest to możliwe. Anonimowość jest bardzo ważna dla wielu osób będących ofiarami przestępstw z nienawiści, np. gejów i lesbijek.
- > Brać pod uwagę bariery kulturowe.

Jeżeli funkcjonariusz ma do czynienia z ofiarą z grupy innej niż jego własna, musi sobie zdawać sprawę z tego, że nie wie, co dla tej grupy jest zachowaniem dopuszczalnym. Może również nie rozumieć stosunku osoby z grupy mniejszościowej do wymiaru sprawiedliwości. Trzeba też mieć świadomość, że niektóre ofiary mogą obawiać się funkcjonariuszy policji lub zachowywać się w stosunku do nich podejrzliwie.

Profesjonalne przesłuchanie powinno być całkowicie wolne od jakichkolwiek osobistych opinii nt. zachowania ofiary, jej stylu życia czy kultury. Mówiąc o grupach mniejszościowych należy używać prawidłowej terminologii i mieć na uwadze, że ktoś może się poczuć urażony zakwalifikowaniem go do grupy, z którą się nie utożsamia.

PRZESŁUCHANIE OFIARY

Pomocna w przypadku przesłuchania procedura powinna zawierać następujące instrukcje:

- > Opisz stan fizyczny ofiary.
- > Okaż zainteresowanie bezpieczeństwem ofiary.
- > Obejrzyj i szczegółowo opisz wszystkie uszkodzenia ciała.
- > Postaraj się nakłonić ofiarę do zgody na zrobienie zdjęć uszkodzeń.
- > Upewnij się, czy nie jest potrzebna interwencja medyczna.
- > Opisz stan emocjonalny ofiary.
- > Okaż zainteresowanie samopoczuciem ofiary. Możesz powiedzieć np., że jest ci przykro z powodu tego, co się stało.
- > Postaraj się zapewnić ofierze bezpieczeństwo i komfort.
- > Nie umniejszaj wagi przestępstwa.
- > Stwórz atmosferę, w której ofiara będzie mogła dać upust swoim emocjom.
- > Staraj się być neutralny/a.
- > Bądź nastawiony/a na działanie i wsparcie dla ofiary.
- > W raporcie opisz stan emocjonalny ofiary.
- > Nie komentuj opinii ofiary nt. jej własnego bezpieczeństwa.
- > Zbadaj szkody finansowe ofiary.
- > Zapytaj, ile będzie kosztowało naprawienie szkód.
- > Szczegółowo opisz straty.
- > Zrób zdjęcia szkodom.
- > Jeżeli szkody obejmują graffiti, zachęć ofiarę do jak najszybszego ich usunięcia.

- > Poproś ofiarę, aby zachowała wszystkie faktury i paragony związane z usuwaniem szkód.

Podstawowe informacje

- > Zbierz wszystkie informacje kontaktowe ofiary.
- > Zanonuj wszystkie spontaniczne wypowiedzi ofiary.
- > Udokumentuj wszystkie dowody typu chemicznego (substancje, które mają związek z napaścią).
- > Profesjonalne przesłuchanie powinno być całkowicie wolne od jakichkolwiek osobistych opinii nt. zachowania ofiary, jej stylu życia czy kultury.

Pytania szczegółowe:

- > Proszę opowiedzieć, co się stało (po wypowiedzi ofiary będzie czas na pytania dodatkowe)?
- > Proszę dokładnie powtórzyć, co sprawca mówił przed, w czasie i po incydencie. Jak często to powtarzał?
- > Czy wie Pan/i w jaki sposób został/a wybrany/a jako cel napaści?
- > Proszę dokładnie opisać sprawcę, z uwzględnieniem ubrania, tatuaży itp.
- > Jak długo mieszka Pan/i w tej dzielnicy? Czy jest Pan/i jedyną osobą (jedną z nielicznych osób) z danej grupy w tej dzielnicy?
- > Czy miały miejsce podobne wydarzenia w przeszłości?
- > Czy podejmował/a Pan/i ostatnio jakieś działania publiczne, które mogły mieć wpływ na to że to właśnie Pan/i został/a zaatakowany/a?
- > Czy w przeszłości był/a już Pan/i ofiarą przestępstwa z nienawiści?

OFIARY I ŚWIADKOWIE BEZ LEGALNYCH DOKUMENTÓW

Często ofiarami przestępstw z nienawiści są imigranci. Niektórzy z nich mogą przebywać na terenie kraju bez odpowiednich dokumentów. Niektórzy mogą uznać, że bycie ofiarą takich przestępstw jest pewnego rodzaju kosztem, jaki muszą ponieść żyjąc i pracując w danym kraju. Z reguły nie chcą mieć nic wspólnego z systemem sprawiedliwości, w obawie przed deportacją. W przypadku pracy z imigrantami pomocne są następujące instrukcje:

- > Staraj się zachęcić imigrantów do współpracy.
- > Podkreśl, że jeśli sprawca nie zostanie złapany, będzie dalej popełniał podobne przestępstwa, a jego metody mogą okazać się groźniejsze. Może skrzywdzić osoby bliskie ofierze (rodzinę, innych imigrantów).
- > Zbierz szczegółowe informacje kontaktowe z uwzględnieniem adresu, adresu osób, u których się zatrzymali, rodziny w ojczystym kraju.
- > Niektórzy imigranci mogą podać fałszywe nazwisko. W takiej sytuacji najlepiej jest zrobić zdjęcie.
- > Poinformuj świadka o możliwościach programu ochrony świadków będących nielegalnymi imigrantami.

Zapewnienie odpowiedniego wsparcie ofiarom zbrodni i incydentów z nienawiści

Należy wykorzystać istniejące instytucje i programy, tak by pomoc dla ofiar przestępstw z nienawiści była szybka, wszechstronna i uwzględniająca odczucia ofiar. Im bardziej adekwatna jest sieć wsparcia dla ofiar tych przestępstw, tym większe prawdopodobieństwo zgłoszenia i ujawnienia przestępstw z nienawiści.

Niezbędne elementy sieci wsparcia dla ofiar to:

- > Poradnictwo prawne oraz reprezentowanie ofiary w sądzie, towarzyszenie jej w toku postępowania procesowego;
- > Upowszechnianie wiedzy o incydentach i przestępstwach z nienawiści, o tym w jaki sposób je zgłaszać;
- > Szkolenia dla wspólnot religijnych i organizacji pozarządowych, mogących wspierać ofiary incydentów i przestępstw z nienawiści;
- > Partnerstwo profesjonalistów związanych z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości dla stworzenia procedur zapewniających efektywną pomoc dla ofiar, skuteczne zapobieganie przestępstwom z nienawiści i efektywne reagowanie w obliczu tych przestępstw;
- > Partnerstwo ze szkołami, zapewnienie szkoleń i wypracowanie procedur reagowania w obliczu incydentów i przestępstw z nienawiści i powiadamiania o nich policji;
- > Ustalenie i wdrożenie w szkołach i społeczności programów zapobiegania incydentom i przestępstwom z nienawiści;
- > Opracowanie i wdrożenie procedur skoordynowanej reakcji w obliczu poważnych przestępstw z nienawiści, przy współpracy władz, przedstawicieli policji, szkół, mediów, wspólnot religijnych i organizacji pozarządowych;
- > Wprowadzenie mechanizmów wynagradzania krzywd ofiar;
- > Gromadzenie i bieżąca analiza danych dotyczących przestępstw z nienawiści.

Sytuacje długotrwałego zagrożenia ofiary

Czasami ofiara jest zagrożona ponownym atakiem. Dzieje się tak szczególnie wtedy, gdy mamy do czynienia z działalnością grup prześladowanych mniejszości. Osoba, która popełnia przestępstwo z nienawiści, zapewne popełni je ponownie, przy czym najprawdopodobniej zastosuje bardziej drastyczne metody, chyba, że zostanie powstrzymana przez system sprawiedliwości. W związku z tym, ofiary przestępstw z nienawiści są stale na nie narażone. Przeciwdziałają temu następujące zabiegi:

- > Ocena potrzeby stałej obecności funkcjonariuszy w sąsiedztwie ofiary.
- > Wzmoczenie patroli w tym rejonie daje jasny sygnał, że kolejne ataki będą ścigane.
- > Ocena potrzeby zainstalowania specjalnego alarmu w domu i biurze ofiary.
- > Proste czynności takie, jak sprawdzenie działania zamków i oświetlenia wokół miejsca zamieszkania, znacznie zwiększają bezpieczeństwo.
- > Rozważenie możliwości przeprowadzenia spotkań z lokalną społecznością

w celu omówienia sytuacji i uspokojenia mieszkańców. W czasie spotkań trzeba oddzielić pojedynczy akt od schematu zachowań, który mógłby doprowadzić do polaryzacji społeczności lokalnej i konfliktów.

Graffiti wymierzone w jakąś grupę to konkretne przesłanie, które samoczynnie się powtarza, dopóki nie zostanie usunięte. Należy więc zachęcać właściciela budynku, na którym jest graffiti, do usunięcia go. Trzeba zachować ostrożność, angażując młodzież w usuwanie graffiti, gdyż mogą oni ustanowić opozycyjną grupę. Można również utworzyć specjalną komórkę odpowiedzialną za usuwanie graffiti.

SKUTECZNE ŚCIGANIE SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Funkcjonariusz, który jako pierwszy odbiera doniesienie, jest niewątpliwie najważniejszą osobą w dochodzeniu w przypadku przestępstwa z nienawiści. Od pracy tego funkcjonariusza zależeć będzie, czy podejrzany zostanie ostatecznie zatrzymany, czy ofiara będzie czuła się bezpiecznie, czy podniesie się zaufanie lokalnej społeczności do policji.

Przed przystąpieniem do przesłuchań ofiary, świadków i podejrzanych, funkcjonariusz musi zapoznać się z podstawowymi informacjami nt. przestępstw z nienawiści i podstawowymi problemami z tego zakresu. Najbardziej typowymi problemami przy dochodzeniu w sprawie przestępstw z nienawiści są: identyfikacja sprawcy, twierdzenie sprawcy, iż działał w obronie własnej zaprzeczanie, iż motywem były uprzedzenia.

Należy zdecydować, z którym z tych przypadków mamy do czynienia w danym zdarzeniu i przeprowadzać przesłuchania ze wszystkimi osobami, a szczególnie z podejrzany.

Należy podjąć następujące działania na miejscu zdarzenia:

- > Ustalić czy i jakie przestępstwo zostało popełnione.
- > Odseparować ofiarę, podejrzanego i świadków.
- > Nie dopuścić do porozumiewania się między nimi.
- > Odseparować ofiarę i świadków od sprawcy w taki sposób, żeby on ich nie widział, a oni jego nie słyszeli.
- > Ustalić przesłanki przemawiające za tym, iż miało miejsce przestępstwo z nienawiści.

Funkcjonariusz musi przeanalizować wszystkie przesłanki mogące świadczyć o tym, że podejrzany w pełni lub po części kierował uprzedzenia związane z przynależnością ofiary do którejś z grup narażonych na przestępstwa z nienawiści. Poniższe przesłanki mogą wskazywać na prawdopodobieństwo wystąpienia przestępstwa z nienawiści, jednak nie przesądzają o tym:

- > Ofiara i sprawca są członkami różnych grup.
- > Przed, w trakcie lub po przestępstwie sprawca używał mowy nienawiści.

- > Sprawca posiada symbole nienawiści na ubraniu lub innych przedmiotach.
- > Atak był bardziej brutalny niż w innych przypadkach tego typu przestępstw.
- > W wyniku przestępstwa doszło do zniszczenia przedmiotów kultu religijnego lub przedmiotów ważnych dla kulturowego dziedzictwa danej grupy.
- > Kontekst historyczny danej dzielnicy: czy miały tu miejsce przestępstwa lub incydenty z nienawiści.
- > Motywacja sprawcy: dane nt. popełnionych do tej pory przestępstw i wykroczeń o podobnym charakterze.
- > Data popełnienia przestępstwa – czy jest datą ważną dla ofiary (związaną ze świętem religijnym, ważną rocznicą itp.) lub sprawców motywowanych uprzedzeniami (np. rocznica urodzin Hitlera).
- > Brak innych motywów: podejrzany nie zna ofiary.
- > Jeżeli zdarzenie nie stanowi przestępstwa ani wykroczenia, należy je zakwalifikować jako „incydent z nienawiści”.

Procedura w zakresie kontaktu ze świadkami przestępstw z nienawiści obejmuje następujące postępowanie:

- > Postaraj się, w miarę możliwości odnaleźć i przesłuchać wszystkich świadków. Jeżeli trzeba, aktywnie poszukuj świadków odwiedzając wszystkie osoby mieszkające w pobliżu miejsca przestępstwa. Takie postępowanie jest sygnałem dla lokalnej społeczności i potencjalnych sprawców, że policja nie będzie tolerować tego typu przestępstw.
- > Wypytaj sąsiadów sprawcy czy przejawiał wcześniej opinie lub zachowania oparte na uprzedzeniach.
- > Każdego świadka przesłuchuj osobno.
- > Zanotuj nazwiska, adresy, numery telefonów.
- > Jeżeli korzystasz z pomocy tłumacza, zanotuj jego dane, język którego dotyczy tłumaczenie oraz kwalifikacje tłumacza dotyczące tego języka.

Przesłuchanie podejrzanego to bardzo ważny punkt w śledztwie. Prawdopodobnie trudno będzie powtórzyć przesłuchanie w przyszłości, dlatego warto szczególnie:

Opisać, gdzie znajdował się podejrzany w momencie przybycia na miejsce.

Opisać stan fizyczny podejrzanego.

Opisać stan emocjonalny podejrzanego.

Udokumentować wszelkie ślady substancji chemicznych użytych przez podejrzanego.

Niektórzy podejrzeni zakładają, że funkcjonariusze podzielają ich pełne uprzedzeń opinie. Wykorzystując ten fakt, można delikatnie nakłonić podejrzanego do rozmowy nt. jego uczuć w stosunku do osób z grup mniejszościowych i – co za tym idzie – do ujawnienia swych motywów opartych na uprzedzeniach.

- > Zacytuj wypowiedzi zebrane na miejscu zdarzenia.
- > Poinformuj podejrzanego o jego prawach.
- > Zbierz informacje o wersji wydarzeń według podejrzanego.

- > Zapytaj o jego zdanie na temat osób z grupy, do której należy ofiara.
- > Zadaj następujące pytania:
 - Jakby się Pan/i czuł/a, gdyby ktoś podobny do ofiary wprowadził się do mieszkania obok?
 - Jaki jest Pana/i stosunek do ofiary?
 - Co ta osoba zrobiła, czy powiedziała, że ją/jego Pan/i zaatakował/a?
 - W jaki sposób ofiara Pana/ią sprowokowała?
 - Co Pan/i myśli na temat tej osoby i całej grupy, do której ona należy?
 - Czy ofiara po prostu znalazła się na Pana/i drodze?
 - Co Pan/i robił/a w tej części miasta?
 - Czy broni Pan/i swojego narodu, rasy?
 - Czy to był Pana/i pomysł?
 - Czy grupa, do której należy ofiara wyrządziła Panu/i lub bliskim Panu/i osobom jakąś krzywdę?
 - Przedstaw podejrzanemu dowody.
 - Przedstaw podejrzanemu zeznania ofiary i świadków.

GROMADZENIE DOWODÓW PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Funkcjonariusze powinni szukać dowodów, które mogą rozwiązać podstawowe problemy: identyfikacji sprawcy, rzekomej obrony własnej sprawcy i zaprzeczenia przez niego uprzedzeniom.

Identyfikacja sprawcy

Po jednym przestępstwie może być trudno odnaleźć sprawcę, ale z reguły osoby popełniające przestępstwa z nienawiści to recydywiści, a więc zebrane jak największej liczby informacji może doprowadzić do szybszego ich zatrzymania:

- > Zbierz bardzo szczegółowe informacje od wszystkich ofiar i świadków nt. wyglądu sprawcy, np. wzrost, waga, kolor i długość włosów, zarost, wiek, budowa ciała, tatuaże, blizny itp. Większość ludzi ma problemy z opisaniem wyglądu. Aby im to ułatwić, funkcjonariusz może zaproponować siebie jako punkt odniesienia i zapytać: Czy sprawca był ode mnie niższy czy wyższy? Chudszy czy grubszy? itp.
- > Zapytaj o pojazdy, jakimi dysponował sprawca.
- > Zapytaj o towarzyszące mu osoby.
- > Zrób nocne zdjęcia, jeśli przestępstwo zdarzyło się nocą. W ten sposób udowodnisz czy świadkowie mogli widzieć, co robił sprawca.
- > Zapytaj podejrzanego o alibi i sprawdź je.
- > Zapytaj go o działanie w obronie własnej. Jeśli podejrzany twierdzi, że działał w obronie własnej, jego rozpoznanie jako podejrzanego nie jest już problemem. Sprawa obrony własnej jest łatwiejsza do rozstrzygnięcia niż sprawa trudności w identyfikacji sprawcy.
- > Opisz miejsce przestępstwa.
- > Zrób zdjęcia.

- > Sprawdź czy i w jaki sposób użyto broni.
- > Zbierz i sfotografuj wszystkie narzędzia i inne dowody mające związek ze sprawą.
- > Zleć dokładne badanie podejrzanego w celu znalezienia ran lub ich braku.
- > Opisz wzrost i budowę ciała podejrzanego.
- > Opisz i sfotografuj rany lub ich brak. Fizyczne obrażenia podejrzanego, który utrzymuje, że działał w obronie własnej – szczegółowy opis tych obrażeń jest szczególnie ważny. Jeżeli potrzebna jest pomoc lekarska:
 - Zapewnij transport do szpitala.
 - Zapisz informacje o występujących ranach i dolegliwościach.
 - Ewentualnie upewnij się, że poszkodowany podejrzanym podpisał zgodę na wyjście ze szpitala.
 - Przesłuchaj lekarza zajmującego się nim w kwestii odniesionych obrażeń i stanu zdrowia poszkodowanego podejrzanego.

Zaprzeczenie uprzedzeniom – kiedy już wykluczy się działanie w obronie własnej, oskarżyciel musi udowodnić, że sprawca kierował się uprzedzeniami i zaatakował ofiarę, ponieważ uznał, że należy ona do jednej z grup, których nienawidzi. Dokładnie notuj wszystkie wypowiedzi podejrzanego przed, w trakcie i po przesłuchaniu. Stosowanie przez podejrzanego mowy nienawiści jest najprostszym dowodem na to, że kieruje się on uprzedzeniami.

- > Aktywnie poszukuj symboli nienawiści i opisz je.
- > Zbierz wszystkie dowody, które mogą mieć związek z uprzedzeniami (ubrania, dokumenty, zdjęcia itp.).
- > Uzyskaj zgodę na przeszukanie rzeczy należących do sprawcy, w celu zebrania informacji o podłożu przestępstwa.
- > Uzyskaj sądowy nakaz rewizji.
- > Jeżeli masz do czynienia z listem z pogrózkami lub ulotką zawierającą nienawistną treść, zachowaj ją i dodaj do listy dowodów.
- > Jeżeli rozmawiasz przez telefon z osobą, która taki list otrzymała, poproś, żeby starała się jak najmniej go dotykać.
- > Nie kopiuj i nie przesyłaj faksem dokumentu, aby nie zatrzeć odcisków palców.
- > Umieść list/ulotkę w kopercie papierowej – nie w plastikowym worku.
- > Zadbaj o to aby dowód jak najszybciej trafił do laboratorium.
- > Nie dotykaj go w miarę możliwości.
- > Zapytaj podejrzanego, co oznaczają jego tatuaże.
- > Nawet jeśli uważasz, że tatuaż nie ma związku ze sprawą, sfotografuj go. Staraj się zrobić zbliżenie każdego tatuażu.

PRZESTĘPSTWA DOKONANE PRZEZ GRUPĘ

Przestępstwa z nienawiści są zwykle popełniane przed dwie lub więcej osób. W związku z tym, oskarżenie zwykle dotyczy działania w zмовie lub ustalania roli poszczególnych oskarżonych. Funkcjonariusz powinien ustalić, co zrobił każdy z podejrzanych i jakie są relacje pomiędzy sprawcami, np. skąd

się znają, jak długo się znają, czy byli podobnie ubrani, czy mieli podobne tatuaże.

Oficer powinien zbierać informacje o każdym z podejrzanych z osobna. Jeżeli nie wszyscy członkowie grupy w takim samym stopniu uczestniczyli w popełnianym przestępstwie, należy ustalić, co robiły poszczególne osoby w momencie popełniania przestępstwa. Np. czy stali na czatach, czy stanowili ochronę, co robili i mówili w czasie zdarzenia. Jeżeli podejrzani są zatrzymani, należy zrobić dokumentację fotograficzną (zdjęcia z przodu i z profilu). Jeżeli to możliwe, zapytaj ofiarę i świadków, co robili poszczególni podejrzani podczas zdarzenia.

Zmowa to umowa pomiędzy dwoma lub więcej osobami, zawiązana z zamiarem popełnienia przestępstwa, prowadząca do rzeczywistego czynu popełnionego przez jedną ze stron w celu osiągnięcia celu umowy.

„Rzeczywisty czyn” oznacza każdy krok podjęty przez jedną ze stron, który może wychodzić poza umowę, ale który jest podjęty, aby osiągnąć cel zmywy. Oskarżony nie musi sam popełnić czynu, jeżeli był/a on/a jedną ze stron umowy w czasie kiedy czyn był popełniony. „Rzeczywisty czyn” nie musi być czynem karalnym ani nawet próbą popełnienia czynu karalnego, jest po prostu częścią umowy.

Przykład: Tomasz i Krzysztof uzgodnili, że podpalą centrum kultury należące do jednej z grup mniejszościowych. Ustalili plan i zakup materiałów, ale tylko Tomasz pojechał do centrum z materiałami do podpalenia. Jeżeli Tomasz zostałby złapany na parkingu pod centrum, zarzuty postawiono by również Krzysztofowi.

Osoba może być oskarżona o **współudział**, jeśli ze świadomością karalności czynu, z zamiarem lub celem jego popełnienia, namawiania lub kierowania popełnieniem przestępstwa, poprzez czyn lub wsparcie, namawia lub podżega do popełnienia przestępstwa.

Co nie jest współudziałem:

- > Obecność na miejscu zdarzenia, nie oznacza współuczestniczenia ani współudziału.
- > Wiedza o tym, że zdarzenie ma miejsce i nie podejmowanie działań prewencyjnych nie oznacza współudziału.

Przykład: Tomasz popełnia przestępstwo, a Krzysztof stoi na czatach i wspiera Tomasza łącząc ofiarę. Krzysztof współdziała z Tomaszem. Jest to współudział.

Przy sporządzaniu raportu należy pamiętać, by:

- > Starać się zachować obiektywność.
- > Unikać prywatnych opinii.
- > Uwzględnić w raporcie informacje o wszystkich przestępstwach mających związek ze sprawą (prokurator będzie musiał dowieść przestępstwa i kierujących przestępcą motywów).

- > Dołączyć raport z rozpoznania przestępstwa z nienawiści.
- > Udokumentować wszystkie zebrane dowody.
- > Uwzględnić w raporcie cytaty z języka nienawiści.
- > Pamiętać o zachowaniu bezpieczeństwa i anonimowości ofiar.

Tworzenie systemu skutecznego ścigania przestępstw z nienawiści wymaga:

- > Włączenia w naprawianie krzywd sprawców, którzy popełnili zbrodnie po raz pierwszy.
- > Włączenia rodziców młodocianych sprawców w ich resocjalizację.
- > Stworzenia strategii przeciwdziałania wpływowi na skazanych – grup przestawczych (hate group) działających w więzieniach.
- > Udoskonalenia i wdrażania szkoleń dla osób pracujących ze sprawcami.

DZIAŁANIA PREWENCYJNE

Policja powinna opracowywać i wdrażać innowacyjne strategie zmierzające do zapobiegania rozprzestrzenianiu się przestępstw z nienawiści w poszczególnych rejonach i dzielnicach. Strategie powinny być dostosowane do potrzeb lokalnej społeczności i obejmować programy edukacyjne. Policja powinna zaangażować w ich realizację lokalnych liderów/ki i organizacje. Należy mieć na względzie wpływ, jaki przestępstwa z nienawiści wywierają na społeczność lokalną:

- > Wiktyimizacja rozszerza się na wszystkich członków społeczności ofiary.
- > Inni członkowie grupy czują się ofiarami.
- > Członkowie innych grup narażonych na przestępstwa z nienawiści odczuwają zagrożenie.
- > Społeczność polaryzuje się na dwa obozy „my-oni”.
- > Upada morale i duch społeczności, zahamowany jest rozwój.
- > Maleją ceny nieruchomości w okolicy.
- > Wzrasta zainteresowanie bezpieczeństwem w szkołach, kościołach, biznesie i domach prywatnych.

Aby budować skuteczny system prewencji, Policja w swych działaniach może uwzględnić między innymi wytyczne z poniższej listy:

- > Ustalić konkretną osobę, która zajmie się przestępstwami i incydentami z nienawiści w ramach swoich obowiązków.
- > Zapewnić informację i edukację miejscowej społeczności w zakresie przestępstw i incydentów z nienawiści.
- > Budować partnerstwa z lokalnymi liderami/kami i organizacjami, zanim jeszcze dojdzie do poważnych przestępstw z nienawiści.
- > Współpracować ze szkołami (w tym ze szkołami wyższymi) w celu opracowaniu odpowiednich planów zapobiegania i reagowania.
- > Szkolić lokalną społeczność z zakresu procedur informowania o zdarzeniach, procedur prawnych, praw ofiar, programów wsparcia dla ofiar oferowanych przez policję i organizacje pozarządowe.
- > Zapewnić dostęp do informacji.

- > Zapewnić personel działający w czasie śledztwa jako łącznik pomiędzy ofiarą(ami) i policją.
- > Uczestniczyć w badaniach i raportach statystycznych nt. przestępstw z nienawiści.
- > Współpracować ze służbami wywiadowczymi w celu lepszego rozpoznania potencjalnych obiektów przestępstw z nienawiści.
- > Współpracować z mediami.

Przestępstwa z nienawiści poruszają zarówno prasę, jak i lokalną społeczność. W kontaktach z prasą i przedstawicielami lokalnej społeczności należy stanowczo podkreślić, że Policja w ramach dochodzenia sprawdza czy doszło do przestępstwa z nienawiści. Należy również podkreślić, że dochodzenia w sprawach przestępstw z nienawiści stanowią priorytet. Takie stanowcze wypowiedzi świadczą o tym, że policja bardzo poważnie traktuje przestępstwa z nienawiści, co jest ważną informacją dla lokalnej społeczności oraz może zniechęcić kolejnych sprawców do popełniania podobnych przestępstw. Wypowiedzi bagatelizujące problem mogą pogorszyć relacje Policji z lokalną społecznością i utrudnić ściganie sprawców.

PODSUMOWANIE

Ofiary przestępstw z nienawiści narażone są na ataki nie ze względu na to, co robią lub co mówią do sprawcy, nie dlatego, że ktoś chce je okraść, lecz ze względu na to, kim są lub w co wierzą. W związku z tym, przestępstwa z nienawiści zagrażają podstawom demokracji, uniemożliwiając wszystkim obywatelom bycie sobą i życie w bezpiecznych warunkach, ograniczając ich prawo do wolności.

Sprawca przestępstwa z nienawiści wysyła przesłanie do ofiary i jego/jej społeczności, mówiące „nie chcemy was tutaj i nie obchodzi nas, co się z wami stanie”. Chociaż trudno oczekiwać, że Policji uda się całkowicie wyeliminować przestępstwa z nienawiści, może ona jednak znacznie zmniejszyć ich wpływ na społeczność poprzez odpowiednie postępowanie. W odpowiedzi na przesłanie adresowane przez prześladowców do ofiary i jej grupy, Policja może wysłać przesłanie o jeszcze większej mocy, dając do zrozumienia ofierze i społeczności, że zrobi wszystko, by ukarać tych, którzy kogokolwiek w tej społeczności terroryzują.

SPRAWCY PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Rozdział ten obejmuje informacje dotyczące sprawców przestępstw z nienawiści oraz rozważa ich motywacje i kontekst, w którym dopuszczają się swych czynów. Część materiałów na ten temat, którymi można posłużyć się w czasie szkoleń, została także umieszczona na stronie <http://crisisintervention.free.ngo.pl>.

Treści na temat sprawców ujęte są w formie programu szkolenia. Po jego zakończeniu uczestnicy powinni umieć przedstawić charakterystyki 4 rodzajów sprawców przestępstw z nienawiści (poszukujący stymulacji; reaktywni – broniący terytorium; szukający odwetu – mściciele; pełniący misję), a także opisać cechy zorganizowanych grup prześladowczych (hate groups) oraz proces rekrutacji do tych grup, ponadto na podstawie analizy tekstu samodzielnie zdecydować, do jakiej grupy należą sprawcy oraz podać przykłady różnych typów sprawców.

Typologia sprawców pomaga zrozumieć motywacje i charakterystyczne cechy „typowych” sprawców przestępstw z nienawiści oraz wyciągać wnioski dotyczące zapobiegania przestępstwom z nienawiści. Jednakże nie należy przesądzać o tym, iż sprawcy przestępstw z nienawiści muszą należeć do którejś z tych kategorii. Badania nad typologią sprawców są kontynuowane. Przytoczona typologia sprawców przedstawiona została przez autorów: Jack Levin, Jack McDevitt i Susan Bennett (rozdział 7– Hate Crime Offenders w antologii Hate and Bias Crime pod redakcją Barbary Perry, wyd. Routledge 2003). Inni badacze mogą używać innych określeń i przedstawiać inne typologie.

Szkolenie po części oparte jest na przykładach zaczerpniętych z materiałów opracowanych w Stanach Zjednoczonych. Jeśli w szkoleniu odwołamy się głównie do tych przykładów, tym ważniejsza staje się dyskusja nad nimi. Należy zachęcać do dyskusji, pytając: Co sądzicie o tej typologii? Czy stosuje się ona do sprawców przestępstw z nienawiści, z którymi się spotkaliście? Czy w Polsce mamy do czynienia ze swoistymi typami sprawców przestępstw z nienawiści? Swoistymi przestępstwami z nienawiści? Czy doświadczenie dwóch totalitaryzmów, kiedy to wykonawcami rozkazów zmierzających do wyeliminowania wskazanych grup (Żydów, Romów, Ukraińców, Polaków, przedstawicieli klas posiadających, żołnierzy podziemia itp.) byli funkcjonariusze państwa, zmienia „typologię sprawców”, np. rozszerzając ją o kategorię posłusznych, oportunistycznych wykonawców? Sprawców korzystających z aprobaty funkcjonariuszy i ich pomocy? Czy Polacy, którzy w okresie transformacji ustrojowej stracili poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa socjalnego, są szczególnie narażeni na próby skierowania ich gniewu ku wykreowanym wrogom np. Żydom, homoseksualistom czy migrantom?

Szkolenie może odbywać się w oparciu o aktualne lokalne przykłady przestępstw z nienawiści, zaczerpnięte np. z katalogu wypadków pn. „Brunatna Księga”, który stanowi dokumentację incydentów na tle rasistowskim i ksenofobicznym oraz przestępstw popełnionych przez neofaszystów, weryfikowaną przez Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”. Można także omówić charakterystykę i motywację sprawców pogromu kieleckiego i pogromu w Mławie, mordu Żydów w Jedwabnem, wydarzeń w Pawłokomie, Hucie Pieniackiej, Zawadce Morochowskiej.

W kilku podgrupach można pracować nad opisami ekstremalnych przestępstw z nienawiści pozbawionych cech, które by pozwoliły zidentyfikować, kto kogo zabił – Polacy Żydów? Ukraińcy Polaków? Polacy Ukraińców? Warto w podgrupach przeprowadzić burzę mózgów, dotyczącą pytania, dlaczego sprawcy to uczynili? Jakie okoliczności to umożliwiły? I dopiero po zidentyfikowaniu przez grupę cech i domniemyanych motywacji sprawców oraz wpływu na przebieg wydarzeń kontekstu i mechanizmów grupowych, przedłożyć tekst oryginalny, pozwalający zidentyfikować sprawców i ofiary.

W przygotowaniu materiałów do tego rodzaju pracy można wykorzystać zdarzenia przywoływane w pracy Lecha M. Nijakowskiego „Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym”, Jana Tomasza Grossa „Sąsiedzi” i „Strach”, Anny Bikont „My z Jedwabnego” czy też opisywane w publikacjach Instytutu Pamięi Narodowej. Zarówno w toku dyskusji, jak i w formie odrębnego szkolenia, można przedstawić teorie wyjaśniające międzygrupową wrogość i uprzedzenia, dotyczące osobowości autorytarnej oraz agresji.

ĆWICZENIE: TYPOLOGIA SPRAWCÓW

Wytłumacz:

Jack Levin, Jack McDevitt i Susan Bennett opisują cztery rodzaje sprawców przestępstw z nienawiści:

- sprawcy poszukujący stymulacji/ wrażeń
- sprawcy reaktywni/ broniący terytorium
- sprawcy szukający odwetu/ mściciele
- sprawcy pełniący misję.

Nie są to kategorie rozłączne, niekiedy sprawcy przechodzą z jednej do drugiej kategorii, niekiedy elementy różnych kategorii mieszają się.

Pokaż tablicę o: Typologia sprawców – czemu służy?

Pomaga:

- zidentyfikować podejrzanych
- odszukać sprawców
- zrozumieć, w jaki sposób ofiara doświadcza zagrożenia
- uzyskać wgląd w motywację sprawcy
- określić prawdopodobieństwo wzrostu zagrożenia przestępstwami z nienawiści
- przewidywać reakcję społeczeństwa.

Pokaż tablicę 1: Sprawcy poszukujący stymulacji/ wrażeń
Cechy sprawców: grupa nastolatków, młodych mężczyzn; zazwyczaj nie związana ze zorganizowaną grupą prześladowców.
Czynnik spustowy – zdarzenie wywołujące atak: zazwyczaj brak takiego zdarzenia
Motywacja:
Poszukiwanie wrażeń, stymulacji, „adrenaliny”
Poszukiwanie akceptacji rówieśników
Poszukiwanie powodów do chwały
Poszukiwanie poczucia mocy, znaczenia
Ofiara: jakikolwiek przedstawiciel grup narażonych na pokrzywdzenie, członkowie grup, które spostrzegane są przez sprawców jako podrzędne.
Miejsce: zwykle poza terytorium sprawców, miejsca odwiedzane przez członków atakowanej grupy.

Cechy dodatkowe:

- Są to najczęstsze przestępstwa z nienawiści, w USA stanowią ponad 60% tej grupy przestępstw.
- Ponieważ ataki często nie są zaplanowane, trudno jest zidentyfikować sprawców.
- Ataki często polegają na wandalizmie i profanacji, chociaż mogą też być poważniejsze.
- Nienawiść do ofiar jest względnie powierzchowna, dlatego zdecydowane i silne potępienie takich zachowań może sprawców powstrzymać przed powrotem do przestępstwa.
- Udział sprawców w popełnieniu przestępstwa może być ograniczony, cząstkowy, co utrudnia zdanie sobie sprawy z konsekwencji swoich czynów i rozmywa odpowiedzialność.

Rozdaj materiał 1: Sprawcy poszukujący stymulacji/ wrażeń – opis przypadków

Dwóch młodzieńców wypisuje na murach obelgi pod adresem Żydów, Romów, Policji i kibiców. Zatrzymani tłumaczą, że nie chcieli nikogo skrzywdzić, byli pijani, wygłupiali się.

20 lutego 2006 – Informacje Straży Miejskiej

Dzisiaj ok. godz. 10 przy pl. Konstytucji przez jezdnię przechodził ok. 30-letni obywatel Kamerunu. Naprzeciwko niego szło trzech mężczyzn, w wieku 25-29 lat. Na widok jego ciemnej skóry, zaczęli obrzucać mijanego mężczyznę wyzwiskami. Kiedy zaczęli rzucać wyzwiska w stronę Kameruńczyka, ten przestraszony przyspieszył kroku. Chciał po prostu, jak powiedział później strażnikom miejskim, jak najszybciej zniknąć z oczu coraz bardziej pobudzonych napastników. Po chwili agresywnie nastawieni mężczyźni minęli go. Kiedy wydawało się, że jest już po wszystkim, napastnicy zdecydowali, że jednak „dadzą czarnemu nauczkę”. Rzucili się biegiem w jego stronę: jeden z mężczyzn uderzył Kameruńczyka w twarz, drugi go kopnął. Trzeci dodawał kolegom animuszu wulgarnymi okrzy-

kami. Mężczyźni zaafierowani biciem nie zauważyli, że na światłach przejścia właśnie zatrzymał się radiowóz Straży Miejskiej. Strażnicy natychmiast wyskoczyli z samochodu i obezwładnili napastników. Kiedy leżeli już skuci na ziemi, uratowany (Sama K./1975) nie krył swojego wzruszenia. Dzięki szybkiej reakcji strażników ciemnoskóry mężczyzna uniknął poważniejszych obrażeń, uskarżał się jedynie na ból pleców. Napastnicy zostali przewiezieni przez strażników na komisariat. Wszyscy napastnicy byli pijani, mieli po ok. 1,5 promila alkoholu we krwi.

Zachęć do opisanie podobnego zdarzenia.

Pokaż tablicę 2: Sprawcy reaktywni/ broniący terytorium

Cechy sprawców: poczucie posiadania uprawnień do swojego terytorium, praw, przywilejów, sposobu życia, nie przyznawanie podobnych uprawnień ofiarom. Zwykle nie mają kryminalnej przeszłości, ani też nie odznaczyli się fanatyczną niechęcią do jakiejś grupy, nie należą też do zorganizowanych grup prześladowców – mogą jednakże zwrócić się do tych grup o pomoc w zażegnaniu domniemanego zagrożenia.

Czynnik spustowy/ zdarzenie wywołujące atak: sprawcy dostrzegają zagrożenie dla swego stylu życia, dla swej społeczności, miejsca pracy, przywilejów – spostrzegają, że obcy wkraczają na ich terytorium.

Motywacja: ochrona lub obrona zasobów przed domniemanym zagrożeniem związanym z obecnością „obcych”; intencja zastraszenia, podporządkowania „obcych”, usunięcia ich z terytorium postrzeganego jako własne.

Ofiary: jednostka lub grupa spostrzegana jako zagrożenie.

Miejsce: zwykle miejsce zamieszkania, pracy, nauki sprawcy.

Dodatkowe cechy:

- Jeżeli domniemane zagrożenie zmniejsza się, zmniejszają się też przestępcze działania.
- Sprawcy nie czują się winni, gdyż traktują swoje zachowanie jako właściwą reakcję na domniemane zagrożenie.

Rozdaj materiał 2

Sprawcy reaktywni/ broniący terytorium

Polska: problemy z lokalizacją nowego ośrodka dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy.

Z powodu protestu mieszkańców nie powstanie ośrodek w Dęblinie, choć trwały już prace przy remoncie budynku i grodzeniu działki. Decyzję podjął Urząd do spraw Cudzoziemców, twierdząc, że nie chce wprowadzać osób poszukujących ochrony do złowrogiego środowiska

Gazeta Wyborcza, Lublin, Natalia Kłorek (2007.10.25)

Zachęć do przedstawienia zdarzeń, kiedy to mieszkańcy uniemożliwili założenie w ich miejscowości np. ośrodka dla narkomanów, posługując się obelgami, groźbami, wandalizmem. Kiedy wyrażali obawy i wrogość w obliczu perspek-

tywy pojawienia się prawowitych właścicieli domów, kamienic, gospodarstw, w których zamieszkują.

Przedstaw tablicę 3: Sprawcy poszukujący odwetu – mściciele

Cechy sprawców: czują się uprawnieni, a nawet powołani do odwetu za krzywdę, upokorzenie, którego doznała ich grupa.

Czynnik spustowy/ zdarzenie wywołujące atak: domniemane lub rzeczywiste zaatakowanie ich własnej grupy – popełnienie wobec członków grupy przestępstwa z nienawiści.

Motywacja: odwet za doznane krzywdy.

Ofiary: członkowie grupy, której przedstawiciel/ przedstawiciele jakoby dopuścili się ataku, zwłaszcza o charakterze zbrodni z nienawiści.

Miejsce: zwykle poza terytorium własnej grupy, poza miejscem zamieszkania.

Dodatkowe cechy: sprawca może działać w pojedynkę, wykazać się determinacją i stwarzać poważne zagrożenie. Nie czuje się winny, gdyż uważa, że odpłacił za krzywdy, których doznała jego grupa. Może też dojść do masowych wystąpień, zamieszek, stwarzających poważne zagrożenie.

Rozdaj materiał 3

Zamieszki w Los Angeles w 1992 roku, tak zwane "Rodney King Riots", wybuchły, kiedy to ława przysięgłych uniewinniła policjantów oskarżonych o pobicie czarnoskórego Rodneya Kinga. Działania policji były szeroko znane, gdyż udostępniono scenę pobicia Rodneya Kinga, nagrany przez przypadkowego obserwatora. W zamieszkach wzięły udział tysiące ludzi czarnoskórych i pochodzenia latynoskiego. Zginęło około 60 osób, na skalę masową dokonywano kradzieży, pobić i podpaleń. Z helikoptera nagrano scenę pobicia Reginalda Olivera Denny, którego ciężarówka została obrzucona kamieniami, on sam został wywleczony przez tłum z szoferki i ciężko pobity.

W sierpniu 1991 roku wybuchły zamieszki – Crown Heights riot – oceniane jako najpoważniejsza ekspresja antysemityzmu w dziejach USA. Czynnikiem spustowym był spowodowany przez ortodoksyjnego Żyda wypadek, w którym zginęło jedno dziecko – Gavin Gato i została ranna jego kuzynka – Angelina. Szczególnie wzburzenie wywołał fakt, że z miejsca wypadku karetka zabrała kierowcę, a nie poszkodowane dzieci. Policjanci wyjaśniali następnie, że wydali dyspozycje, kogo zabrać w pierwszej kolejności, gdyż istniało zagrożenie samosądem ze strony wzburzonego tłumu. Zamieszki trwały trzy dni, czarnoskóra młodzież krążyła po ulicach wykrzykując „Śmierć Żydom”. Zginął Yankel Rosenbaum zamordowany przez uczestników zamieszek.

Zachęć do przedstawienia znanych sobie przykładów sprawców poszukujących odwetu – mścicieli. Możesz przypomnieć pogromy, których początkiem były oskarżenia o mord rytualny.

Możesz też prowadzić zajęcia w oparciu o materiały dotyczące pogromu kieleckiego i pogromu w Mławie. Zaproponuj burzę mózgow dotyczącą pytania: dlaczego sprawcy to uczynili? Jakie okoliczności to umożliwiły? Dopilnuj, by

w precyzyjnie zapisano efekty burzy mózgow w podgrupach. Wraz z uczestnikami doprowadz do pogrupowania wypowiedzi w kategorii. Podsumuj wyniki pracy.

Jeżeli przywołamy w czasie zajęć pogrom kielecki i pogrom w Mławie, konieczne będzie szersze omówienie zagadnień antysemityzmu i antyromskości w Polsce.

Tablica 4: Sprawcy pełniący misję.

Cechy sprawców: często psychicznie zaburzeni, działający z motywów urojeniowych, posiadający ograniczone możliwości rozpoznania rzeczywistości, oderwani od świata i innych ludzi; spostrzegający znenawidzoną grupę jako podludzi, diabelski pomiot, zwierzęta.

Czynnik spustowy/ zdarzenie wywołujące atak: brak.

Motywacja: sądzi, że jego powołaniem jest uwolnić świat od zła; może sądzić, że misja ta została mu powierzona przez Boga; niepowodzenia, które go spotkały, przypisuje spiskowej działalności znenawidzonej grupy; ma poczucie, że musi działać natychmiast, zanim będzie za późno.

Ofiary: niektórzy lub wszyscy członkowie grupy, której przypisuje swe niepowodzenia.

Miejsce: tam, gdzie najłatwiej można zastać członków znenawidzonej grupy.

Dodatkowe cechy: najrzadziej spotykany rodzaj przestępstwa z nienawiści; przestępstwo ma poważne następstwa, sprawca często popełnia samobójstwo.

Rozdaj materiał 4

W środę 6 grudnia 1989 roku, około piątej po południu, 25-cio letni mężczyzna, Marc Lepine wszedł do budynku Politechniki Uniwersytetu w Montrealu, niosąc automat kaliber 223. Strzelając zabił 14 kobiet i ranił 13 innych osób: 9 kobiet i 4 mężczyzn. Oświadczył, iż uczynił to, ponieważ uznał za niewłaściwe, by kobiety kończyły studia techniczne. Zanim popełnił samobójstwo, zostawił list, w którym wyrażał swój sprzeciw wobec feminizmu. Pisał: „Proszę zauważyć, że jeżeli popełnię dzisiaj samobójstwo... to nie z powodów ekonomicznych... ale politycznych. Postanowiłem posłać feministki, które zrujnowały mi życie – Ad Patres /łac. do ojców/... Feministki zawsze doprowadzały mnie do wściekłości. Chcą zapewnić sobie coś więcej niż bycie kobietami... próbują zagrabic dla siebie także sferę męską... Są oportunistkami, które za nic mają wiedzę gromadzoną przez ludzi w ciągu wieków. Kiedy tylko mogą, próbują wszystko przekreślać na swoją stronę.” Do listu dołączył listę 19 aktywnych i znanych kobiet. Na spodzie listy Lepine napisał: „[Te kobiety] prawie dziś zginęły. Brak czasu (bo zaczęłam zbyt późno) pozwolił tym radykalnym feministkom przeżyć.

Zachęć do przytoczenia przykładu przestępstwa tego rodzaju.

Przedstaw historię narodzin ruchu pro-feministów w Kanadzie, w reakcji na czyn Marca Lepine jako przykład konstruktywnej reakcji społeczności na przestępstwo z nienawiści.

Zapytaj czy i w jakim stopniu przemoc z nienawiści (nie tylko ze względu na płeć) wspierana jest negatywnymi i destrukcyjnymi wzorcami męskości.

Na zakończenie części szkolenia dotyczącego typologii sprawców zapytaj, jak na ofiary przestępstw z nienawiści, ich grupę i całą społeczność wpływa motywacja sprawców i stosunek całej społeczności do ich czynów.

ĆWICZENIE: ZORGANIZOWANE GRUPY PRZEŚLADOWCZE (HATE GROUPS)

Pokaz tablicę 1: Zorganizowane grupy prześladowcze

Cechy grupy: stopień zorganizowania od słabo ustrukturuowanych grup lokalnych, do silnie ustrukturuowanych grup międzynarodowych;

- Liderzy zabiegają o wizerunek grupy jako mieszczącej się w głównym nurcie przemysłu i działań, a nie – marginalnej, radykalnej.
- Znacząca liczba grup sprawnie posługuje się nowoczesnymi technologiami.
- Skini, jakkolwiek nie są zazwyczaj członkami tych grup, często je wspierają, przystępują do działań, czerpią z nich inspirację i podporządkowują się ich zaleceniom.
- Grupy te koncentrują się na sprawach, które interesują przeciętnego obywatela, by dzięki temu przemycić i spopularyzować swoją filozofię nienawiści.
- Są przekonani o nieuniknionej walce ras.

Przykłady grup prześladowczych: w USA White Aryan Resistance, Ku Klux Klan, neo-naziści; w Polsce bez wątpienia Combat 18, Red Watch; działania prześladowcze podejmuje między innymi ONR, zabiegający o wizerunek grupy mieszczącej się w głównym nurcie .

Wytłumacz: Historia grup prześladowczych

Pojawiają się one:

- w okresach wzmożonego napływu migrantów
- gdy dyskryminowane grupy zaczynają zabiegać o wpływy polityczne, o zasoby
- w okresach kryzysu, gdy ludzie poszukują kozła ofiarnego – by obarczyć go odpowiedzialnością za bezrobocie itp.
- część tych grup posługuje się przede wszystkim przemocą i zastraszaniem
- część tych grup zabiega przede wszystkim o sukces wyborczy
- w grupach tych dochodzi do podziałów wywołanych wewnętrznymi konfliktami, powstają nowe grupy o podobnych nazwach, ideologii, formach działania.

Przedstaw ideologię i strategię grup prześladowczych

Ideologia grup prześladowczych jest otwarcie rasistowska, traktująca osoby kolorowe i zazwyczaj również osoby homoseksualne jako podludzi. Dodatkowo, grupy te:

- Często twierdzą, że najpoważniejszym problemem kraju jest międzyo-

- dowy żydowski spiszek, działania rządu, działania komunistów.
- Niekiedy wieszczą apokalipsę, zapowiadają zbliżanie się czasu przemocy i zamętu.

Strategia ich działania:

- > Lepiej zorganizowane grupy prześladowcze posługują się internetem, telewizją, komputerowymi biuletynami, aby przekazać swoje przesłanie.
- > Część konsekwentnie zmierza do budowania wizerunku ruchu mieszczańskiego się w głównym nurcie, zakładając biura i wchodząc w powiązania z partiami politycznymi.
- > Zawsze jednak są gotowe do posłużenia się przemocą, skłonne do formowania paramilitarnych bojówek.

Opisz aktywność skinów:

Skini to niewielkie, słabo zorganizowane grupy chłopców i młodych mężczyzn, choć zdarza się, że w aktywność tych grup włączają się dziewczęta i kobiety. Ich typowa forma przemocy, to atak na osobę/ osoby z grupy mniejszościowej z użyciem pałek, noży i kopniaków. Część z tych ataków ma poważne konsekwencje dla ofiar. Często ataki te nie są zaplanowane, chociaż zdarza się starannie przygotowany atak, np. na klub gejowski, miejsca kultu, siedzibę organizacji broniącej praw człowieka. Część z nich ubiera się w specyficzny sposób, chociaż zdarza się, że w stroju tym chodzą ludzie nie mający nic wspólnego z aktywnością skinów.

Rozdaj materiały:

Włącz się do walki o Wielką Polskę w szeregach ONR. (...) Nie walczymy o „stolki”, walczymy o dusze i umysły młodzieży naszej. Poprzez działania ideowo-wychowawcze chcemy wyrwać młodych ludzi z bierności i apatii. Chcemy zapalić im dusze, aby zapłonęły ogniem idei i czynu. Sprawić, by obudziła się w nich wola walki o lepsze jutro. Naszym celem nie jest rewolucja, czyli gwałtowna zmiana systemu wartości, ale rekonkwista. Rekonkwista młodzieży, czyli zdobycie jej dla zapomnianych i wyśmiewanych dziś pojęć, Narodu, Honoru. Chcemy zdobyć młodzież dla Polski! Nie skrzepowani demokratycznymi ograniczeniami będziemy swoją misję realizować wszelkimi dostępnymi dla nas środkami. Pamiętaj! My nie jesteśmy partią polityczną, ale organizacją czynu. Dla ludzi biernych lub karierowiczów nie ma miejsca w szeregach ONR. Nasze działania są radykalne i każdy decydujący się na członkostwo musi być przygotowany na konsekwencje z tym związane. Dzisiaj jest czas wyjątkowy, gdyż trzeba bronić wartości: moralnych wbrew otoczeniu, rodzinnych wbrew najbliższemu, narodowych wbrew narodowi, państwowych wbrew władzy, religijnych wbrew duchownym, autorytetu wbrew dorosłym. Jeżeli jesteś zdecydowany walczyć w sposób radykalny z wrogami naszego Narodu – wstąp w szeregi Obozu Narodowo-Radykalnego. Skontaktuj się z przedstawicielem najbliższego oddziału lub napisz, zadzwoń na podane kontakty. (ze strony www ONR)

21 marca odbyła się we Wrocławiu manifestacja przeciwko imigrantom i spo-

łeczeństwu wielokulturowemu. Manifestacja była także wyrazem miłości do własnej rasy. Organizatorem było Narodowe Odrodzenie Polski oraz Zadruga. Na Rynku we Wrocławiu stawilo się ponad 100 osób, wśród manifestantów przeważali członkowie Zadrugi i NOPu, było też wielu kibiców Śląska Wrocław, niezrzeszonych NRów i NSów. ONR w kilka osób zasilil szeregi manifestantów. W czasie przemówienia przedstawiciela Zadrugi, z drugiej strony Rynku ruszyła w naszym kierunku chołota z „Antify”, również w sile około 100 osób. Pobiegliśmy naprzeciwko nim i bohaterskiej antifie zrzędył miny. Pod naszym naciskiem zaczęli się cofać, a my wykorzystując luki w kordonie policji, atakowaliśmy ich pierwsze szeregi. Zdobyliśmy ich transparenty (w czym ONR miał skromny udział). Po pewnym czasie siły policyjne doszły do ładu i skutecznie oddzieliły nas od lewaków. Antifa zhańbiona utratą transparentów opuściła Rynek, który pozostał Biały;), a my odbyliśmy trzy rundy wokół Ratusza wznosząc piękne hasła. Pozdrowienia dla wszystkich uczestników i podziękowania dla organizatorów. „Antifa” hahaha. Polska cała, tylko Biała

Skłoń do dyskusji nad założeniami ideowymi i praktycznymi działaniami podejmowanymi przez członków ONR.

REKRUTACJA DO GRUP PRZEŚLADOWCZYCH

Opisz środowiska, w których łatwiej jest rekrutować członków grup prześladowczych.

W badaniach nad sprawcami przemocy i nękania ze względu na rasę przedstawiono środowisko, w którym występują tego rodzaju zachowania, wyodrębniając poszczególne grupy wiekowe:

Tablica 2

Renciści/ emeryci:

- stwierdzają, że pogorszyła się ich sytuacja materialna
- stwierdzają, że pogorszyło się bezpieczeństwo
- wiążą to z napływem obcych
- uważają, że ich ojczyzna i tradycje są zagrożone przez obcych
- starają się wywrzeć wpływ na decydentów, by powstrzymali obcych
- przekazują swe poglądy i postawy młodszym członkom rodziny

Dorośli – ich potomkowie:

- przypisują swoje problemy (bezrobocie, drożyzna, wzrost przestępczości...) napływowi obcych, są skłonni powielać poglądy swych rodziców
- oskarżają władze o faworyzowanie mniejszości
- mogą atakować i zastraszać przedstawicieli mniejszości
- mogą tworzyć grupę, której celem jest usunięcie obcych
- szczególne zagrożenie stwarzają mężczyźni, dopuszczający się przedtem przemocy

Młodzież 15 – 18

- przejmują poglądy rodziców i dziadków dotyczące obcych
- zwłaszcza wtedy, gdy nie mają planów na przyszłość i przestają się uczyć poszukują kogoś/ czegoś z czym mogliby się utożsamić, do czego przynależć – często jest to grupa kibiców
- poszukują wrażeń, starają się zaimponować rówieśnikom
- gdy w grupie krystalizuje się obraz wroga – obcego, mogą dopuszczać się brutalnych ataków

Młodzież 11– 14

- dorastają w otoczeniu pełnym uprzedzeń i wrogości
- dzieci często zaniebywane i poniżane, z poczuciem mniejszej wartości, prześladowają rówieśników
- pragną zwrócić na siebie uwagę, imponować
- działając w grupie mogą nękać, atakować, zaczepiać

Dzieci 4-10

- wyrastając wśród osób o rasistowskich przekonaniach, uważają za oczywistość, że kolorowi powinni się wynosić do swojego kraju
- wygłaszają bez skrępowania podobne opinie
- w szkole nękają rówieśników należących do grupy „obcych”
- nie chcą z nimi wspólnie pracować, siedzieć w jednej ławce
- nękają również dorosłych przynależnych do grupy obcych

Wieloprotblemowe rodziny

- rodzina boryka się z poważnymi problemami zdrowotnymi i ekonomicznymi
- wewnątrz rodziny istnieje nękanie, zaniebywanie, przemoc
- rodzina jako całość czuje się izolowana, odrzucona i skrzywdzona
- okazuje wrogość wobec sąsiadów
- gdy dochodzi do nękania członków mniejszości, rodzina bardzo aktywnie się w to włącza.

Środowiska, gdzie z pokolenia na pokolenie przekazywane są poglądy, iż za wszelkie niepowodzenia odpowiedzialni są intruzi, a jednocześnie nie oferujące swoim członkom możliwości przezwyciężenia ubóstwa i braku perspektyw, żyjące w stanie niepewności jutra, mogą być szczególnie podatne na przyswojenie ideologii, leżącej u podłoża aktywności grup prześladowczych.

Rekrutacja członków grup prześladowczych odbywa się w szkołach, w klubach, wśród grup kibiców, w zakładach poprawczych, w więzieniach. Werbownicy penetrują miejsca i grupy, gdzie odkrywają sygnały nienawiści ze względu na rasę, wyznanie czy orientację seksualną, gdzie wyraziste jest zagubienie i poczucie braku perspektyw. Proponują perspektywę stania się 100 % mężczyzną, obrońcą białej rasy, narodu cywilizacji. Oferują przynależność do grupy, funkcjonującej jak wielka rodzina.

Zapytaj – czy w Polsce podobnie wyglądają problemy i postawy środowisk podatnych na rekrutację członków grup prześladowczych? Czy w podobny sposób odbywa się rekrutacja? Czy coś wiemy na ten temat? Co na ten temat wiemy? Jak moglibyśmy dowiedzieć się więcej?

Przedstaw hipotezę dotyczącą podstaw ideologii grup prześladowczych, opartą na doświadczeniach gromadzonych w Stanach Zjednoczonych.

Ideologia ta miałyby się opierać na przekonaniu o kulturowej wyższości białego heteroseksualnego mężczyzny oraz o zagrożeniu jego pozycji przez ruchy na rzecz równości rasowej i wielokulturowości, przez feminizm i przez ruchy LGBT.

Randy Blazak (White boys to terrorist men: target recruitment (w) Hate and Bias Crime ed. B. Perry, Routledge 2003) wymienia 4 kategorie spostrzeganych w ramach tej ideologii zagrożeń.

Tablica 3.

1. Zagrożenie dla rasowego i etnicznego statusu
 - wzrost liczebności kształcących się przedstawicieli mniejszości rasowych i etnicznych
 - wzrost liczebności organizacji i zdarzeń związanych z w/w mniejszościami
 - upowszechnienie programów nauczania związanych z wielokulturowością
 - wsparcie grup mniejszościowych w sytuacji rasowych konfliktów
2. Zagrożenie dla statusu związanego z byciem mężczyzną
 - udział kobiet w działaniach i pracach tradycyjnie spostrzeganych jako męskie
 - aktywizm feministek
 - programy i zdarzenia związane z przeciwdziałaniem przemocy seksualnej
3. Zagrożenie dla statusu związanego z heteroseksualnością
 - organizacje mniejszości seksualnych
 - parady, marsze i inne wydarzenia organizowane przez LGBT
 - wsparcie dla aspiracji środowisk LGBT, włączenie w główny nurt
4. Zagrożenie dla statusu ekonomicznego
 - zwolnienia grupowe
 - zmniejszenie zapotrzebowania na pracę
 - rywalizacja na rynku usług i pracy fizycznej

Zapytaj – czy podstawą ideologii grup prześladowczych w Polsce są podobne czynniki? Przekonanie o kulturowej wyższości białego heteroseksualnego mężczyzny oraz o zagrożeniu jego pozycji przez ruchy na rzecz równości rasowej i wielokulturowości, przez feminizm i przez ruchy LGBT?

Rozdaj materiały (są to niektóre z głosów internautów w związku z artykułem Marty Polaczek „Neofaszystwizm w Polsce – geneza, charakterystyka i zagrożenia”, pisownia oryginalna)

Widzew

*Co wy możecie wiedzieć to co się dzieje wnaszej kochanej ojczyźnie jest niedo-
wytrzymania i niemożna siedzieć założonymi rękoma i sie temu wszystkiemu
przyglądać. Co nagle wszyscy zrobili sie tacy tolerancyjni to właśnie przez takich
jak wy kraj ten kuleje i jest sprzedawany. Jestem za organizacjami skrajnie
prawicowymi bo to one stoją na straży naszej polskości i chcą dla kraju i narodu
jak najlepiej. Moim zdaniem naszej ojczyźnie potrzebny jest silny wódz i silna
partia która wyciągnie krajz przepaści oraz ochroni przed semicką zagładą.
Tylko wtedy możemy myśleć o zbudowaniu nowej silnej polski. Jestem wiernym
kibicem łódzkiego widzewa i chorzowskiego ruchu. Nacjonalizm i patriotyzm
nigdy nieopuszczał naszych zwaśnionych kibiców rośniemy wsile zdnia na dzień.*

Satan

*Według mnie każdy ma swoje własne poglądy każdy ma swoje własne osiedle i to
jego powinien sie trzymać na nim działać od niego zaczynać eliminować wszel-
kie zło (narkomania kurestwo homoseksualizm) A dokładniej budujmu lepsze
jutro budując lepsze dziś lecz zacznimy os siebie walczmy o naszą godność honor
walczmu o nasz piękny kraj i nie zapominajmy o naszych przodkach Sława*

Honor 88

*Swastyka jest zabroniona a sierp i młot dozwolony... nam nie wolno publicznie
glosic naszych hasel a punkom zezwala sie na propagowanie narkomanii a peda-
lom na namawianie do swojej orientacji... wszedobylska krytyka pod naszym
adreseem mi wisi ale zajmują sie nami jakby nic innego do roboty nie mieli napisz
prace o punkach na ile sposobow klej cpaja lub o antifie bandzie degeneratow
ktorzy chca dobrze... jesli chca to namawiam ich do zbiorowego samobujstwa*

Biały Polak

*Jestem polakiem uważam się za niemca faszyste mam to w genach po pradziadku
jak mozna m,ysleć ze żydzi są lepszym narodem niż my jak można pozwalać by
cygańskie ścierwa (złodzieje bujali się po polsce absurtd biała raasa biała polska
legion walczmy niszczy żydów i komunistów polska dla polaków jebać azjatów
murzynów arabów i żułtków*

Drekar 88

*Ten kraj przetrwał 1000 lat dzięki ludziom którzy za niego walczyli i umierali...
tylko w imię czego? W imię tego by istniał kraj, w którym mogłyby żyć ich dzieci
a nie ich wrogów!! Dzisiaj racie na ich groby wpuszczając do niego czarne, żółte
i semickie ścierwo, przy okazji dając im władze do której tylko Polacy mają dzie-
dziczne prawo!!!!!! Szkoda mi was tolerancyjne głupki, bawicie się w chocholim
tańcu nie reagując na ogrom zbroczeń, który was otacza.*

Jakie zagrożenia eksponowane są w Polsce? Przez kogo? W jaki sposób? Kto przede wszystkim jest adresatem tych komunikatów? Czy rekrutacja do grup prześladowczych jest w Polsce zjawiskiem marginalnym, czy też mieszczącym się w głównym nurcie?

Propozycją dalszej pracy może być seminarium skupione wokół lektur związanych z tymi zagadnieniami.

Literatura:

Hate and Bias Crime, ed. Barbara Perry, Routledge 2003

Home Office Research Study 176 The perpetrators of racial harassment and racial violence by Rae Sibbitt; A Research and Statistics Directorate Report London: Home Office ; Home Office Research and Statistics Directorate; First published 1997

Głowacka-Grajper M., Nowicka E. (red.) *Jak się dzielimy i co nas łączy? Przemiany wartości i więzi w społeczeństwie polskim*, Nomos, Kraków, 2007

Jurasz-Dudzik Ł. (red.) *Człowiek i agresja. Głosy o nienawiści i przemocy. Ujęcie interdyscyplinarne*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2002

Lipowska – Teutsch A., (red.) *Mężczyźni na rzecz zmiany*. Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, Wydawnictwo Dąb, Kraków 2006

Nijkowski L., *Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym*, Scholar, 2006

Poland: Democracy and the Challenge of Extremism.

<http://www.adl.org/international/PolandDemocracyandExtremism.pdf>

Steinberg A., Brooks J., Remtulla T. *Zbrodnie z nienawiści popełniane przez młodzież*

Beata Zadumińska

PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE NIENAWIŚCIĄ ZE WZGLĘDU NA NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

W przeszłości względem osób niepełnosprawnych dochodziło do bardzo wielu poważnych naruszeń oraz wielu nie rzadko brutalnych aktów przemocy. Sytuacje takie dokonywały się przy pełnej akceptacji i przyzwoleniu społeczności. Dokonując pobieżnej analizy brutalności w stosunku do osób niepełnosprawnych na przestrzeni dziejów, można wskazać na pewne zmieniające się wraz z organizacją społeczeństwa formy:

1. otwarta wrogość, eksterminacja – w pełni akceptowana i rozpowszechniona praktyka stosowna w starożytności i wiekach średnich, sprowadzająca się do aktów uśmiercania niepełnosprawnych niemowląt i dzieci;
2. zrytualizowana wrogość ofiarnicza – gdzie za utożsamieniem niepełnosprawności ze złem i czarami, szła praktyka unicestwiania osób niepełnosprawnych, przez co dokonywał się rytuał oczyszczenia społeczności poprzez akt poszukiwania, ujęcia, osądzenia i mordy;
3. wzbudzana poprzez przekazy religijne litość i towarzyszące temu zainteresowanie niepełnosprawnością jako swoistą osobliwością – jako prymitywna forma ochrony osób niepełnosprawnych;
4. umotywowana naukowo przez Darwina i jego teorię selekcji naturalnej koncepcja naprawy puli genetycznej społeczności (teoria i praktyka eugeniczna) – poprzez plany fizycznej eliminacji, wprowadzenie kontroli prokreacyjnej, czy fizyczną separację osób niepełnosprawnych poza obrębem społeczności.

Z tego pobieżnego opisu widać, iż przemoc i próby eksterminacji osób niepełnosprawnych były zawsze istotne dla całej społeczności. Selekcja, degradacja, wrogość i niechęć względem niepełnosprawnych jednostek były interpretowane jako „zło konieczne”, którego celem było osiągnięcie „wyższego dobra”, istotnego z punktu widzenia całej społeczności. Ten naprawczy, oczyszczający motyw, o wyraźnym zabarwieniu moralnym, towarzyszył na przestrzeni dziejów zarówno indywidualnym zbrodniom, grupowym pogromom, jak i zinstytucjonalizowanym machinom totalitarnych systemów.

Współczesne społeczeństwa wytworzyły jednak instytucjonalne formy ochrony prawnej, mającej na celu zapewnienie wolności od wszelkiej przemocy i naruszania integralności osób niepełnosprawnych. Mimo, iż proces ten postępuje, ciągle pojawia się więcej pytań niż odpowiedzi wobec rozumienia istoty i zasięgu zjawiska przestępczej agresji względem mężczyzn, kobiet i dzieci cierpiących w związku z niepełnosprawnością.

Wedle definicji FBI, przestępstwa motywowane wrogością w stosunku do osób niepełnosprawnych mogą się manifestować poprzez konstruowanie negatyw-

nych opinii czy nastawień w stosunku do grup, bądź osób uderzających w ich fizyczną czy psychiczną niepełnosprawność. Niepełnosprawność, o której jest mowa w definicji przyjętej przez FBI, ma swoją genezę zarówno w wadach wrodzonych, jak i nabytych np. w wypadkach, w zranieniach, powstałych wraz z wiekiem, czy mających swoje źródło w przebytych chorobach.

W amerykańskim systemie przeciwdziałania zbrodniom nienawiści statystyki, dotyczące przestępstw na tle wrogości względem osób niepełnosprawnych, prowadzone są od 1997 roku. Dane nie zawierają informacji o płci ofiar, co dobrze opisuje ogólną społeczną atmosferę „niewidzialności” w stosunku do tego rodzaju przestępstw. Poniżej znajduje się zestawienie statystyczne pochodzące z danych amerykańskich.

Przestępstwa motywowane wrogością w stosunku do osób niepełnosprawnych

rodzaj niepełnosprawności	ilość zdarzeń 1997	ilość zdarzeń 1998	ilość zdarzeń 1999	ilość zdarzeń 2000
niepełnosprawność fizyczna	9	14	11	20
niepełnosprawność psychiczna	3	13	10	16
Suma	12	27	21	36

Źródło: FBI „Zbrodnie z nienawiści w statystykach”

Z danych tych wynika, iż w okresie 1997-2000 na terenie USA doszło do ujawnienia jedynie 96 incydentów, których wyraźną genezę stanowił motyw powiązany z nienawiścią względem osób niepełnosprawnych. Statystyki te wskazują różne formy DBC (disability bias crimes). Przeważają w nich napaści na osoby indywidualne, które stanowią aż 34 % wszystkich DBC. Drugą grupą są zdarzenia polegające na zastraszaniu (28%). Trzecią co do wielkości grupę stanowią zdarzenia polegające na aktach wandalizmu, zniszczenia czy uszkodzenia mienia – w tej kategorii zawiera się 6 % zdarzeń. W grupie pozostałych 15 % znajdują się takie zdarzenia jak: włamanie, zgwałcenie, napady inne zdarzenia przeciwko osobom i mieniu, inne przestępstwa przeciwko społeczeństwu.

Przestępstwa przeciwko ludziom

rok	morderstwo	zwałcenie	ciężka napaść	zwykła napaść	zastraszanie	inne
2000	0	0	1	11	6	2
1999	0	1	1	7	6	0
1998	0	1	3	10	9	0
1997	0	0	1	5	6	0
całość	0	2	6	33	27	2

Źródło: FBI „Zbrodnie z nienawiści w statystykach”

Przestępstwa przeciwko mieniu

rok	rozbój	napad	kradzież	zabór motoru, samochodu	podpalenie	zniszczenie, dewastacja, wandalizm	inne	zbrodnie przeciwko społeczeństwu
2000	0	0	1	11	6	11	0	1
1999	0	1	1	7	6	2	1	0
1998	0	1	3	10	9	2	0	0
1997	0	0	1	5	6	0	0	0
całość	0	2	6	33	27	15	1	1

Źródło: FBI „Zbrodnie z nienawiści w statystykach”

Miejsca, w których zwyczajowo dochodzi do DBC (Disability Bias Crimes)

lokalizacja	2000	1999	1998	1997	całość
bank/ lokaty, pożyczki	-	1	-	-	1
budynek agencji reklamowych	2	1	-	-	3
galeria handlowa	1	-	1	-	2
apteka/ przychodnia lekarska/ szpital	-	-	2	-	2
budynki rządowe/użytku publicznego	-	-	-	1	1
sklep spożywczy	-	-	-	1	1
autostrada/ulica/aleja	4	1	9	-	14
więzienie/ areszt	-	-	-	1	1
parking podziemny/ garaż	5	3	-	2	10
dom/ mieszkanie	17	6	7	2	32
Restauracja	2	3	-	1	6
szkoła/collage	2	2	2	3	9
stacja napraw	-	-	-	1	1
sklepy specjalistyczne (sprzęt rtv, meblowy itp.)	-	-	-	1	1
inne/ nie znane	3	2	3	-	8
całość	36	19	25	12	92

W ramach analizy danych przedstawionych w statystykach FBI można sformułować zasadnicze i wykluczające się 4 opinie:

1. dane gromadzone w związku z częstością występowania DBC (Disability Bias Crimes) są poprawne;
2. dane rekonstruuje przestępstwa względem osób niepełnosprawnych są rzetelne, ich przyporządkowanie do kategorii zbrodni z nienawiści jest błędne;
3. dane rekonstruuje zasadność kategorii „zbrodnie nienawiści” są rzetelne – przypisanie im genezy napaści w związku z niepełnosprawnością jest błędne;
4. dane rekonstruuje przestępstwa względem osób niepełnosprawnych są błędne, ich przyporządkowanie do kategorii zbrodni z nienawiści bywa także mało zasadne.

Spróbujmy teraz potraktować te opinie jako hipotezy, które należy udowodnić, by wykazać, która z nich jest prawdziwa.

Hipoteza 1

Dane gromadzone w związku z częstością występowania DBC (Disability Bias Crimes) są poprawne.

Jeśli uznamy, że hipoteza ta jest słuszna, wynika z tego, że występowanie DBC (disability bias crimes) jest krańcowo niskie. Należałoby przyjąć, iż przestępstwom DBC w ciągu jednego roku podlega mniej niż jedna osoba na milion osób niepełnosprawnych. Kolejną implikacją byłoby stwierdzenie, iż osoby niepełnosprawne niezwykle rzadko są narażone na przestępstwa z nienawiści, a w przypadku, gdy do takich zdarzeń dochodzi, są one ujawniane i podlegają rejestracji.

Prawdopodobnie ta hipoteza jest najmniej adekwatna do rzeczywistości. Istnieje znacząca ilość doniesień, wedle których codziennym doświadczeniem upośledzonych dzieci i osób dorosłych jest bardzo brutalna i bezkarna przemoc.

Wszystkie regularne badania w tej tematyce także wyraźnie wskazują na bardzo wysoki stopień przestępstw nacechowanych przemocą, które dokonywane są w stosunku do osób niepełnosprawnych.

Amerykańskie Biuro ds. Ofiar Przemocy komentuje tę sytuację tak: „Wiele przestępstw popełnianych względem osób niepełnosprawnych nie znajduje nigdy swojego finału w postępowaniu karnym. Cechą specyficzną w tym rodzaju przestępstw jest to, że nierzadko nawet bardzo brutalne i podlegające recydywie zbrodnie pozostają poza zasięgiem wymiaru sprawiedliwości”.

Hipoteza 2

Dane rekonstruuje przestępstwa względem osób niepełnosprawnych są rzetelne, ich przyporządkowanie do kategorii zbrodni z nienawiści jest błędne.

Zakładając, że hipoteza ta jest właściwa, wystąpienie „motywu nienawiści” w przypadkach przestępstw wobec osób niepełnosprawnych nie jest właściwie zidentyfikowane. Przyczyny tego zaniechania mogą być związane z wstydem ofiary, jej lękiem przed odwetem ze strony sprawcy, niewiarą ofiary, iż zostanie należycie zrozumiana – a jej zeznania zostaną uznane za wiarygodne.

Niektóre badania dotyczące przestępstw z nienawiści motywowanych homofobią mogą stanowić dobrą ilustrację dla w/w sytuacji. Wynika z nich, iż ofiary zbrodni z nienawiści często powstrzymują się przed zgłoszeniem faktu zaistnienia przestępstwa, którego dokonano wobec nich, z powodu lęku przed upublicznieniem swojej orientacji seksualnej. Jest to wyraźna analogia do poczucia wstydu, który towarzyszyć może osobom niepełnosprawnym, które próbują ukryć fakt istnienia swojej niepełnosprawności. Tak więc, ofiara przemocy może nie życzyć sobie, by przestępstwo motywowane nienawiścią względem osób niepełnosprawnych zostało ujawnione i w sposób świadomy, bądź też poza świadomy może uniemożliwić jego adekwatną ewidencję.

Takie fakty zostały opisane w trzech częściach raportu dot. problematyki zbrodni z nienawiści wykonanego przez Centrum Badań nad Przemocą na tle Etnicznym i Rasistowskim w 1999 r. Dla przykładu: raport z badań jakości szkolnictwa wyższego z listopada 2001 szacuje, iż w każdym roku na terenie kampusów i akademików w USA dochodzi do ok. 1 000 000 zdarzeń kryminalnych noszących znamiona zbrodni motywowanych nienawiścią, ale przemożna większość z nich nie podlega zgłoszeniom. Inne badania zawierają ocenę, iż w USA co 14 minut ma miejsce zdarzenie przestępcze noszące znamiona zbrodni z nienawiści.

Istnieją także bariery administracyjno – biurokratyczne, które każą instytucjom odpowiedzialnym za ujawnianie i ściganie przestępstw zaniechać podwójnej kwalifikacji, tj. takiej analizy kryminologicznej, która pozwoliłaby na wydobycie motywu nienawiści w akcie przestępczym. Problem ten dotyczy wszystkich przestępstw z nienawiści, nie zaś szczególnie DBC.

Z danych statystycznych, które są gromadzone zbiorczo ze wszystkich agencji powołanych do prowadzenia postępowania w sprawach karnych wynika, że zdecydowana większość tych agencji nie odnotowuje w swoich statystykach żadnego zdarzenia o charakterze zbrodni z nienawiści.

Dobrym przykładem niezauważania przestępstw z nienawiści przez instytucje może być najbardziej znany, dyskutowany i opisany w wielu źródłach oraz szeroko komentowany medialnie, kasus pokrzywdzenia przez wzgląd na niepełnosprawność Erica Krochmaluka.

30 stycznia 1999 roku, Eric Krochmaluk, niepełnosprawny umysłowo mężczyzna z Middletown (New Jersey) został porwany, a następnie duszony, bity, przypalany papierosami, krępowany taśmą do krzesła, zgolono mu brwi. Po tym wszystkim został porzucony w lesie. Ośmioro ludzi zostało skazanych w procesie karnym – i była to pierwsza sprawa przestępstwa zbrodni z nienawiści przez wzgląd na niepełnosprawność. Prokurator – John Kaye w swojej mowie oskarżycielskiej miał wtedy powiedzieć „Sprawcy dręczyli tego niepełnosprawnego

–upośledzonego umyślowo mężczyzną, dlatego ponieważ był on niepełnosprawny ...zrobili to, ponieważ mogli go zmanipulować, ponieważ byli przekonani, że nikt się od niego o niczym nie dowie, a nawet jeśli – to pewno nie da wiary jego opowieściom”.

Mimo rangi zdarzenia, przestępstwo to nie znalazło swojego odzwierciedlenia w statystykach FBI. Powodem może być brak jasnych procedur, wytycznych i sztywnych standardów. Sytuacja taka prowadzi do tego, iż kwalifikacja danego przestępstwa jako zbrodni z nienawiści zależy od kwalifikacji i osobistych przekonań funkcjonariusza pierwszego kontaktu.

Kolejną sprawą stanowiącą problem przy kwalifikacji przestępstw, są niejasności powstające w ramach prowadzenia śledztwa. Policja może mieć przekonanie, iż udowodnienie, że sprawca przestępstwa jest motywowany nienawiścią wobec jakiejś grupy, której ofiara jest przedstawicielem, może być trudne i wymagające wielu dodatkowych starań. W takich sytuacjach kwalifikacja czynu jako „zwykłego” przestępstwa jest spostrzegana jako bardziej ekonomiczna i bezpieczniejsza z punktu widzenia skuteczności postępowania.

Inną sprawą są pojawiające się w śledztwie niejasności. Stosuje się w takim przypadku powściągliwość proceduralną: w sytuacji braku jednoznaczności – ścigane czyny karalne są kwalifikowane jako przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu. Kwalifikacja zbrodni z nienawiści jest więc w takich przypadkach pomijana.

Również opór społeczności stanowi dodatkowy czynnik wpływający na kształt postępowań śledczych w sprawach o przestępstwa z nienawiści. Istnieje znacząca ilość badań przestępstw z nienawiści względem osób homoseksualnych, stanowiąca dobrą ilustrację mechanizmu, jak brak przychylności społecznej może kształtować zakres i kształt prowadzonych postępowań policyjno – prokuratorskich. W przypadkach, gdy społeczność poprzez pasywne przyzwolenie, wspiera proces wiktymizacji, świadkowie mogą odmówić udziału w dalszych etapach postępowania i w ten sposób je utrudniać.

Ostatnią ważną przesłanką potwierdzającą dyskutowaną obecnie hipotezę, może być powszechność założenia podzielanego przez funkcjonariuszy policji i prokuratury, iż wspólna tożsamość grupowa ofiary i sprawcy wyklucza fakt zaistnienia przestępstwa motywowanego nienawiścią.

Niekorzystne konsekwencje takiego założenia, w którym osoba niepełnosprawna nie może być agresorem popełniającym zbrodnię z nienawiści względem innej osoby niepełnosprawnej, owocuje tym, iż bardzo wiele spraw z ewidentnymi znamionami DBC pozostają poza taką właśnie kwalifikacją.

Badania nad przemocą w środowisku osób niepełnosprawnych wskazują, iż to właśnie osoby niepełnosprawne w znaczącej ilości przypadków dopuszczają się przestępstw przeciwko innym osobom niepełnosprawnym. W tej sytuacji kwalifikacja, w której fakt niepełnosprawności sprawcy (może to być np. choroba psychiczna) jednoznacznie wyklucza zbrodnię motywowaną nienawiścią, zdaje się być w pełni nieracjonalny i wysoce ryzykowny – z punktu widzenia pozycji procesowej ofiar. Dodatkowo należy zauważyć, iż często mimo zbieżności kilku cech, ofiara i sprawca mają bardzo wiele różnicujących ich

cech, z którymi się bardziej identyfikują, a które mogą pozostawać całkowicie niewidoczne dla śledczych prowadzących postępowania.

Hipoteza 3

Dane rekonstruujące zasadność kategorii „zbrodnie nienawiści” są rzetelne, przypisanie im genezy napaści w związku z niepełnosprawnością jest błędne.

Jeśli ta hipoteza jest właściwa to, przy prowadzeniu postępowania status niepełnosprawności ofiary może zostać nierozpoznany. Jest kilka możliwych wyjaśnień, które mogłyby opisać tę sytuację:

- a) W trakcie postępowania nie doszło do ujawnienia i zarejestrowania faktu niepełnosprawności ofiary.

Istnieje kilka możliwych przyczyn takiej sytuacji. Na przykład, niepełnosprawność jest trudno uchwytna poprzez sam kontakt fizyczny i rozmowę z ofiarą, zaś ona sama nie łączy faktu stania się ofiarą przestępstwa z motywacją stanowiącą „mowę nienawiści” i dlatego też nie widzi powodu informowania o swojej niepełnosprawności.

Istnieją także rzadkie i oryginalne, a specyficznie powiązane z niepełnosprawnością formy wiktyimizacji, które nie są rozpoznawane jako DBC. Należą do nich: wymuszanie nadużywania leków, bądź też odwrotnie – odmowa podawania koniecznych medykamentów.

Dodatkowo istnieją specyficzne bariery, właściwe tylko dla ofiar niepełnosprawnych, które minimalizują ilość zeznań mogących wskazywać na fakt popełnienia DBC. Zdarza się np. że fakt, iż ofiarą przestępstwa stała się osoba niewidząca, spostrzegany jest przez funkcjonariusza policji prowadzącego postępowanie jako znacząca przeszkoda w śledztwie. W tej sytuacji bardzo łatwo jest w postępowaniu sądowym zakwestionować wskazanie przez ofiarę sprawcy przestępstwa. Policja ma często tendencję, by uznawać niepełnosprawność jako cechę ofiary, która nie ma znaczącego wpływu na przestępstwo i – jako taka – może być pominięta. Tak więc, w praktyce to sama policja ostatecznie dokonuje oceny – czy ofiara jest, czy też nie jest niepełnosprawna.

Inny znaczący problem sygnowania w postępowaniu faktu niepełnosprawności ofiary dotyczy tego, iż w wielu sytuacjach ofiary nigdy nie były diagnozowane i same jako takie nie mają świadomości swojej niepełnosprawności, a policja nie jest w stanie tego faktu zarejestrować. Tak jest często w przypadku osób bezdomnych, pozostających poza systemem opieki zdrowotnej. Policjanci nie są szkoleni na okoliczność rozpoznawania znamion niepełnosprawności umysłowej i w przypadku lekkich stanów psychotycznych, czy nieznacznego niedorozwoju umysłowego – jeśli sama ofiara nie zgłosi tego faktu – to brak jest stosownych informacji w aktach postępowań karnych. W takich przypadkach motywacja sprawcy, powiązana z założeniem dyskryminacji, czy nawet eksterminacji osób niepełnosprawnych – pozostaje ukryta.

- b) Identyfikacja niepełnosprawności nie jest brana pod uwagę jako ważniejsza niż inne cechy opisujące ofiarę.

W kontekście wielu tożsamości, jakie posiada ofiara, fakt bycia osobą niepełnosprawną może być oceniany jako nieistotny z punktu widzenia doświadczanej wiktyimizacji. Sytuacja taka została udokumentowana w opisie morderstwa Jamesa Byrand. Byrand, czarny, niepełnosprawny mężczyzna został przytwierdzony łańcuchem do ciężarówki w Jasper (stan Teksas, USA), ciągnięto go w ten sposób dwie mile, potem ciało porzucono. Dokładna analiza zdarzenia każe sądzić, iż do zbrodni doszło przez wzgląd na nienawiść ze względu na kolor skóry oraz przez wzgląd na niepełnosprawność ofiary. Mimo to, w aktach sprawy pojawiła się kwalifikacja, iż do zbrodni doszło wyłącznie z pobudek rasistowskich – gdyż ten typ zorientowanej etnicznie nienawiści jest oceniany jako dominujący. W ten sposób kategoria „niepełnosprawność” niejako znikła z pola widzenia służb.

Z licznych badań wynika, iż niepełnosprawność dla osób niepełnosprawnych stanowi podstawową tożsamość – wiodącą wobec identyfikacji płciowej, pochodzenia etnicznego, socjoekonomicznego itp. Mimo to, istnieją prace, z których wynika, iż często w obliczu zbrodni nienawiści niepełnosprawność jest kwalifikowana jako całkowicie irrelevantna względem faktu wiktyimizacji.

- c) Istnieje tendencja do preferowania medycznego rozumienia niepełnosprawności, a nie spostrzegani jej jako niepełnosprawności społecznej.

Definicje niepełnosprawności używane w procesie dokumentowania zbrodni przyjmują znacznie chętniej model medyczny niż społeczny dla identyfikacji sytuacji pokrzywdzenia. Stanowi to ważną przyczynę ograniczenia ilości spraw kwalifikowanych jako DBC.

Model medyczny niepełnosprawności skłania do widzenia niepełnosprawności jednostkowo, indywidualnie, zaś model społeczny widzi niepełnosprawność w szerszej, systemowej perspektywie, polegającej na opresji i tendencji do wykluczania osób niepełnosprawnych. Tak więc, w modelu społecznym niepełnosprawność jest raczej zjawiskiem socjologicznym i jest opisywana podobnie jak homofobia, rasizm czy seksizm.

Konsekwencją takiego podejścia jest to, że w modelu medycznym i społecznym jako osoby niepełnosprawne mogą być zidentyfikowane zupełnie inne jednostki. Ktoś, kto nosi na sobie stygmat osoby chorej psychicznie, może mieć doświadczenie społecznej dyskryminacji czy nawet stać się ofiarą przemocy przez wzgląd na niepełnosprawność (choć nie posiada medycznej diagnozy oraz historii leczenia psychiatrycznego). Jeśli zastosujemy model medyczny do opisu DBC, to podobne – jak wyżej opisany – przypadki nie będą kwalifikowane w sposób właściwy.

- d) Fakt istnienia więzi pomiędzy sprawcą i ofiarą przed wystąpieniem aktów przemocy.

Chociaż pojęcie zbrodni z nienawiści zostało oparte na założeniu, że sprawca wybiera ofiarę anonimową, całkowicie sobie obcą, to zbrodnie z nienawiści przez wzgląd na niepełnosprawność ofiary stanowią odstępstwo od takiej definicji.

Istnieje obszerna literatura, z której wynika, iż akty wykorzystania seksualnego, jak i inne zdarzenia nacechowane przemocą, popełniane w stosunku do osób niepełnosprawnych, są w przemożnej liczbie popełniane przez sprawców, od których ofiary wyraźnie zależą. Ta relacja zależności ofiara– sprawca w znaczącym stopniu zmniejsza ilość zgłoszeń przestępstw.

Trudności niepełnosprawnych osób ze zgłaszaniem przestępstw, którym podlegają one w związku z relacją zależności od agresywnych opiekunów tłumaczą się przez ich postępującą zależność od opieki, nie rzadko związanej z intymnymi czynnościami higienicznymi.

Taka zależność tworzy trwałe przywiązanie, mocną więź emocjonalną. Powtarzalność i zależność od pomocy w podstawowych czynnościach życiowych wyraźnie wspiera tendencję u części opiekunów do równoległego rozwijania i eskalowania zachowań agresywnych, czy też dopuszczania się postępujących nadużyć seksualnych względem osób zależnych. Istnieje, więc pewien rys opiekunów, którzy tworząc relację zależności z wspieraną przez siebie osobą niepełnosprawną, na pewnym etapie utrwalenia więzi, włączają repertuar czynności agresywnych.

Z badań amerykańskich wynika, iż ok. 10 % zawodowych opiekunów osób niepełnosprawnych posiada kartotekę karnych postępowań w związku z oskarżeniem o dopuszczenie się przemocy wobec dzieci, przemocy seksualnej itp. Z tych samych badań wynika, że istnieje pewien typ sprawców specjalizujących się w podejmowaniu instytucjonalnych czynności opiekuńczych względem osób niepełnosprawnych i w miarę rozwoju więzi z nimi – rozwijających repertuar zachowań przemocowych. Specyfika tej sytuacji, tj. powtarzalność zachowań nacechowanych przemocą wobec niepełnosprawnego, używanie podwójnej komunikacji, w której budowanie zależności jest przeplatane językiem nienawiści, wysoki poziom agresji i wielość następujących po sobie aktów przemocy – mogą wskazywać na dynamikę zbrodni z nienawiści właściwą jedynie przestępstwom wobec osób niepełnosprawnych.

W tym kontekście niepokoi fakt, iż ujawnienie tego typu przestępstw eliminuje w praktyce sądowo –prokuratorskiej hipotezę, iż tłem przestępstwa może być motyw nienawiści względem osób niepełnosprawnych.

Hipoteza 4

Dane rekonstruuje przestępstwa względem osób niepełnosprawnych są błędne, ich przyporządkowanie do kategorii zbrodni z nienawiści bywa także mało zasadne.

Ta hipoteza, w świetle badań, zdaje się być najbardziej prawdopodobna. Kwestie przytoczone w argumentacji na rzecz pierwszych trzech hipotez uprawniają do stwierdzenia, że konceptualizacja niepełnosprawności, jak i zbrodni z nienawiści o charakterze DBC powinny zostać zrewidowane i zaktualizowane w sposób adekwatny do ilości rzeczywistych zdarzeń o charakterze DBC.

ISTOTA I ZASIĘG ZJAWISKA DBC

Przestępstwa z użyciem przemocy względem osób niepełnosprawnych mogą stanowić bardzo różne typy zdarzeń o charakterze przestępczym. Często są to przestępstwa powiązane z zabójstwami, napadami, kradzieżami, rozbojami. Druga grupa to przestępstwa z użyciem przemocy względem dzieci, (przemoc fizyczna, psychiczna i seksualna), zaniedbania w opiece, wyspecjalizowana przemoc (uprowadzenie przez członka rodziny, uprowadzenie przez osobę obcą), przemoc w rodzinie (przemoc domowa, przemoc ze strony małżonka, przemoc wobec starszych członków rodziny). Ostatnią grupę przestępstw stanowią akty pozakryminalne z użyciem przemocy (napaści przez cudze dzieci, zaczepki ze strony rodzeństwa, terroryzowanie osoby niepełnosprawnej, fizyczna czy psychiczna nachalność bądź też zaniechanie opieki). Mimo, że osoby niepełnosprawne doznają znaczącego uszczerbku jako ofiary przestępstwa, to przemoc fizyczna i nadużycia o charakterze seksualnym spostrzegane są jako najbardziej dotkliwe i niebezpieczne.

Statystyki kanadyjskie, australijskie i brytyjskie zgodnie raportują wzrost przemocy i nadużyć opiekunów w stosunku do osób niepełnosprawnych. Chociaż nie ma wielu rzetelnych, reprezentatywnych badań eksplorujących te tematykę, a większość danych gromadzona jest na podstawie niewielkich badań pilotażowych, to wszystkie dostępne publikacje spójnie wskazują na wzrost przemocy opiekunów, pielęgniarek i pracowników socjalnych względem pozostających w zależności od nich osób niepełnosprawnych. Przegląd dostępnej literatury pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż osoba z postępującą niepełnosprawnością jest narażona na przemoc przeciętnie cztery do 10 razy częściej, niż ma to miejsce w stosunku do osób pełnosprawnych. Sobsey i Doe (1991) ujawniają, iż 83 % kobiet niepełnosprawnych intelektualnie z badanej przez nich próby było molestowanych seksualnie jednokrotnie, a blisko 50 % było ofiarami nadużyć seksualnych 10 bądź więcej razy.

Szacuje się, iż osoby niepełnosprawne intelektualnie ze względu na stopień wiktyimizacji doświadczają w związku z napaścią urazów średnio 3-krotnie bardziej drastycznych, niż ma to miejsce w przypadku ludzi zdrowych.

W przypadku przemocy seksualnej urazy, których doznały osoby niepełnosprawne są przeciętnie 11 razy drastyczniejsze, niż u ludzi zdrowych.

W przypadku rozboju – aż 13-krotnie bardziej. Jedynie kradzież samochodu nie różnicuje grup osób niepełnosprawnych od reszty populacji.

Powyższe badania pokazują też krańcowo niski poziom w odnotowywaniu przez policję przestępstw, które dotyczą osoby niepełnosprawne. Szacuje się, iż ok. 40 % przestępstw wobec osób z niewielkim stopniem upośledzenia pozostaje nigdy nieujawnione przez organy ścigania. W przypadku osób z głębokim upośledzeniem ukryta liczba przestępstw dochodzi aż do 72 % (Wilson i Brewer, 1992). Nie dziwi też fakt, że także czyny karalne względem dzieci, niemowląt czy młodzieży niepełnosprawnej podlegają ujawnieniu i ściganiu przez powołane do tego służby – jedynie w minimalnym stopniu.

PRZEMOC ZE STRONY OPIEKUNÓW SPOŁECZNYCH

Wiele osób niepełnosprawnych funkcjonuje w systemie instytucjonalnej opieki zdrowotnej, rehabilitacyjnej i psychologicznej. Osobiści asystenci mają za zadanie wspierać osoby niepełnosprawne w codziennej aktywności – od zakupów spożywczych, po sprzątanie oraz pomoc w higienie. Brak jest systemowych badań dotyczących problematyki przemocy i nadużywania zależności względem osób niepełnosprawnych w ramach ich kontaktów z instytucjonalnymi opiekunami. Jedyne dostępne studia – opracowane przez Narodowy Instytut ds. Zdrowia donoszą, iż kobiety niepełnosprawne częściej i łatwiej podlegają przemocy w ramach relacji instytucjonalno – pomocowych. Istnieją jednak dane wskazujące na fakt, iż mężczyźni oraz chłopcy niepełnosprawni także nie są wolni od tego typu przestępstw ze strony swoich opiekunów społecznych. Brak jednak bazy źródłowej gromadzącej tego typu informacje.

KONKLUZJE

Z zaprezentowanych powyżej treści wynika, iż problem zbrodni z nienawiści wobec niepełnosprawnych stanowi bardzo poważny, w znacznej mierze „ukryty” obszar naruszeń, godzących zarówno w osoby indywidualne, jak i w całe społeczności. Zarówno problematyka niepełnosprawności jak i specyfika DBC, wymagają licznych badań w obszarze kryminologii, psychologii, socjologii i prawa.

Dalsze badania w tym obszarze – oparte o polskie realia systemu opieki, sytuację socjalno-bytową osób niepełnosprawnych oraz system ochrony przed wiktymizacją – zdają się być niezbędne dla należytego rozpoznania i przeciwdziałania temu rodzajowi przestępstw.

Tekst został opracowany na podstawie materiałów źródłowych:

Mark Shelly: *Milcząca akceptacja wokół zbrodni z nienawiści wobec osób niepełnosprawnych*.

Materiały z pracy doktorskiej. Uniwersytet Berkeley

materiały zamieszczone na stronie:

http://books.nap.edu/openbook.php?record_id=10042&page=R12

CZEŚĆ III

ZAMIAST
PODSUMOWANIA

PRZECIWDZIAŁANIE PRZESTĘPSTWOM Z NIENAWIŚCI – OBIECUJĄCE PRAKTYKI

W opracowaniu „Promising Practices Against Hate Crimes: Five State and Local Demonstration Projects” (Stephen Wessler, 2000, Washington, DC, Bureau of Justice Assistance, US Department of Justice), przedstawione zostały modelowe projekty przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści, a mianowicie:

- 1. NATIONAL INSTITUTES AGAINST HATE CRIMES** – projekt The Simon Wiesenthal Center, 4-ro dniowy trening dla pracowników Policji, prokuratury, sądu i zobowiązanych do nadzoru nad sprawcami, zmierzający do stworzenia i koordynacji programów zwalczania przestępstw z nienawiści.
- 2. VICTIM ASSISTANCE PROJECT** – The San Diego Police Department i Anti-Defamation League zrealizowały innowacyjną współpracę, zapewniającą ofiarom przestępstw z nienawiści bezzwłoczną pomoc.
- 3. PROGRAM JOLT** – zrealizowany przez The Los Angeles County District Attorney; polegał na kompleksowej wczesnej interwencji, prewencji i resocjalizacji, adresowanej do młodocianych sprawców incydentów i przestępstw z nienawiści.
- 4. CIVIL RIGHTS TEAM PROJECT** – projekt The Maine Department of the Attorney General, stanowy program prewencji uprzedzeń, nękania i przemocy, obejmujący 120 szkół różnego szczebla.
- 5. TASK FORCE ON HATE CRIMES** – The Massachusetts Governor – projekt zespołu działającego na rzecz praw obywatelskich, dotujący zdarzenia organizowane przez młodzież w ramach Tygodnia Stop Nienawiści, organizowanego we wszystkich szkołach regionu. Każdy z projektów stanowił twórczy wkład w przeciwdziałanie przestępstwom z nienawiści. Wszystkie projekty razem ujawniały różne perspektywy i możliwości dotyczące tego, w jaki sposób można zapobiegać przemocy, stawić jej czoła, reagować w jej obliczu. Najbardziej obiecujące programy związane były z współpracą z wymiarem sprawiedliwości, ogniskującą się wokół starań na rzecz ofiar przestępstw z nienawiści, naprawczych programów adresowanych do młodzieży i programów prewencyjnych w szkołach. Sukcesem było zmniejszenie liczby przestępstw z nienawiści dzięki współpracy instytucji

i organizacji stosujących twórcze rozwiązania. Aktywność Task Force on Hate Crimes została powstrzymana, kiedy w roku 2003 Mitt Romney został gubernatorem stanu i zawetował finansowanie prac zespołu.

NATIONAL INSTITUTES AGAINST HATE CRIMES

Koncepcja opierała się na zgromadzeniu decyzyjnych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości i stworzeniu warunków umożliwiających tworzenie innowacyjnych strategii pracy i współpracy. Wykorzystano Muzeum Tolerancji, wkład wybitnych ekspertów i internet.

4-dniowy program

Każdy z instytucjonalnych uczestników projektu gościł 3 do 5 zespołów. Każdy z zespołów liczył 6 członków, w tym jednego sędziego, jednego prokuratora, jednego obrońcę z urzędu (public defender), jednego kuratora (probation officer) i dwóch oficerów policji. Wprawdzie większość zespołów wywodziła się z Nowego Jorku i Los Angeles, były jednak także zespoły z regionów wiejskich i małomiasteczkowych. Uczestnicy tych zespołów zostali wybrani ze względu na przywódczą rolę, jaką odgrywali w swych instytucjach i organizacjach. Każdy zespół miał sformułować innowacyjny program walki z przestępstwami z nienawiści oparty na świeżym spojrzeniu na to, co stanowi o wyjątkowości przestępstw z nienawiści i różni je od innych przestępstw

Dzień 1

Program rozpoczynała wizyta w Muzeum Tolerancji wspomagana przez facylitatora, pozwalająca na refleksję nad uprzedzeniami, opresją i przemocą wypływającą z uprzedzeń. Wizyta w Muzeum pomagała w poznaniu współczesnego i historycznego kontekstu Holocaustu. Zdaniem uczestników, stanowiła ważny i skłaniający do refleksji początek treningu, była też sposobnością do konfrontacji z własnymi poglądami. Uczestnicy mieli okazję, by porównać to, co widzieli z sytuacjami z jakimi spotykali się w pracy.

Po południu uczestnicy przedstawiali swoje własne doświadczenia dotyczące ofiar przestępstw z nienawiści. Omawiano doświadczenia ocalałych z Holocaustu oraz Afroamerykanów. Komentarze dotyczyły między innymi tego, w jaki sposób dochodzi do przekształcenia w aktywizm urazowego doświadczenia ocalałych.

Następnie eksperci prowadzili zajęcia dotyczące zagadnień związanych z przestępstwami z nienawiści – kto, gdzie i przeciwko komu dopuszcza się tych przestępstw, jaki wpływ wywierają one na ofiary i całe społeczności. Panel z udziałem ekspertów (sędziów, prokuratorów, obrońców, policjantów, kuratorów) dotyczył dobrych praktyk w zakresie zwalczania przestępstw z nienawiści.

Dzień 2

Zajęcia rozpoczynały się od przedstawienia współcześnie aktywnych grup prześladowczych oraz zagadnień prawnych z tym związanych. Były członek

grupy prześladowczej przedstawiał swoją historię. Tematem zajęć popołudniowych były napięcia międzygrupowe oraz to, w jaki sposób mogą one prowadzić do przestępstw z nienawiści. Zajęcia dotyczyły też rozmaitych strategii zwalczania przestępstw z nienawiści oraz procesu uzgadniania w zespołach realizacji określonych metod działania.

Dzień trzeci

Każdy z zespołów spędzał ten dzień na wypracowaniu innowacyjnej i skoordynowanej strategii dotyczącej przestępstw z nienawiści na terenie, gdzie pracował. Celem było zbudowanie szczegółowego planu współpracy, który będzie zrealizowany, gdy uczestnicy szkolenia powrócą do pracy w swoim regionie. Praca ta stanowiła najważniejszy element szkolenia, a istotnym doświadczeniem uczestników była współpraca nad zbudowaniem, a następnie wdrożeniem wspólnego planu.

Dzień czwarty

W czwartym dniu analizowano intensywny wzrost posługiwania się internetem przez grupy prześladowcze. W 1990 roku istniała tylko jedna strona tego rodzaju w internecie. W 2000 roku było ich już 2000.

Po zakończeniu szkolenia uczestnicy włączeni byli we wspólną pracę poprzez internet. Otrzymywali oni bieżące informacje dotyczące przestępstw z nienawiści, mogli kontaktować się z personelem Centrum Wiesenthala i porozumiewać się między sobą. Planowane były wideo-konferencje, gdzie uczestnicy dzielili się wynikami swojej pracy – efektem realizacji wypracowanych planów współdziałania. Zespoły mogły poprzez internet dzielić się swymi doświadczeniami, poszukiwać wzajemnych inspiracji i wsparcia.

VICTIM ASSISTANCE PROJECT

Projekt opatrzony był mottami:

Chcemy powiedzieć jasno – nie będziemy tolerować przestępstw z nienawiści w San Diego (David Bejarano, Komendant Policji w San Diego)

Przestępstwa z nienawiści to przestępstwa, które są komunikatem. Komunikat brzmi „Nie możecie tu zostać, musicie odejść”. My wysyłamy zupełnie inny komunikat „Nie uda się zastraszyć ludzi, nie uda się podzielić naszej społeczności” (Morris Casuto, Dyrektor Regionalnego Biura Anti-Defamation League w San Diego)

Ludzie atakowani ze względu na swą rasę, religię, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, płeć, niepełnosprawność – cierpią nie tylko dlatego, że zostali zranieni czy stracili mienie, ale także i dlatego, że często narażeni są na intensywny lęk i osamotnienie. Dla wielu ofiar przestępstw z nienawiści przemoc emocjonalna jest bardziej bolesna niż zranienia. Projekt z San Diego zapewnia natychmiastową i kompleksową odpowiedź na emocjonalne potrzeby ofiar przestępstw z nienawiści.

Działanie pierwsze – natychmiastowa reakcja

Pierwszą reakcją policji jest zaproszenie na miejsce przestępstwa pracownika Anti-Defamation League – profesjonalisty w zakresie interwencji kryzysowej. Współpracuje on z policjantem i wspomaga ofiarę w wyrażeniu jej potrzeb. Bardzo często pierwszoplanową potrzebą jest nieosądzające, pełne zrozumienia wysłuchanie osoby pokrzywdzonej, mówiącej o swych uczuciach wściekłości, lęku i osamotnienia. Pracownik interwencji kryzysowej zajmuje się potrzebami ofiary, udziela jej wsparcia, może z nią pozostać, gdy policjant wykona już swoją pracę.

Działanie drugie – kolejny kontakt

Osoba odpowiedzialna za interwencję kryzysową na miejscu zdarzenia kontaktuje osobą pokrzywdzoną z koordynatorem projektu, ten zaś kontaktuje się z ofiarą, by określić jej potrzeby dotyczące możliwych usług.

W tym samym czasie z ofiarą podejmuje kontakt policjant prowadzący dochodzenie. Osoba pokrzywdzona otrzymuje dalsze wsparcie emocjonalne, może określić swoje kolejne potrzeby i zostać skierowana do odpowiednich instytucji i organizacji.

Koordinator dysponuje wyczerpującą informacją o wszystkich możliwych instytucjach, organizacjach, zasobach i usługach, które mogłyby wspomóc osobę pokrzywdzoną i zredukować następstwa pokrzywdzenia. Między innymi usuwane są graffiti, zniszczenia, możliwa jest pomoc w przeprowadzce, uczynieniu domu bezpieczniejszym itp.

Działanie trzecie – od dwóch do czterech tygodni

W tym okresie koordinator kontaktuje się z policjantem prowadzącym dochodzenie i z ofiarą, obserwując jak rozwiązywane są jej problemy. Bada, czy posuwa się praca nad zaspokojeniem jej materialnych i emocjonalnych potrzeb i w razie potrzeby identyfikuje nowe zasoby, instytucje i kieruje tam osobę pokrzywdzoną. Jednocześnie jest ona informowana o postępach śledztwa.

Program zmierza do przezwyciężenia problemów osoby pokrzywdzonej i integracji społeczności. Uwzględnia zarówno emocjonalne, jak i materialne potrzeby pokrzywdzonych. Połączony jest z klarownym przekazem, iż przestępstwa z nienawiści nie będą tolerowane.

JUVENILE OFFENDERS LEARNING TOLERANCE

The Los Angeles County District Attorney

„Żaden uczeń nie powinien być nękanym i prześladowanym w związku ze swoją rasą, religią, pochodzeniem etnicznym, płcią, orientacją seksualną, niepełnosprawnością. Program JOLT zmierza do osiągnięcia tego podstawowego celu”.
(Gil Garcetti, District Attorney Los Angeles County)

Projekt JOLT (Juvenile Offenders Learning Tolerance) – Młodzi przestępcy uczą się tolerancji – łączy działania związane z prewencją, wczesną interwencją oraz ściganiem. Był realizowany w rejonie zamieszkanym przez 200 000 ludzi, gdzie funkcjonowały 64 szkoły i gdzie odnotowano jedno z najwyższych nasileń przestępstw z nienawiści w stanie Kalifornia. Ataki kierowane były do Afroamerykanów, Latynosów, gejów i lesbijek.

Prewencyjny moduł programu obejmował dwie części. Zawierał 2-dniowy warsztat dla nauczycieli i innych osób zatrudnionych w szkołach, w Muzeum Tolerancji Centrum Szymona Wiesenthal'a w Los Angeles. Facylitowane zwiedzanie muzeum wspomagało analizę uprzedzeń i przemocy motywowanej uprzedzeniami. Warsztat dotyczył różnic w systemach wartości, komunikacji międzykulturowej i rozwijał umiejętności, pozwalające zintegrować te zagadnienia z programem nauczania. Następnie prowadzono treningi w szkołach. Cały personel szkół uczestniczył w całodniowym warsztacie, prowadzonym przez Los Angeles County District Attorney's Office lub Fundację Facing History and Ourselves, która opracowuje programy dla nauczycieli dotyczące uprzedzeń, nękania, przestępstw z nienawiści, wydając między innymi publikację „Pathways to One America in the 21st Century: Promising Practices for Racial Reconciliation”, wysoko oceniany przewodnik dotyczący obiecujących programów pojednania i współpracy w wielorasowej społeczności Stanów Zjednoczonych, dostępny pod adresem <http://clinton2.nara.gov/Initiatives/OneAmerica/pirsummary.html>.

W czasie warsztatów wskazywano, w jaki sposób realizować w szkołach program nauczania wykorzystujący filmy, nagrania muzyczne i inne materiały dotyczące praw obywatelskich, uprzedzeń, stereotypów, dyskryminacji.

Wczesna interwencja

Był to program resocjalizacji, adresowany do młodzieży w wieku od 12 do 18 lat, która dopuszczała się incydentów i lżejszych przestępstw motywowanych uprzedzeniami. Młodzież ta stawała przed alternatywą – usunięcie ze szkoły, zawieszenie w prawach ucznia lub udział w programie resocjalizacji. Osoby zakwalifikowane do tego programu były wzywane w towarzystwie rodziców lub opiekunów do złożenia zeznań (informal hearing). Rozmowa ta miała miejsce nie później niż w tydzień po zdarzeniu, tak, że zachowanie sprawcy pociągało za sobą natychmiastowe konsekwencje. Gdy stwierdzono, że uczestniczyli oni w zachowaniach motywowanych uprzedzeniami lub dopuścili się przestępstwa z nienawiści – podpisywali kontrakt, zobowiązujący do udziału w intensywnym programie resocjalizacyjnym. Obejmował on szkolenia w zakresie przeciwdziałania uprzedzeniom i nienawiści, trening kontroowania złości i rozwiązywania konfliktów, napisanie listu (broniącego osobę, ideę, sprawę, która stała się przedmiotem ataku i zawierającego jej pochwałę), pokrycie szkód, uczęszczanie do szkoły, otrzymywanie pozytywnych ocen i wykazywanie się obywatelską postawą.

Program szkoleń w zakresie przeciwdziałania uprzedzeniom i nienawiści – jeden dla młodzieży, jeden dla rodziców lub opiekunów, który stosowano w programie JOLT, opracowany przez National Conference for Community

and Justice (NCCJ), obejmował trzy godzinne sesje przez 7 tygodni dla młodzieży, a przez 10 tygodni – dla rodziców. Zmierzał do zaangażowania uczestników w pogłębione zrozumienie swoich własnych uprzedzeń oraz wpływu, jaki wywiera na ofiary nękanie, wandalizm czy przemoc. Bezpośrednie korzyści z udziału w programie polegały na tym, iż sprawa nie była kierowana do sądu rodzinnego i nie wyrzucano ze szkoły. Ważniejszą korzyścią było zrozumienie wyrządzonej krzywdy i możliwość spostrzegania różnorodności z innej niż dotychczas perspektywy.

Ściganie sprawców

Ostatnim elementem programu JOLT było ściganie trzech typów sprawców. Ci, którzy dopuszczali się poważnych aktów przemocy lub dopuszczali się kolejnych, licznych aktów przemocy motywowanej uprzedzeniami, uznani byli za osoby, które nie kwalifikują się do opisanego programu resocjalizacji. Poza tym, wdrażano postępowanie wobec osób, które odmówiły podpisania kontraktu JOLT lub złamały kontrakt JOLT.

CIVIL RIGHTS TEAM PROJECT

The Maine Department of the Attorney General

„Żaden uczeń w naszym stanie nie powinien być prześladowany i zastraszany w związku z kolorem skóry, religią, płcią, orientacją seksualną czy z jakimkolwiek innym czynnikiem, powodującym, iż jest spostrzegany jako odmienny od reszty uczniów. Tajemnicą sukcesu Civil Rights Team Project jest współpraca Policji z nauczycielami i administracją szkół.” (Andrew Ketterer, Attorney General State of Maine)

Program objął 18 szkół w 1996 roku, 58 w 1997, a w latach 1999–2000 aż 121 szkół. Ponad 1700 uczniów wzięło udział w zespołach na rzecz praw obywatelskich (civil rights teams).

Owe zespoły składały się z 3–4 uczniów oraz 2–3 opiekunów (faculty advisers). Zespół miał dwa zadania. Po pierwsze – promować w swojej szkole świadomość dotyczącą uprzedzeń. Po drugie – organizować forum, na którym uczniowie mogliby rozmawiać o nękanii i przekazywać te informacje do nauczycieli czy administratorów szkoły. Biuro Stanowego Ministerstwa Sprawiedliwości wyznaczało opiekunów zapewniających łączność Biura z zespołami.

Treningi i warsztaty

Maine’s Department of the Attorney General zapewniał zespołom i ich opiekunom całodzienny trening, prowadzony przez własny personel i oparty na autorskim programie. Program ten obejmował:

- > Przedstawienia rodzajów przestępstw z nienawiści dokonywanych w szkołach stanu Maine.
- > Interaktywne ćwiczenie pokazujące rolę wyzwisk i mowy nienawiści

- w eskalacji napięcia prowadzącego do poważnych form nękania i przemocy.
- > Spotkanie z ocalałym z Holocaustu lub narażonym na poważne prześladowania, do których doszło w stanie Maine.
- > Ćwiczenia połączone z odgrywaniem scenek dotyczące efektywnego prowadzenia spotkań zespołów.
- > Ćwiczenie w małych grupach na zaczerpniętych z życia opisach zdarzeń.
- > Budowanie planów na najbliższy rok.

Każda ze szkół uczestniczących w projekcie brała udział w trwającym pół dnia warsztacie prowadzonym przez przedstawicieli Department of the Attorney General na terenie szkoły i adresowanym do całego personelu szkoły.

Warsztat miał pogłębić zrozumienie destruktywnego wpływu obelg, mowy nienawiści i nękania motywowanego uprzedzeniami i pozwalał na przyswojenie właściwych reakcji wobec tego rodzaju zachowania uczniów.

The Department of the Attorney General stworzył też program małych dotacji (po 300 \$), dzięki którym zespoły mogły realizować projekty związane z uprzedzeniami i nękaniami. Dotacje te wykorzystywane były na zakup materiałów umożliwiających wydanie biuletynu, na wynagrodzenia wykładowców, na produkcję krótkich filmów obrazujących potrzebę przeciwdziałania uprzedzeniom i nękananiu itp.

Konferencje stanowe

Department of the Attorney General wiosną każdego roku organizował konferencje, w których brali udział uczniowie – członkowie zespołów i ich opiekunowie. Celem tych konferencji było lepsze zrozumienie różnych aspektów różnorodności i rozwinięcie umiejętności istotnych dla pracy zespołów na rzecz praw obywatelskich w swoich szkołach.

Sukces projektu związany był ze skutecznym zaangażowaniem młodzieży w pracę nad zapewnieniem bezpieczeństwa w szkołach i zagwarantowaniem, iż żaden uczeń nie będzie narażony na prześladowania motywowane uprzedzeniami. Członkowie zespołów stawali się liderami w swoich szkołach w przeciwstawianiu się przemocy i promowaniu szacunku i akceptacji wobec różnorodności.

TASK FORCE ON HATE CRIMES

The Massachusetts Governor's Task Force on Hate Crimes zainicjował w szkołach składający się z dwóch części projekt zmierzający do zapobiegania przestępstwom z nienawiści. Część pierwsza polegała na zbudowaniu zespołów na rzecz praw obywatelskich w siedmiu szkołach w Massachusetts, w 1999 roku. Druga część – to zorganizowanie w maju 2000 roku tygodnia powstrzymania nienawiści Stop the Hate Week – kampanii społecznej i edukacyjnej, angażującej wszystkie szkoły i społeczności.

Civil Rights Team Program

Na początku roku 1999 wybrano 7 szkół – siedzib zespołów na rzecz praw obywatelskich. Zespoły liczące od 12 do 18 osób pracowały w swej szkole nad przezwyciężeniem uprzedzeń i motywowanego uprzedzeniami nękania oraz promowały pogłębione rozumienie różnorodności.

Opracowano program 2-dniowego treningu i objęto nim ponad 100 uczniów i ich opiekunów. Trening pozwalał zrozumieć swoje własne uprzedzenia oraz opanować umiejętności pracy na rzecz tego, by szkoła stała się bardziej otwarta na różnorodność, a w związku z tym bezpieczniejsza. Opracowano też program szkoleń adresowanych do personelu szkół, dotyczący tego, w jaki sposób zmniejszyć w szkole uprzedzenia, nękanie i przemoc motywowaną uprzedzeniami. W 7 szkołach objętych programem przeprowadzono trwający pół dnia warsztat dla całego personelu.

The Governor's Task Force zbudowało w związku z projektem stronę www (www.stopthehate.org), złożoną z dwóch modułów – prezentacji programu oraz forum uczestników programu, dzięki czemu mogli się oni ze sobą porozumiewać.

Stop the Hate Week – Tydzień Powstrzymania Nienawiści

Wraz z uczestnikami 7 zespołów na rzecz praw obywatelskich zorganizowano Tydzień Powstrzymania Nienawiści we wszystkich szkołach stanu. Upowszechniono programy szkoleń dotyczących przestępstw z nienawiści oraz promowano „odpowiedzialność świadka” w obliczu uprzedzeń i przestępstw motywowanych uprzedzeniami. Tydzień obejmował organizację kulturalnych i edukacyjnych zdarzeń, wystawy dotyczące historii praw obywatelskich, spotkania z ocalonymi z Holocaustu, organizacje spotkań społeczności. Zadbanie o promocję w mediach

Przykłady dobrych praktyk w zakresie przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści, których opisy dostępne są na stronach internetowych można by mnożyć. I tak np. na stronie www National Crime Prevention Council (<http://www.ncpc.org>) znajdują się zwięzłe zalecenia dotyczące strategii związanych z różnymi aspektami przestępstw z nienawiści.

Strategia dotycząca pracy z młodymi sprawcami przestępstw z nienawiści opiera się na założeniu, iż pogrążeni są oni w niewiedzy dotyczącej ofiar swych ataków. Praca z nimi zmierza do poszerzenia ich wiedzy oraz zmiany systemu wartości. W czasie zajęć spotykają się z przedstawicielami grupy, co do której żywią uprzedzenia, np. osoby malujące swastyki mają okazję podyskutować z rabinem. Innym podejściem będzie spotkanie z sędzią, który wyjaśni im, co ich czeka, jeśli będą nadal dopuszczać się przestępstw z nienawiści oraz wycieczka do więzienia, aby mogli zapoznać się z miejscem, w którym być może się znajdują. Bardzo owocne bywa spotkanie z osobą pokrzywdzoną przestępstwem z nienawiści, trudność polega na znalezieniu takiej osoby – np. rodziców kogoś zamordowanego, osoby poważnie okaleczonej. Niemniej należy starać się, by sprawcy mieli okazję porozmawiać z kimś z grupy, którą krzywdzą. Sprawcy przestępstw z nienawiści zasadniczo tylko

wtedy uczestniczą w takich programach, gdy są do tego zmuszeni wyrokiem sądu. Praca nad zmianą ich systemu wartości i myślenia prowadzącego do błędnych wniosków może okazać się trudna. Wskaźnikiem sukcesu jest, gdy uczestnik podstawowego 3-dniowego programu pod koniec stwierdzi, że gdyby wiedział to przedtem, jego życie potoczyłoby się inaczej. Zdarza się (doniesienia Anti-Defamation League) iż uczestnicy programu „The Juvenile Diversion Program: Learning About Differences” włączają się w akcje przeciw przestępstwom z nienawiści. Sukcesem zakończył się trzy dniowy program prewencyjny dla członków grupy o nazwie Fourth Reich Skinheads, który zawierał między innymi intensywne szkolenie, spotkanie z ocalałym z Holocaustu i wizytę w więzieniu. Znaczna część uczestników uznała, że nie chce być kojarzona z nazistami.

Proponowana strategia pomocy dla ofiar przestępstw z nienawiści to przede wszystkim klarowny komunikat, że społeczność chce i może im pomóc. Zapewnienie systemu pomocy to ważna informacja, iż otoczenie nie zamierza tolerować przestępstw z nienawiści i nie wspiera skrycie sprawców tych przestępstw. Podstawowe usługi to pomoc w przezwyciężeniu fizycznych, emocjonalnych i materialnych następstw pokrzywdzenia. Organizowane są grupy wsparcia oraz zapewniane informacje i szkolenia dotyczące przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji oraz zwiększenia bezpieczeństwa. W budowaniu systemu winny uczestniczyć organizacje pozarządowe, wspólnoty wyznaniowe oraz Policja. Podstawą jest tu partnerska współpraca. Oznaką sukcesu jest trwałość koalicji pomiędzy grupami ofiar prześladowań, organizacjami i instytucjami, zwiększone informowanie Policji o incydentach i przestępstwach z nienawiści, zwiększone poszukiwanie wsparcia przez osoby narażone na prześladowania.

Niezwykle ważne jest, by w obliczu przestępstw z nienawiści dochodziło do spontanicznego sprzeciwu społeczności i pokrzywdzonych osób lub grup. Przykładem takiej reakcji społeczności były wydarzenia w roku 1993 w miasteczku Billings w USA, gdzie zaczęła narastać fala nienawiści. Pojawiły się materiały Ku Klux Klanu, zdewastowano żydowski cmentarz, na ścianach domów pojawiły się swastyki, rzucono cegłą do pokoju, gdzie 6-cio letni chłopczyk podziwiał menorę zapaloną z okazji Święta Chanuka. Społeczność miasteczka nie dała się zastraszyć. Komendant policji zaapelował do obywateli, by przeciwstawili się przemocy. Wspólnoty wyznaniowe wszelkiego rodzaju wsparły marsze protestacyjne i czuwanie przy świecach. Rada pracowników wydała rezolucję przeciwko rasizmowi, antysemityzmowi i homofobii. Członkowie związku malarzy zamalowali grafitti. Lokalna gazeta opublikowała plakat z Menorą, rozprowadzony wśród 10 000 domów i instytucji. Społeczność wydała deklarację „Nie w naszym mieście”. Incydenty i przestępstwa z nienawiści zakończyły się. (<http://www.pbs.org/niot/about/niot1.html>). Następnie opracowano i udostępniono materiały, pomagające mobilizować społeczeństwo wszędzie, gdzie dojdzie do przestępstwa z nienawiści. (np. http://www.pbs.org/niot/get_involved/discussion.html)

Właściwa reakcja na przestępstwa z nienawiści wiąże się z brakiem przyzwolenia, by przestępstwa z nienawiści zostały przemilczane a cierpienie czy śmierć ludzi, którzy są na nie narażeni i ich bliskich pozostawały ich prywatną sprawą. Świadkowie takich zbrodni nie milczą, a cierpienie i śmierć ofiar przestępstw z nienawiści nie idzie na marne.

Przykładem takiej reakcji były wydarzenia w Laramie (USA). Gdy w roku 1998 w Laramie w stanie Wyoming został śmiertelnie pobity – dlatego, że był gejem – Matthew Shepard, owo przestępstwo z nienawiści wywołało głębokie poruszenie. W miejscowości z której pochodził Matthew Shepard przeprowadzono z mieszkańcami kilkaset wywiadów, próbując wyjaśnić tło tej zbrodni i przedstawić reakcje mieszkańców Laramie. Na podstawie tych wywiadów powstał spektakl teatralny a następnie film Projekt Laramie (2000). Rodzice Matthew Shepard'a założyli fundację dla uczczenia pamięci syna pracą na rzecz świata w którym nienawiść zostanie zastąpiona zrozumieniem, współczuciem i akceptacją. Ojciec Matthew w czasie rozprawy powiedział „mój syn stał się symbolem – symbolem przeciw nienawiści (...) symbolem zachęcającym do szacunku wobec indywidualności, akceptacji kogoś, kto jest inny, tolerancji. Utraciłem mojego syna, ale jestem dumny, że mogę powiedzieć – to był mój syn” (<http://www.wiredstrategies.com/mrshep.htm>)

Przytoczone dobre praktyki łączy kilka cech:

- > oparte są na współpracy,
- > wykorzystują dostępne zasoby,
- > wywodzą się z obywatelskiej postawy i stymulują postawy obywatelskie.

Może jednak nie bez znaczenia jest to, iż zarówno wszystkie instytucje reprezentujące rząd Stanów Zjednoczonych, jak i zdecydowana większość mieszkańców jest przeciwna przestępstwom z nienawiści i zamierza się im przeciwstawić, a także – co ważne – potrafi je dostrzec, nawet gdy dopuszczają się ich funkcjonariusze państwa.

Równie dobrą praktyką jest wsparcie ofiary w długiej i żmudnej drodze do uzyskania odszkodowania finansowego i ukarania sprawców, także wtedy, gdy są to funkcjonariusze policji. Odszkodowanie takie można uzyskać zarówno od bezpośrednich sprawców, jak i od organów powołanych do nadzorowania prawidłowości funkcjonowania funkcjonariuszy publicznych. Są to odszkodowania proporcjonalne do poniesionych strat fizycznych, psychicznych, społecznych, moralnych. Przykładem niech będzie w tym względzie historia brutalnego przestępstwa motywowanego uprzedzeniami, dokonanego przez funkcjonariusza policji nowojorskiej.

9 sierpnia 1997 roku, za czasów rządów Giulianiego w Nowym Jorku, zaarrestowano pochodzącego z Haiti Abnera Louimę. Został on pobity na komisariacie, policjant Justin Volpe zgwałcił go trzonkiem gruszki do przetykania muszli klozetowych, przebijając jelito i pęcherz moczowy, a następnie wcisnął mu ten trzonek do ust, wybijając zęby. Następnego dnia przewieziono Louimę na pogotowie, policja poinformowała personel, że obrażenia są

wynikiem jego praktyk seksualnych. Pielęgniarka zaniepokojona charakterem obrażeń powiadomiła pion policji odpowiedzialny za nadzór nad prawidłowością działań funkcjonariuszy oraz rodzinę poszkodowanego. Po wielu próbach mataczenia Volpe został skazany na 30 lat więzienia w grudniu 1999 roku. Skazany został również policjant, który był świadkiem zajścia i który nie powstrzymał Justina Volpe. Abner Louima wytoczył miastu Nowy Jork proces o odszkodowanie i w lipcu 2001 roku uzyskał 8,75 milionów dolarów, z czego po opłaceniu prawników pozostało 5,8 milionów dolarów. Wykorzystując część tej kwoty, założył Abner Louima Foundation. (http://en.wikipedia.org/wiki/Abner_Louima).

Dobłą praktyką w Polsce byłoby przyznawanie rent na podstawie Ustawy z 24.01.1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach, będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego. Nagminnie Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz sądy nie respektują opinii o związkach przyczynowo-skutkowych pomiędzy stanem zdrowotnym ofiar tych represji, a doznanymi przez nich prześladowaniami. Cierpienie takich osób bywa całkowicie zakwestionowane i mogą usłyszeć np. takie zdanie: Jest pani zdrowa jak kobyła, mogłaby pani jeszcze raz pojechać na Syberię – jak rzeczywiście usłyszała 71-letnia kobieta starająca się o rentę, od lekarza biegłego Sądu Okręgowego w Opolu. Jeżeli w ten sposób rozumiana jest powinność powetowania szkód ofiarom prześladowań politycznych, to jakie są perspektywy uzyskania godnego odszkodowania przez ofiary przestępstw z nienawiści? Jak się zdaje, do dobrych praktyk w tym zakresie jeszcze nam daleko.

Czy można wskazać w Polsce dobre praktyki w zakresie przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści? Kto zajmuje się zwalczaniem przestępstw z nienawiści? Kto i w jaki sposób zajmuje się tymi, którzy zwalczają przestępstwa z nienawiści? Publikacja niniejsza zawiera odsyłacze do stron internetowych niektórych działających w Polsce organizacji zajmujących się poprawą stosowania prawa, edukacją, badaniami, monitoringiem w zakresie przestępstw motywowanych uprzedzeniami.

Podstawową rolę w zakresie obrony praw człowieka, a więc także przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści odgrywa w Polsce Helsińska Fundacja Praw Człowieka, która realizuje programy prawne mające charakter monitoringowy, interwencyjny i edukacyjny, gromadzi dane na temat rasizmu i ksenofobii. Fundacja bada sytuację osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych, przygotowuje raporty i opinie z tego zakresu, podejmuje działania interwencyjne. W ramach Programu Spraw Precedensowych występowała między innymi w sprawie Roberta Biedronia, lidera Kampanii Przeciw Homofobii, skazanego za użycie w trakcie udzielania wywiadu przedstawicielom mediów, sformułowania „faszystowsko – nacjonalistyczno – katolicki”; w sprawie odmowy zezwolenia na Paradę Równości w Warszawie w 2005 roku, w sprawie rozpedzenia przez Policję Marszu Równości 2005 w Poznaniu.

Reakcja społeczeństwa polskiego wobec zagrożeń dla wolności i praw człowieka oraz przestępstw z nienawiści jest wątła, co niekiedy tłumaczone jest obrzydzeniem, jakie żywi się wobec polityki i polityków. Formą zbio-

rowego protestu wobec przemocy są najczęściej marsze milczenia, w tym marsz milczenia pod krzyż bezdomnych połączony z modlitwą za zmarłych bezdomnych.

Zagrożenie przemocą motywowaną uprzedzeniami jest słabo widoczne, pomimo że (a może właśnie – dlatego że) na terenie Polski doszło do zrealizowania planu ostatecznego rozwiązania, do Holocaustu. Znajduje to odzwierciedlenie w rządowych projektach zapobiegania przemocy i przestępczości.

W roku 2003 opracowano Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, który został przyjęty przez Radę Ministrów 13 stycznia 2004 r. W Programie czytamy między innymi:

„Mając na uwadze znaczenie społeczno – kulturowej tożsamości płci podmioty realizujące Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży będą na bieżąco we wszystkich podejmowanych działaniach uwzględniać perspektywę równości płci.”(.....)

” Stałym zainteresowaniem policji objęta jest działalność grup, które u podstaw swojej ideologii wpisują kult siły, agresji, naprawianie i zmienianie świata poprzez przemoc i niszczenie tego, co niezgodne z wyznawaną przez nich ideologią.(...) W roku 2002 utrzymywała się tendencja zanikania tradycyjnych subkultur obecnych w Polsce od wielu lat jak: „metalowcy”, „punkci”, „hippisi”, na rzecz powstawania nowych, nie zawsze spójnych ideowo, wśród których zasadniczą rolę odgrywa kult przemocy i agresji wobec otoczenia.”

Jednakże, gdy w ramach tego Programu w roku 2004 Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu wydało i rozpowszechniło publikację „Agresja i przemoc w szkolnych działaniach. profilaktycznych. Poradnik metodyczny dla nauczycieli” nie sposób było tam odnaleźć wzmianek na temat związku społeczno – kulturowej tożsamości płci oraz uprzedzeń ze zjawiskiem agresji i przemocy w szkołach. W ramach tegoż programu realizowano projekty edukacyjne, dotyczące przemocy rówieśniczej – wolne od refleksji nad społeczno-kulturową tożsamością płci, przemocą motywowaną uprzedzeniami i funkcjonowaniem grup prześladowczych.

Obecna sytuacja bardziej sprzyja wypracowaniu dobrych praktyk w zakresie przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści, jako że w demokratycznym państwie prawnym proces ten cieszy się zdecydowanym wsparciem rządu, wszystkich służb i instytucji państwa oraz towarzyszy mu wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego.

ZAKOŃCZENIE

Opracowując niniejszą publikację, wyszliśmy z założenia, że przeciwdziałanie przestępstwom z nienawiści wymaga współdziałania kluczowych przedstawicieli społeczności lokalnych, a więc szkół, organizacji pozarządowych, sił prewencji, mediów i władz. Założenie to skłania nas do zaplanowania

dalszych kroków na polu przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści.

Po pierwsze, zamierzamy opracować przewodnik wiedzy o grupach i środowiskach szczególnie narażonych na przestępstwa z nienawiści, który mógłby służyć jako pomocne narzędzie walki z uprzedzeniami i stereotypami, rozkwitającymi przede wszystkim tam, gdzie brak jest rzetelnej wiedzy o inności takich grup. Planowany przewodnik byłby, jak się nam wydaje, bezpośrednim uzupełnieniem niniejszej publikacji.

Po drugie, chcielibyśmy przygotować i zaproponować wszystkim podmiotom, które mogą budować lokalną sieć dla przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści – skuteczne praktyki związane z powoływaniem takiej sieci i jej działaniem, opartym na ideach sprawiedliwości naprawczej.

Zatem, mamy plany, by dalej budować podłoże do skutecznego przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści w naszym kraju. Liczymy, że wszyscy zainteresowani zechcą włączyć się do tej pracy, podzielić się swoimi spostrzeżeniami i doświadczeniem. Budowanie sieci społecznej przeciwko nienawiści chcemy zacząć od naszych czytelników.

Anna Lipowska-Teutsch

Ewa Ryłko

**NIEKTÓRE INSTYTUCJE I ORGANIZACJE ZAJMUJĄCE SIĘ
W POLSCE PRZECIWDZIAŁANIEM PRZESTĘPSTWOM
Z NIENAWIŚCI**

www.mswia.gov.pl/portal/pl/343/4342

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – informacje o Programie Stosowania Prawa na rzecz Zwalczania Przepęstw z Nienawiści

www.mswia.gov.pl/download.php?s=1&id=3734

Rola i działanie funkcjonariuszy ochrony porządku publicznego na rzecz przeciwdziałania, przestępstwom na tle nienawiści rasowej i etnicznej. Bogumiła Bogacka-Osińska

Warszawa, 22-23.11.2007 r. Prezentacja

www.hfhrpol.waw.pl/program-18.html

Helsińska Fundacja Praw Człowieka – Program Prawa Mniejszości
Badania nad sytuacją osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych, przygotowanie raportów i opinii z tego zakresu, zaś w przypadkach stwierdzonej dyskryminacji – podejmowanie działań interwencyjnych (...)

<http://or.org.pl>

Otwarta Rzeczpospolita – Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii przeciwdziałająca wszelkim formom rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i innym postawom godzącym w godność człowieka.

<http://or.org.pl/druki/broszura.pdf>

Przestępstwa nie stwierdzono

www.nigdywiecej.prh.pl

Stowarzyszenie Nigdy Więcej przeciwdziałająca patologiom społecznym: nacjonalizmowi, neofaszyzmowi, nienawiści wobec obcych.

www.psep.pl

Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej (PSEP) między innymi przeciwdziałająca dyskryminacji grup podlegających wykluczeniu społecznemu (m.in. więźniów, uchodźców, mniejszości etnicznych etc.).

www.bezuprzedzen.org/doc/opinia_prawna_PSEP.pdf

PSEP – opinia prawna na temat „mowy nienawiści”. Warszawa, 4 czerwca 2006

www.interwencjaprawna.pl

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, którego celem są działania na rzecz osób dyskryminowanych i zagrożonych marginalizacją.

www.pah.org.pl

Polska Akcja Humanitarna pomaga ludziom w sytuacjach kryzysowych w jak najszybszym uzyskaniu samodzielności i przyjęciu odpowiedzialności za własną przyszłość, kształtuje postawy humanitarne i tworzy nowoczesną kulturę pomocy. Prowadzi edukację humanitarną, Centrum Pomocy Uchodźcom, Program Pomocy Repatriantom

www.pomocprawna.org/index.html

Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć między innymi świadczy pomoc prawną cudzoziemcom, uchodźcom, osobom zagrożonym handlem ludźmi

NOWE INICJATYWY DOTYCZĄCE BADAŃ NAD PRZESTĘPSTWAMI Z NIENAWIŚCI

<http://cbu.psychologia.pl>

Centrum Badań nad Uprzedzeniami i Ksenofobią przy Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego. „Nadrzędnym celem wszystkich działań Centrum będzie zapobieganie nienawiści do grup obcych, która naznaczyła historię naszego miasta”.

<http://www.holocaustresearch.pl>

Centrum Badań nad Zagładą Żydów Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk „Zagłada Żydów, która wydarzyła się na polskiej ziemi i w polskiej obecności, w świadomości historycznej przeważającej części Polaków nie należy jak dotąd ani do historii Polski, ani też nie stanowi części polskiego losu. Uważamy, że należy to zmieniać. Dlatego chcemy łączyć perspektywę badawczą z działalnością edukacyjną, mającą na celu rozpowszechnianie wiedzy oraz kształtowanie postaw.”

(Powoływane jest też Centrum Badań Holocaustu na Uniwersytecie Jagiellońskim)

NIEKTÓRE KURSY AKADEMICKIE REALIZOWANE W POLSCE

www.lechnijakowski.com/dydaktyka/0506/mowa-nienaw-sem2.html – 19k
Mowa nienawiści – perspektywa teorii dyskursu i socjologii emocji, Lech Nijakowski

<http://hal.psych.uw.edu.pl/nowykatalog2006.cgi?co=kurs&kurs=2710>

Niestereotypowo o stereotypach i uprzedzeniach, Norbert Maliszewski

<http://hal.psych.uw.edu.pl/nowykatalog2004.cgi?co=kurs&kurs=1229>
Upředzenia, Dehumanizacja, Zagłada: Psychologia Holocaustu, Michał Bilewicz

<http://hal.psych.uw.edu.pl/nowykatalog2006.cgi?co=kurs&kurs=2867>
Jedwabne, Rwanda, Bliski Wschód, Irlandia... Społeczna psychologia konfliktu etnicznego, Michał Bilewicz

www.queer.kampania.org.pl/przedmioty.html

<http://hal.psych.uw.edu.pl/nowykatalog2006.cgi?co=kurs&kurs=2816>
Psychologia polityczna, Piotr Radkiewicz

GDZIE SZUKAĆ INFORMACJI, RAPORTÓW, DZIAŁAŃ, PROGRAMÓW EDUKACYJNYCH

www.stop-discrimination.info/2187.o.html
Strona internetowa Komisji Europejskiej, poświęcona przeciwdziałaniu dyskryminacji.

www.tenobcy.pl
Kampania Każdy Inny Wszyscy Równi. W bibliotece on-line między innymi raporty dotyczące mowy nienawiści, sytuacji gejų i lesbijek w Polsce, programy edukacyjne, programy przeciwdziałania dyskryminacji, raporty z badań.

www.bezupzedzen.org
Informacje i materiały przydatne w działalności edukacyjnej i społecznej zmierzającej do zbudowania społeczeństwa opartego na zasadach wolności i równości.

www.multikulti.org.pl
Portal poświęcony wszystkim rodzajom dyskryminacji i promujący przykłady jej przeciwdziałania.

www.tolerancja.pl/
Strona prowadzona przez Fundację Kultury Chrześcijańskiej ZNAK. Między innymi Forum Żydzi-Chrześcijanie-Muzułmanie.

<http://crisisintervention.free.ngo.pl>
Strona Towarzystwa Interwencji Kryzysowej, zawiera m.in. materiały dotyczące przestępstw z nienawiści.

GDZIE SZUKAĆ INSPIRACJI I MATERIAŁÓW ZWIĄZANYCH Z ODZYSKIWIANIEM NASZEJ PAMIĘCI

www.uczyc-sie-z-historii.pl

„Uważamy, iż poznanie historii najnowszej wymaga praktycznego z nią spotkania; że zrozumienie tamtego – pełnego zbrodni i okrucieństwa – czasu, jest warunkiem świadomego uczestnictwa w świecie współczesnym.”

www.dsh.waw.pl

Dom Spotkań z Historią. Unikalne w Warszawie miejsce kontaktu ze świadectwami historii Polski i Europy Środkowo-Wschodniej w XX wieku.

<http://tolerance.research.uj.edu.pl>

Przewodnik internetowy. Pomoc osobom i instytucjom współtworzącym politykę edukacyjną a także odpowiedzialnym za działania na rzecz uczenia tolerancji w kontekście wolności religii i wyznania w szkolnictwie, w celu zapobiegania konfliktom na tle etnicznym i religijnym w szkołach oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

RAPORTY

www.kampania.org.pl/cms/data/upimages/raport_sytuacja_bi_homo_2007.pdf

Sytuacja społeczna osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce
Raport za lata 2005 i 2006 pod redakcją Marty Abramowicz

www.amnesty.org.pl/uploads/media/EUR_010192006PL.pdf

POLSKA I ŁOTWA Prawa lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych w Polsce oraz na Łotwie 15 listopada 2006

www.monitor.edu.pl/raport2007/html/2.8.html – 68k

Homofobia. Raport Monitora Edukacji

amnesty.org.pl/

Raport Roczny Amnesty International 2007

polish.poland.usembassy.gov/root/pdfs/hrreport_2006_poland.pdf

Polska. Raport Biura ds. Demokracji, Praw Człowieka i Pracy o przestrzeganiu praw człowieka w 2006 roku (6 marca 2007)

biurose.sejm.gov.pl/r.htm – 38k

Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka państwa, regulacje prawne i nastawienia społeczne), Sławomir Łodziński, 2003

www.gm.undp.org.pl/files/62/Polityka_rownosci_plci.pdf
Raport Polityka równości płci. Polska 2007 przygotowany w ramach projektu „Gender Mainstreaming Initiative”

<http://www.ips.uw.edu.pl/pdfdoc/raportyips/raportm8.pdf>
Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego – Seria Raporty Migracyjne

www.klinika.wpia.uw.edu.pl/strony/rapor.doc
Raport o sytuacji małoletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce Fundacja Studencki Ośrodek Pomocy Prawnej przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego – Klinika Prawa UW

www.bezuprzedzen.org/doc/spory_ustawa_mniejszosci.pdf
Wyrównanie czy uprzywilejowanie? Spory dotyczące projektu ustawy o ochronie mniejszości narodowych (1989–2005) Sławomir Łoziński

www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_074_07.PDF
Społeczna percepcja przemocy werbalnej i mowy nienawiści. Komunikat z badań

www.adl.org/international/PolandDemocracyandExtremism.pdf
Anti-Defamation League – Liga Przeciwko Zniesławieniu, Liga Antydefamacyjna – jest organizacją praw człowieka działająca na rzecz praw obywatelskich, walczącą z wszelkimi przejawami antysemityzmu, terroru motywowanego nienawiścią. ADL przygotowała raport Poland: Democracy and the Challenge of Extremism.

LEKTURY POMOCNE PRZY OPRACOWYWANIU SZKOLEŃ

Tygodnik Powszechny
<http://tygodnik.onet.pl>
Po wpisaniu hasła np. antysemityzm, wypędzenie, nienawiść itp – interesujące teksty
<http://tygodnik.onet.pl/3229,tematy.html>
historia w Tygodniku Powszechnym – na przykład
<http://tygodnik.onet.pl/3229,11998,1345344,tematy.html> – 96k
Jan Tomasz Gross – skrócona wersja wykładu „Pogrom kielecki – w 60. rocznicę”
www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/index.html
„Jedwabne, Zagłada, pamięć” – nr 1/2 (50/51) z 25 marca
„Spór o antysemityzm” – nr 7 (45) z 29 października
„Skrzydzeni i poniżeni” – polska kultura i wrażliwość społeczna;
www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/45/index.html
Maria Janion: „Spór o antysemityzm”
Głosy z „Tygodnika”

<http://tygodnik.onet.pl/1547,1443505,dzial.html>
Biedni Polacy patrzą na getto „Tygodnik Powszechny” nr 2/1987 Jan Błoński
/2007-10-08

www.iss.uw.edu.pl/arch/25.11.2004/M.Kofta.pdf
Mirosław Kofta. Natura antysemityzmu z punktu widzenia psychologii społecznej. Prezentacja.

www.ekologiasztuka.pl/nekroplityka/readarticle.php?article_id=18
Adam Ostolski. Żydzi, geje i wojna cywilizacji

[/www.polityka.pl/archive/do/registry/secure/showArticle?id=2002643](http://www.polityka.pl/archive/do/registry/secure/showArticle?id=2002643)
Michał Bilewicz Polska tożsamość. Ciepły kwiecień, zimny maj

www.polityka.pl/polityka/index2.jsp?place=Lead30&news_cat_id=1152&news_id=201381&layout=18... – 34k
Michał Bilewicz Zgrupowani

www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt10/21.pdf
Jarosław Klebaniuk Autorytaryzm i orientacja na dominację społeczną jako źródła zagrożeń dla gospodarki opartej na wiedzy

www.monde-diplomatique.pl/LMD5/index.php?id=2 – 23k
Długi cień Jedwabnego albo choroba polskiej duszy

www.jewishinstitute.org.pl/pl/info/info/33.html
Żydowski Instytut Historyczny
„W obliczu Zagłady. Ratujący, bierni świadkowie, sprawcy i ich pomocnicy” – scenariusz lekcji.

www.nigdywiecej.prh.pl/archiwum/www_nazizm.php
Neonazizm odradza się w Polsce Jakub Rzekanowski

www.rzeczpospolita.pl/dodatki/opinie_061206/opinie_a_2.html
Czy Polsce grozi neonazizm? Gdybym był młodym człowiekiem, nie wiedziałbym o historii tyle, ile wiem, ale widziałbym, że Hitlera, nazistów na wyścigi potępiają ludzie, których znam jako wyjątkowych szubrawców – to odruchowo też bym się nazizmem przynajmniej zainteresował – mówi publicysta „Najwyższego Czasu” Stanisław Michalkiewicz

DOKUMENTY

www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2007-0623&language=PL&ring=B6-2007-05
Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 grudnia 2007 r. w sprawie walki z rosnącym ekstremizmem w Europie

<https://wcd.coe.int/ViewDoc>.

[jsp?id=32609&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=32609&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679)

Memorandum do Polskiego Rządu Ocena postępu implementacji zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy z 2002 roku Strasburg, 20 czerwca 2007 (wraz ze stanowiskiem Rządu RP)

[www.coe.org.pl/re_dokumenty/CRI\(2005\)25_3_raport.doc](http://www.coe.org.pl/re_dokumenty/CRI(2005)25_3_raport.doc)

Trzeci raport ECRI dotyczący Polski . Przyjęty 17 grudnia 2004 r.

www2.mswia.gov.pl/download.php?s=1&id=3736

Krzysztof Motyka, Przegląd działań Europejskiej Komisji przeciw Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) na rzecz zwalczania rasizmu i ksenofobii

www.ms.gov.pl/prawa_czl_onz/Zalecenia_CAT_16_05_2007.rtf

Komitet Przeciwko Torturom. Trzydziesta ósma sesja. Genewa, 30 kwietnia – 18 maja 2007

Wnioski i zalecenia Komitetu przeciwko Torturom. Polska. Tłumaczenie robocze.

www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0018+0+DOC+XML+Vo//PL - 45k

Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie homofobii w Europie, 18 stycznia 2006 r. – Strasburg

<http://www.bezuprzedzen.org/aktualnosci/art.php?art=225>

Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie nasilenia przemocy powodowanej rasizmem i homofobią w Europie 15.06.2006 Warszawa (PAP)

KILKA LINKÓW PO ANGIELSKU

www.understandingprejudice.org/

Baza ponad 2000 przejrzyście przedstawionych odsyłaczy do informacji dotyczących uprzedzeń i ich przezwyciężania między innymi dostępne on-line podręczniki krok-po-kroku.

www.adl.org/blueprint.pdf

Jak przeciwdziałać uprzedzeniom i promować różnorodność – szczegółowy plan działania. Na 77 stronach opis dobrych praktyk przygotowany przez Anti-Defamation League.

www.nwsa.org/downloads/SDKWSyllabi.pdf

Teaching Resources on Racism, White Privileges & Anti-White Supremacy (195 stron).

ANEKS

PRZYKŁAD ZAWIADOMIENIA O POPEŁNIENIU PRZESTĘPSTWA.

Kraków, dnia 12 listopada 2008

imię i nazwisko osoby wnoszącej zawiadomienie
adres, ewentualnie adres do korespondencji,
jeśli inny niż zameldowania

Komisariat Policji w.....
adres

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu.
Niniejszym zawiadamiam o popełnieniu przez nieznaną sprawców przestępstwa na moją szkodę oraz na szkodę (imię i nazwisko.....adres.....)

Uzasadnienie:

(Tutaj opis wydarzenia, przykładowo:) W dniu o godz.wraz z kolegą, wracałem do domu z klubu X. Po wyjściu z klubu zauważyliśmy grupkę młodych mężczyzn, którzy nas obserwowali i pokazywali palcami. Całą drogę do domu mężczyźni ci szli za nami. W okolicy Plant mężczyźni zaczęli zbliżać się w naszym kierunku, oraz wykrzykiwać wulgarne słowa. Następnie jeden z nich, ubrany w czarną kurtkę z futrzanym kołnierzem i buty wojskowe, podszedł do nas i powiedział, żebyśmy „wyskakiwali z kasy”. Nie mieliśmy wiele pieniędzy, ale zaczęliśmy szukać po kieszeniach, wtedy jeden z nich podszedł do mojego kolegi....., i powiedział, że wie, iż on ma pieniądze, bo przecież „obrobił” jego kumpli w klubie. Napastnicy zaczęli nas kopać i bić, byli znacznie od nas starsi i wyżsi, poza tym było ich 4 a nas 2. Gdy przeszukali nam kieszenie i oprócz naszych komórek nie znaleźli więcej niż 50 zł, zaczęli nas jeszcze bardziej bić, oraz ubliżać nam, że wiadomo, że Ruscy zawsze mają kasę i że na pewno kogoś okradliśmy po drodze. W końcu nadszedł jakiś mężczyzna z psem i sprawcy uciekli.

W związku z tym, że opisane wyżej zachowania noszą znamiona przestępstwa, wnoszę o wszczęcie postępowania przygotowawczego w sprawie.

Jako dowód załączam obdukcję lekarską.
podpis odręczny

Załączniki:

1. obdukcja lekarska

PRZYKŁAD POZWU O NARUSZENIE DÓBR OSOBISTYCH

Warszawa, 10 stycznia 2004 r.

Sąd Okręgowy w Warszawie, Wydział Cywilny

Powód: Michał Marek ul. Własna 3, 12-344 Warszawa

Pozwany: „Wydawnictwo ABLK” ul. Mackiewicza 12, 12-344 Warszawa
reprezent. przez Wojciecha Zamorskiego, dyrektora

Pozew o ochronę dóbr osobistych i zadośćuczynienie pieniężne

Powód wnosi o:

1. zobowiązanie pozwanego do złożenia na łamach czasopisma „HJK” oświadczenia przeproszającego za treści naruszające jego cześć, prawo do ochrony nazwiska i wizerunku oraz życia prywatnego;
2. zobowiązanie pozwanym, że w przyszłości nie będą naruszać dóbr osobistych powoda
3. zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 30000 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu tytułem zadośćuczynienia
4. zasądzenie od pozwanym na rzecz powoda kosztów procesu według norm przepisanych.

Uzasadnienie:

W publikacjach prasowych wydawanych przez pozwanego podawane było imię i nazwisko powoda oraz jego zdjęcie. Był przedstawiony jako osoba poszukiwana przez policję i karana. Autor tekstów w sposób napastliwy opisywał powoda, jako kryminalistę, a także wskazywał, iż jego działalność przestępcza jest charakterystyczna dla grupy etnicznej, z której powód się wywodzi.

Dowód: Egzemplarze czasopisma HJK

Powód w świetle przepisów prawa nie jest osobą karaną.

Dowód: zapytanie o karalność z Centralnego Rejestru Skazanych

W związku z powyższym przedstawianie powoda jako osoby karanej było niezgodne z prawdą i naruszało jego dobre imię. Nosiło także znamiona mowy nienawiści oraz dyskryminacji w związku z pochodzeniem etnicznym. Powód odczuł dotkliwie starty moralne w związku z powyższymi artykułami na jego temat. W związku z powyższym uzasadnione jest powództwo oraz żądanie zadośćuczynienia.

Michał Marek

Załączniki:

1. odpis pozwu i załączników
2. zapytanie o karalność w CRS
3. kopie czasopisma HJK